

Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σχολή Διεθνών Σπουδών, Επικοινωνίας και Πολιτισμού

Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών

Η αποφασιστική μάχη και ο ρόλος της στη δυτική στρατηγική σκέψη και παράδοση

Γεώργιος Δ. Αληγιάννης

A.M.: 1214M071

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Τίτλου
Σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Αθήνα

Νοέμβριος 2015

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το αποκορύφωμα μιας προσπάθειας που διήρκησε σχεδόν ένα χρόνο, για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Τίτλου στις «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» από το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Στο σημείο αυτό, αισθάνομαι πως είναι πρόπον να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όσους βοήθησαν στο να ολοκληρωθεί αυτό το πόνημα.

Αρχικά, αυτό το έργο αφιερώνεται στην οικογένεια μου· στον πατέρα μου και την μητέρα μου που μου προσέφεραν με αγάπη και κόπο, όλα τα απαραίτητα εφόδια ούτως ώστε να μπορέσω να πορευτώ στην προσωπική και επαγγελματική ζωή μου με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, και στην αδερφή μου που με υπομένει σταθερά όλα αυτά τα χρόνια. Θα τους ευγνωμονώ και θα τους αγαπώ αιώνια, καθώς τους οφείλω τα πάντα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου που δέχθηκε να είναι ο επιβλέπωντας αυτής της προσπάθειας, για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφερε αυτόν τον ένα χρόνο που είχα την τιμή να μαθητεύσω δίπλα του, και για την βοήθεια του στην πραγματοποίηση της εργασίας αυτής.

Ευχαριστώ θερμά τον επίκουρο καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Κολιόπουλο για τη συμβολή του σε αυτή την προσπάθεια, καθώς οι συμβουλές του και οι προτάσεις του επί του θέματος αποτέλεσαν πολύτιμη χείρα βοήθειας για εμένα, και ήταν καθοριστικές για την τελική έκβαση της διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον καθηγητή κ. Κώστα Υφαντή, ο οποίος στο τρίτο έτος της φοίτησης μου στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με εισήγαγε στις Στρατηγικές Σπουδές και τις Σπουδές Ασφαλείας. Η επιρροή του ήταν καθοριστική, καθώς σε εκείνον οφείλω την εξέλιξη μου ως επιστήμονας, με τα μαθήματα του και τις συζητήσεις μας να αποτελούν τα ερεθίσματα για να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο κλάδο.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες αξίζουν στην Ειρήνη και το Δημοσθένη, πολύτιμους συνοδοιπόρους σε αυτό το μακρύ και δύσκολο ταξίδι.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	3
Θεωρία της αποφασιστικής μάχης	3
Jomini	3
Clausewitz.....	8
Ορισμός	14
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	21
Η γέννηση της αποφασιστικής μάχης	21
Η Γαλλική Επανάσταση και η επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής πολέμου: η «χρυσή εποχή» της αποφασιστικής μάχης	25
Οι πόλεμοι του Παλαιού Καθεστώτος	27
Ο Ναπολέοντας και η επανάσταση στον πόλεμο	32
Αποφασιστική μάχη, τεχνολογία και πόλεμος το 19 ^ο αιώνα.....	39
Η αποφασιστική μάχη ως στρατηγικό δόγμα: η πορεία προς το 1914-1945.....	46
Το «γερμανικό δίλλημα» και η γερμανική στρατηγική πριν το 1914	46
Γαλλική στρατηγική και αντίληψη περί επιθέσεως πριν το 1914	51
Η αποφασιστική μάχη στην εποχή του ολοκληρωτικού πολέμου	55
Τι μέλλει γενέσθαι; Το παρόν και το μέλλον της αποφασιστικής μάχης	62
Συμπεράσματα	64
Βιβλιογραφία	68

Εισαγωγή

Η μάχη διακατέχει μια κυρίαρχη θέση στην δυτική στρατηγική σκέψη ως η αδιαμφισβήτητη κεντρική πράξη του πολέμου· το απαύγασμα της πολεμικής προσπάθειας, η αποφασιστική σύγκρουση μεταξύ όλων των δυνάμεων στο πεδίο της μάχης, που θα παράγει άμεσα και αδιαμφισβήτητα αποτελέσματα. Αυτή η ευλαβική προσκόλληση στην επιδίωξη της αποφασιστικής μάχης ως το υπέρτατο μέσο για το τερματισμό της εκάστοτε σύγκρουσης, και η πεποίθηση πως αποτελεί το μοναδικό μέσο παραγωγής απόφασης σε έναν πόλεμο, οδήγησε σε μερικές από τις πιο σκοτεινές και καταστροφικές στιγμές στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού. Τα άψυχα σώματα των άτυχων στρατιωτών στο Βατερλώ, στο Βερντέν και στην παραλία Όμαχα, παρά τη μεγάλη χρονική διαφορά μεταξύ τους, μοιράζονται την ίδια πολεμική κληρονομιά· μια κληρονομιά λυσσαλέας επιδίωξης της μεγαλειώδους, αποφασιστικής νίκης που πρέπει να επιτευχθεί πάση θυσία, χωρίς όρια και φραγμούς στην εφαρμογή ισχύος.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αποδείξει πως η αποφασιστική μάχη επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της δυτικής στρατηγικής σκέψης και διαμόρφωσε εν πολλοίς το δυτικό πρότυπο πολέμου όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, οδηγώντας στην παντοδυναμία της Δύσης. Για να αποδειχθεί η παραπάνω υπόθεση εργασίας, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε στην εξέταση και παράθεση θεωρητικών και ιστοριογραφικών αναφορών, προκειμένου να καταδειχθεί όσο το δυνατόν πιο τεκμηριωμένα η επίδραση της αποφασιστικής μάχης στη δυτική στρατηγική σκέψη ως μια ιστορική συνέπεια, διεργασίας χρόνων.

Η εργασία δομείται σε δύο μέρη. Στο Πρώτο Μέρος, αναλύονται τα έργα των Ζομινί και Κλαούζεβιτς, και καταρτίζεται μια θεωρητική βάση από την οποία εκκινεί η έρευνα μας. Έπειτα εξετάζονται συγκεκριμένες θεωρητικές και ιστοριογραφικές προεκτάσεις της έννοιας της αποφασιστικής μάχης, και παράγεται ένας περιεκτικός ορισμός για την ίδια την αποφασιστική μάχη ως φαινόμενο. Στο Δεύτερο Μέρος, εξετάζεται ο ρόλος που διαδραμάτισε η αποφασιστική μάχη στην εξέλιξη της δυτικής στρατηγικής σκέψης, ιδωμένος μέσα από το πρίσμα της ιστοριογραφίας, με παράλληλη

εξέταση των κοινωνικοπολιτικών παραγόντων και τεχνολογικών εξελίξεων που επηρέασαν την ίδια την πορεία της δυτικής στρατηγικής σκέψης ανά τους χρόνους.

Εκκινώντας από την γέννηση της αποφασιστικής μάχης στην Αρχαία Ελλάδα, συνεχίζοντας στην «χρυσή εποχή» της αποφασιστικής μάχης κατά τους Ναπολεόντειους Πολέμους, στο αιματοκύλισμα των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, και καταλήγοντας στην σχετική σταθερότητα της πυρηνικής εποχής, θα γίνει απολύτως κατανοητό πως η αποφασιστική μάχη διακατείχε και κατέχει ακόμα, περίοπτη θέση στο πάνθεον της δυτικής στρατηγική σκέψης, καθώς κληροδότησε τη Δύση με χαρακτηριστικά και αξίες διαχρονικές έως και σήμερα, όπως η συγκέντρωση της μεγαλύτερης δυνατής ισχύος και την επίτευξη υπεροπλίας με στόχο την ολοκληρωτική εκμηδένιση του εχθρού στο πεδίο της μάχης, χαρακτηριστικά που ακόμη και την εποχή της πυρηνικής αποτροπής, ισχύουν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις των μεγάλων δυτικών δυνάμεων, και εξασφαλίζουν την παντοδυναμία της Δύσης και τη συνέχιση του δυτικού τρόπου πολέμου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Θεωρία της αποφασιστικής μάχης

Απαραίτητο κρίνεται, σε αυτό το σημείο, να καταρτίσουμε μια ισχυρή θεωρητική βάση προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το αντικείμενο της μελέτης αυτής. Αρχικά θα εξεταστούν δύο από τις κλασικότερες θεωρίες περί στρατηγικής και πολέμου, μέσα από τις οποίες διαφαίνεται η έννοια της αποφασιστικής μάχης.

Θα εξεταστούν τα έργα των Jomini και Clausewitz, “*Precis de l’art de la guerre*” (1838) και “*Vom Kriege*” (1832), αντίστοιχα. Τα δύο αυτά έργα προσφέρουν μια διαφορετική ερμηνεία πάνω στα ζητήματα της στρατιωτικής στρατηγικής και του πολέμου. Αποτελούν εναλλακτικές προσεγγίσεις, πιο ορθά, ιδιαίτερες και προσωπικές ερμηνείες, του ριζοσπαστικού τρόπου διεξαγωγής του πολέμου που εισήγαγε η στρατιωτική δράση του Ναπολέοντα, όπως ακριβώς τον αντιλήφθηκαν και τον βίωσαν οι ίδιοι οι συγγραφείς, όντας σύγχρονοι του, και υπηρετώντας από διαφορετικά πόστα ο καθένας κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων. Το γιατί ο νέος αυτός τρόπος πολέμου ήταν τόσο σημαντικός, θα αναλυθεί ενδελεχώς σε επόμενο κεφάλαιο. Για την ώρα θα αρκεστούμε στην εξέταση των έργων αυτών, με σκοπό να εντοπίσουμε τις ρίζες της θεωρίας περί αποφασιστικής μάχης.

Jomini

Ο Ελβετός Antoine-Henri, Βαρόνος του Jomini (1779-1869)¹, υπηρέτησε κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων στο στρατό του Γάλλου Αυτοκράτορα, υπό τον Νεϋ, φτάνοντας μάλιστα μέχρι το βαθμό του ταξίαρχου. Το 1813, και όντας βετεράνος των μαχών της Ulm, της Jena και του Eylau, αυτομόλησε στο Ρωσικό στρατό, φτάνοντας στο βαθμό του στρατηγού. Το 1837-38 κυκλοφόρησε το πιο φημισμένο του έργο, το “*Precis de l’art de la guerre*” (μτφρ. *Σύνοψη της Τέχνης του Πολέμου*).

---

¹ Στο εξής «Ζομινί».

Όπως και οι περισσότεροι σύγχρονοί του, αναμεσά τους ο Ναπολέοντας και ο Carl von Clausewitz, ο Ζομινί υπήρξε «δημιούργημα» της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, και της συνεπακόλουθης πολιτικοκοινωνικής, και κυρίως στρατιωτικής, επαναστατικής αλλαγής που κατέκλυσε το δυτικό κόσμο. Δεν προκαλεί συνεπώς εντύπωση το γεγονός πως η βασική συλλογιστική της θεωρίας του περί στρατηγικής ήταν η εξής:

«Κλειδί του κάθε πολέμου είναι η στρατηγική. Κάθε στρατηγική ορίζεται από αμετάβλητες επιστημονικές αρχές και οι αρχές αυτές προδιαγράφουν την επιθετική δράση μαζικών δυνάμεων κατά των ασθενέστερων δυνάμεων του εχθρού σε κάποιο αποφασιστικό σημείο, έτσι ώστε η στρατηγική να οδηγήσει στη νίκη.»²

Ήδη από το παραπάνω απόσπασμα καταδεικνύονται ορισμένες από τις αρχές περί στρατηγικής και πολέμου, που εισάγει ο Ζομινί με τη θεωρία του. Οι αρχές αυτές εξήχθησαν από την προσπάθεια του Ζομινί να ερμηνεύσει τη τακτική του Ναπολέοντα στη διεξαγωγή μιας μάχης, και να δημιουργήσει μια θεωρία της στρατηγικής μέσω της απλούστευσής και της αναγωγής του φαινομένου του πολέμου σε βασικές αξιωματικές αρχές. Αυτές οι «αρχές του πολέμου», σύμφωνα με το συγγραφέα είναι διαχρονικές και αναλλοίωτες.

Ο Ναπολέοντας, όπως θα δούμε και αργότερα, διασφάλιζε την ενότητα της διοίκησης, κρατούσε συγκεντρωμένες τις δυνάμεις του, και έπληττε αιφνιδιαστικά³ και με τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση ισχύος, τις αντίπαλες δυνάμεις, αφού πρώτα είχε καταφέρει να τις διαιρέσει, κάνοντας έτσι χρήση των «εσωτερικών γραμμών»⁴ του.

Η εξέταση, λοιπόν, των χαρακτηριστικών του Ναπολεόντειου τρόπου πολέμου, ώθησε τον Ζομινί στο να θεωρήσει ως «θεμελιώδη αρχή του πολέμου» τα εξής αξιώματα:

---

² Antoine-Henri Jomini, *Traite des grandes operations militaires, contenant l'histoire des campagnes de Frederic II, comparees a celles de l'empereur Napoleon; avec un recueil des principes generaux de l'art de la guerre*, 2^η έκδ. 4 τόμοι (Παρίσι, 1811) 2: σελ. 312, όπως παρατίθεται στο: Τζών Σάι, Ζομινί, στο Peter Paret (επιμ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004), σελ. 180.

³ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Β' εκδ. (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008), σελ. 134.

⁴ Ως «εσωτερικές γραμμές» (interior lines), εννοούμε την επιχείρηση σε ενδιάμεση θέση μεταξύ των εχθρικών δυνάμεων, με στόχο την διαίρεσή τους και την τμηματική κατανίκησή τους.

1. «*Να ρίξεις μέσω στρατηγικών ελιγμών τη μάζα ενός στρατού, διαδοχικά, στα **αποφασιστικά σημεία** ενός θεάτρου πολέμου, και επίσης πάνω στις γραμμές επικοινωνιών του εχθρού, όσο το δυνατόν χωρίς να εκθέτεις τις δικές σου.*
2. *Να ελίσσεσαι ώστε να αντιμετωπίζεις τμήματα του εχθρικού στρατού με τον **κύριο όγκο των δυνάμεών σου.***
3. *Στο πεδίο της μάχης να ρίχνεις τη μάζα των δυνάμεών σου στο **αποφασιστικό σημείο**, ή στο τμήμα της εχθρικής διάταξης που είναι το πλέον σημαντικό να ανατραπεί.*
4. *Να οργανώνεις με τέτοιο τρόπο ώστε οι εν λόγω μάζες όχι μόνο να πλήττουν το **αποφασιστικό σημείο**, αλλά και να εμπλακούν στον κατάλληλο χρόνο και με την κατάλληλη ενεργητικότητα.»⁵*

Ήδη από τα ανωτέρω αρχίζουμε να κατανοούμε τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζει στη θεωρία του Ζομινί, η έννοια του «**αποφασιστικού σημείου**». Άρρηκτα συνδεδεμένες με το «αποφασιστικό σημείο» είναι οι έννοιες της επίθεσης, της συγκέντρωσης ισχύος, του ελιγμού και της οικονομίας δυνάμεων. Σκόπιμο κρίνεται, σε αυτό το σημείο, και χάριν της θεωρίας, να αναλύσουμε σύντομα τις προαναφερθείσες έννοιες, οι οποίες συνθέτουν τα βασικά χαρακτηριστικά του Ναπολεόντειου τρόπου πολέμου, και κατ' επέκτασιν, της «αποφασιστικής μάχης» όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τα πρότυπα του τελευταίου.

Ως «επίθεση» ορίζουμε την ανάληψη, διατήρηση και εκμετάλλευση της πρωτοβουλίας⁶ σε μια επιχείρηση προκειμένου να πετύχουμε συγκεκριμένο στρατιωτικό σκοπό, είτε αυτός είναι η καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων, είτε η κατάληψη και ο έλεγχος εδάφους. Δράττοντας την πρωτοβουλία της επίθεσης, ο αντίπαλος αποστερείται το χρόνο να σκεφθεί, να οργανωθεί και να επιχειρήσει και σε συνδυασμό με την εφαρμογή υπέρτερης ισχύος, η τελική νίκη είναι εγγυημένη⁷.

Με τον όρο «συγκέντρωση ισχύος», εννοούμε, σε τακτικό επίπεδο, την επίτευξη υπεροχής στο κρίσιμο (ή «αποφασιστικό» κατά τον Ζομινί) σημείο στην κατάλληλη

---

⁵ Antoine-Henri de Jomini, *The Art of War* (Rockville, MD: Arc Manor, 2007), σελ. 52

⁶ Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 28.

⁷ Σάι, *Ζομινί*, σελ. 207

στιγμή προκειμένου να πλήξουμε αποτελεσματικότερα τις αντίπαλες δυνάμεις⁸. Όταν πρόκειται για ασθενέστερες αριθμητικά δυνάμεις, η συγκέντρωση ισχύος παράλληλα με την χρήση εσωτερικών γραμμών, είναι κρίσιμη για την νίκη έναντι πολυπληθέστερων δυνάμεων. Ο Ζομινί θεωρούσε πως όλοι οι στρατηγικοί συνδυασμοί είναι φαύλοι αν κανείς δεν επιχειρεί με βάση την αρχή της συγκέντρωσης της μέγιστης δυνατής δύναμης κατά του καίριου σημείου⁹.

Ο «ελιγμός» απαντά στην στρατηγική ευελιξία και ευκινησία όσον αφορά στη χρησιμοποίηση της ισχύος μας, με απώτερο σκοπό το να περιέλθει ο αντίπαλος σε μειονεκτική θέση. Απαντά τόσο σε επιχειρησιακό, όσο και σε τακτικό επίπεδο¹⁰.

Τέλος, ο όρος «οικονομία δυνάμεων» χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τη δέσμευση των ελάχιστων δυνατών δυνάμεων σε δευτερεύουσες προσπάθειες¹¹. Με λίγα λόγια, κρίσιμο είναι να δεσμεύονται οι κύριες δυνάμεις μας στο σημείο το οποίο παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον ως προς την επίτευξη του πρωτεύοντος σκοπού της επιχείρησης, με παράλληλη ανάληψη ρίσκου σε άλλα σημεία λόγω των αδυναμιών που προκαλούνται από την υπερσυγκέντρωση δυνάμεων σε άλλο σημείο. Για παράδειγμα, η συνήθης τακτική του Ναπολέοντα ήταν η δέσμευση του κύριου όγκου των δυνάμεών του σε ένα συγκεκριμένο σημείο στην αντίπαλη διάταξη προκειμένου να την διαρρήξει ευκολότερα, με αποτέλεσμα να αναλαμβάνει παράλληλα αμυντικό ρίσκο καθώς τα νώτα του και τα πλευρά των δυνάμεών του έμεναν απροστάτευτα¹².

Τι είναι όμως το αποφασιστικό σημείο για το οποίο κάνει λόγο συνεχώς ο Ζομινί; Για τον Ζομινί, το «αποφασιστικό σημείο» είναι εκείνο που η προσβολή του ή η κατάληψή του εκτοπίζει και αποδιοργανώνει, θέτει σε κίνδυνο τον αντίπαλο και τον εξασθενεί¹³. Επαφίεται στην κρίση και τη διάνοια του εκάστοτε διοικητή και

---

⁸ Ibid

⁹ Σάι, Ζομινί, σελ. 188

¹⁰ Ibid, σελ. 28-9

¹¹ Ibid, σελ. 28

¹² Lawrence Freedman, *Strategy: A History* (New York, NY: Oxford University Press, 2013) σελ. 84-85

¹³ Σάι, Ζομινί, σελ. 190

στρατηγιστή για να το αναγνωρίσει και να κατευθύνει προς αυτό την πολεμική του προσπάθεια¹⁴.

Ο Ζομινί τονίζει τη σημασία του αποφασιστικού σημείου, καθώς μέσω αυτού μπορεί να επιτευχθεί και ο βασικός στόχος, δηλαδή η απόλυτη κυριαρχία στο θέατρο των επιχειρήσεων, γεγονός που καταδεικνύει πως για τον ίδιο τον Ζομινί το «αποφασιστικό σημείο» δεν αποτελούσε απαραίτητα ο στρατός του αντιπάλου και η καταστροφή του (κατά τα πρότυπα του Ναπολέοντα), αλλά πόσο μάλλον η κατάληψη και ο έλεγχος κρίσιμων γεωγραφικών σημείων στο πεδίο των επιχειρήσεων¹⁵. Συνεπώς μπορούμε να θεωρήσουμε πως ο Ζομινί δίνει μια γεωγραφική διάσταση στη στρατηγική.

Όμως παρά την έμφαση που έδινε στην κατάληψη και τον έλεγχο εδαφών, ο Ζομινί υπερτόνιζε την επιθετική αρετή του Ναπολεόντειου τύπου πολέμου σε πολλά σημεία του έργου του. Σύμφωνα με τον Τζόν Σάι, το βασικότερο και κυριότερο συμπέρασμα του Ζομινί, ήταν πως «... ο Ναπολέοντας είχε κερδίσει γρήγορες και αποφασιστικές μάχες εξαιτίας της σκληρής εφαρμογής της αρχής της επίθεσης με συγκεντρωμένες στρατιωτικές δυνάμεις κατά ασθενών και ευαίσθητων σημείων.¹⁶» Όπως χαρακτηριστικά έγραφε και ο ίδιος ο Ζομινί: « (ο Ναπολέοντας) έμοιαζε πεπεισμένος πως το πρωτεύον μέσο για να επιφέρει λαμπρά αποτελέσματα ήταν να συγκεντρωθεί, πάνω απ' όλα, στο να διαμελίσει και να καταστρέψει τον αντίπαλο στρατό, όντας σίγουρος πως τα κράτη και οι επαρχίες πέφτουν από μόνα τους όταν δεν έχουν πλέον οργανωμένες δυνάμεις για να τα υπερασπιστούνε.¹⁷»

Η απλοϊκή, αλλά συνάμα δοξαστική ερμηνεία, του Ζομινί για το Ναπολέοντα γοήτευσε τον μέσο στρατιωτικό, και βρήκε ιδιαίτερη απήχηση στους στρατιωτικούς κύκλους, και ιδιαίτερα αυτού των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου η θεωρία του αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο της διδασκαλίας στην στρατιωτική ακαδημία του West Point¹⁸. Ο Ζομινί κατηγορήθηκε πως μέσω των παραλείψεων και των υπερβολών του είχε δημιουργήσει μια απλοϊκή και ανεπαρκή θεωρία, που υπερτόνιζε επικίνδυνα τις αρετές

---

¹⁴ Ibid, σελ. 84-5

¹⁵ Russel F. Weigley, *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1977) σελ. 83

¹⁶ Σάι, Ζομινί, σελ. 222

¹⁷ Weigley, *The American Way of War*, σελ. 82

¹⁸ Ibid, σελ. 82

της επίθεσης, οι συνέπειες της οποίας θα μπορούσαν να φανούν καταστροφικές μελλοντικά¹⁹.

Όπερ και εγένετο, καθώς ένας αυξανόμενος αριθμός στρατιωτικών, βασιζόμενοι στην απλή ερμηνεία του Ζομινί, άρχισε να αναζητά ξανά την δόξα της αποφασιστικής μάχης, όπως την έδωσε ο Ναπολέοντας, αγνοώντας πως για κάθε Austerlitz υπάρχει και ένα Βατερλώ. Η θεωρία του Ζομινί, μεσουράνησε περίπου μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, όπου και άρχισε να αμφισβητείται εντόνως κυρίως λόγω των στρατηγικών μαθημάτων που προσέφερε ο Αμερικανικός Εμφύλιος Πόλεμος. Με το τέλος του Αμερικανικού Εμφυλίου, και τις γρήγορες νίκες των Πρώσων κατά τον Αύστρο-πρωσικό πόλεμο του 1866 και τον Γάλλο-πρωσικό πόλεμο του 1870-71, η προσέγγιση που προσέφερε, ο Πρώσος, Carl von Clausewitz αποδείχθηκε ως η πιο δημοφιλής.

Clausewitz

Ο Carl von Clausewitz²⁰ (1780-1831) θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους στρατηγιστές και θεωρητικούς του πολέμου. Πρώσος στην καταγωγή, προστατευόμενος του φον Σάρνχορστ και μέλος του επιτελείου του πρίγκηπα Αυγούστου, πολέμησε ενάντια των στρατευμάτων του Ναπολέοντα κατά την περίοδο 1806-1815, καταλήγοντας μάλιστα αιχμάλωτος για δύο χρόνια στη Γαλλία (1807-8) έπειτα από τη διάλυση του πρωσικού στρατού έπειτα από τη μάχη της Jena και του Auerstadt το 1806. Υπήρξε ένας από τους υπεύθυνους για την αναμόρφωση του πρωσικού στρατού, και έπειτα από μια σύντομη θητεία στο ρωσικό στρατό (1812-13) επέστρεψε στην Πρωσία και συμμετείχε μάλιστα στην εκστρατεία του Βατερλώ το 1815, ως επιτελάρχης σώματος στρατού. Το 1818 θα διοριστεί διευθυντής της Ακαδημίας Πολέμου στο Βερολίνο, πλέον με το βαθμό του στρατηγού. Το 1831 θα υποκύψει κατά τη διάρκεια μιας επιδημίας χολέρας, αφήνοντας ημιτελές το έργο του, το οποίο και θα επιμεληθεί η γυναίκα του καταφέροντας να το εκδώσει το 1832, υπό τον τίτλο “*Vom Kriege*” (μτφ. *Περί Πολέμου*).

---

¹⁹ Σάι, Ζομινί, σελ. 222

²⁰ Στο εξής «Κλαουζεβιτς»

Ο Κλαούζεβιτς βάσισε τη θεωρία που ανέπτυξε, σε μια ερμηνεία του πολέμου όπως αυτός διεξήχθη κατά τις κορυφαίες στιγμές των Ναπολεόντειων Πολέμων, δηλαδή έπειτα από λαμπρές, αποφασιστικές μάχες όπως της Ulm, της Jena και του Auerstadt. Όμως σε αντίθεση με το έργο του Ζομινί, ο Κλαούζεβιτς, δεν προσπάθησε να προσφέρει κάποιες αξιωματικές αρχές για την επιτυχή διεξαγωγή του πολέμου, αλλά επιχείρησε να εντυπώσει στην ίδια τη φύση του πολέμου, και να εξετάσει τον κοινωνικό του αντίκτυπο. Για τον Κλαούζεβιτς, ο πόλεμος «είναι μια πράξη ισχύος που στοχεύει στο να υποχρεώσουμε τον αντίπαλο να κάνει το θέλημά μας»²¹.

Το «Περί Πολέμου» εξετάζει ποικίλες πτυχές του φαινομένου του πολέμου, και εμπεριέχει αρκετά μοτίβα που απαντούν στην έννοια της «αποφασιστικής μάχης», τα οποία και είναι απαραίτητα για την μελέτη μας, και τα οποία θα αναλύσουμε ευθύς αμέσως.

Ο Κλαούζεβιτς υποστήριξε πως υπάρχει μόνο ένα μέσο για να επιτύχει κανείς τους σκοπούς του σε ένα πόλεμο, και αυτό το μέσο είναι ένα και μοναδικό, η μάχη: «... είναι σύμφυτο στην ίδια την έννοια του πολέμου, πώς οτιδήποτε προκύπτει πρέπει αρχικά να προέρχεται από τη μάχη.²²». Από τη στιγμή που σε μια εμπλοκή, τα πάντα είναι αφιερωμένα στην καταστροφή του εχθρού, αντιλαμβανόμαστε πως ο στόχος της μάχης επιτυγχάνεται πάντα, μόνο μέσω της καταστροφής των αντίπαλων ενόπλων δυνάμεων²³. Συνεπώς, ο Κλαούζεβιτς εκτιμούσε ότι «η μάχη είναι η μοναδική αποτελεσματική δύναμη στον πόλεμο. Ο στόχος της είναι η καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων ως ένα μέσο για την επίτευξη ενός ευρύτερου σκοπού.^{24 25}(...) Έτσι, είναι εμφανές πως η καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων είναι πάντα το ανώτερο, πιο αποτελεσματικό μέσο (...)»²⁶.

---

²¹ Carl von Clausewitz (transl. by Michael Howard and Peter Paret), *On War* (New York, NY: Oxford University Press, 2007), Book I, σελ. 13.

²² Ibid, σελ. 37-38

²³ Ibid, σελ. 38

²⁴ Ibid, σελ. 40

²⁵ Μιλώντας για «ευρύτερο σκοπό», εννοείται ο απώτερος πολιτικός αντικειμενικός σκοπός που εξυπηρετεί ο εκάστοτε πόλεμος και ο οποίος έχει οριστεί από την πολιτική ηγεσία. Αποτελεί μια ευθεία αναφορά σε μία από τις κεντρικότερες ιδέες του «Περί Πολέμου», πως «ο πόλεμος αποτελεί συνέχεια της πολιτικής και με άλλα μέσα».

²⁶ Ibid, σελ. 41

Βεβαίως, η ανάγκη για την καταστροφή του εχθρού πρέπει να απαντά και στις πολιτικές στοχεύσεις της κάθε πολεμικής προσπάθειας. Εδώ, ο Κλαούζεβιτς κάνει μια διάκριση μεταξύ περιορισμένων και απεριόριστων πολέμων. Οι πόλεμοι οι οποίοι γίνονται για την επίτευξη απεριόριστων σκοπών όπως η ανιδιοτελής παράδοση του αντιπάλου και η ανατροπή του καθεστώτος διακυβέρνησής του, συνήθως απαιτούν την απόλυτη καταστροφή του αντιπάλου, και συνεπώς των ενόπλων δυνάμεών του²⁷. Όπως το θέτει ο Paret, στην ερμηνεία του για το έργο του Κλαούζεβιτς: « οι πολιτικοί λόγοι για τους οποίους διεξάγεται ένας πόλεμος καθορίζουν και τα μέσα που χρησιμοποιούνται σ' αυτόν, καθώς και το είδος και το βαθμό της απαιτούμενης προσπάθειας (...) Η βία πρέπει να είναι αρμόζουσα και ανάλογη προς τον στρατιωτικό αντικειμενικό σκοπό και τον επιδιωκόμενο πολιτικό σκοπό. ²⁸»

Στο επίπεδο της τακτικής, ο Κλαούζεβιτς φαίνεται να συμφωνεί με τις βασικές αρχές του Ζομινί, καθώς θεωρεί ως την καλύτερη προσέγγιση το να είναι κανείς πολύ ισχυρός, «*πρώτα γενικότερα, και έπειτα στο αποφασιστικό σημείο*». Η ανώτερη όμως ισχύς μπορεί να αφορά όχι μόνο την αριθμητική υπεροχή, αλλά βεβαίως και την ηθική. Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς, ο υπέρτατος νόμος είναι η συγκέντρωση των δυνάμεων και η αδιαιρετότητα τους εκτός και αν προκύψει κάποια έκτακτη ανάγκη²⁹. Είναι εξάλλου μια αξιωματική αρχή πως κατά τη διάρκεια μιας μάχης, όλες οι δυνάμεις πρέπει να εμπλέκονται, χωρίς κανένα μέρος τους να παραμένει ανενεργό. Η ενιαία και ταυτόχρονη δράση όλων των δυνάμεων είναι απαραίτητη προϋπόθεση, καθώς ακόμα και η πιο αδιάφορη δράση θα απασχολήσει μέρος των εχθρικών δυνάμεων, μειώνοντας συνεπώς τη συνολική τους ισχύ³⁰.

Όπως παρατηρούμε, ερχόμαστε σε επαφή με έννοιες όπως αυτή της συγκέντρωσης ισχύος και της οικονομίας δυνάμεων, έννοιες τις οποίες σχολιάσαμε νωρίτερα κατά την ανάλυση της θεωρίας του Ζομινί, και οι οποίες είναι κοινές ανάμεσα στις δύο θεωρίες. Επίσης κοινό έδαφος αποτελεί η παραδοχή της ύπαρξης ενός

---

²⁷ Thomas Mahnken, *Strategic Theory*, στο Baylis, Wirtz, Gray, Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World* (New York, NY: Oxford University Press, 2007), σελ. 74

²⁸ Peter Paret, *Κλαούζεβιτς*, στο Peter Paret (επιμ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004), σελ. 252-3

²⁹ *On War, Book III*, σελ. 147-148

³⁰ *Ibid*, σελ 151

«αποφασιστικού σημείου», στο οποίο θα πρέπει να κατευθυνθεί ο κύριος όγκος της πολεμικής προσπάθειας. Όμως η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στις διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις του φαινομένου του πολέμου, είναι η ερμηνεία του περιεχομένου της έννοιας του «αποφασιστικού σημείου». Όπως είδαμε, για τον Ζομινί το «αποφασιστικό σημείο» δεν αποτελούσε απαραίτητα ο στρατός του αντιπάλου και η καταστροφή του, αλλά μάλλον συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, με απώτερο σκοπό την κατοχή και τον έλεγχο τους.

Ο Κλαούζεβιτς όμως, μιλώντας για «αποφασιστικό σημείο» ή «κέντρο βάρους» (Schwerpunkt) εννοούσε το ισχυρότερο από υλική, αλλά και ηθική, άποψη σημείο της εχθρικής πολεμικής προσπάθειας. Σύμφωνα με εκείνον, το κέντρο βάρους του αντιπάλου ήταν πιθανότατα, οι ένοπλες δυνάμεις του, η πρωτεύουσά του, ο κύριος σύμμαχος (όταν πρόκειται για αντίπαλη συμμαχία), ο ηγέτης και η κοινή γνώμη, κατά σειρά προτεραιότητας³¹. Όμως παρότι δεν ορίζει αποκλειστικά ένα συγκεκριμένο «αποφασιστικό σημείο», εντούτοις, όπως είδαμε παραπάνω, θεωρεί τις ένοπλες δυνάμεις ως κεντρικές σε μια πολεμική προσπάθεια και κατ' επέκτασιν, είναι πρωταρχικός στόχος και υποστηρίζει την καταστροφή τους ως το απόλυτο μέσο για την επίτευξη του σκοπού μας³².

Είδαμε πως ο Κλαούζεβιτς θεωρεί τη μάχη ως τη μοναδική αποτελεσματική δύναμη στον πόλεμο και την καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων ως το ανώτερο και αποτελεσματικότερο μέσο. Η θεώρησή αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη θεωρία μας, καθώς στο έργο του, ο Κλαούζεβιτς εισάγει ξεκάθαρα την έννοια της «αποφασιστικής μάχης» (Vernichtungsschlacht). Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς, οι μεγάλες επιτυχίες σημειώνονται μόνο μέσα από μεγάλες συγκρούσεις στις οποίες συμμετέχουν όλες οι στρατιωτικές δυνάμεις³³. Επομένως, εφόσον «η άμεση εκμηδένιση του εχθρού πρέπει να είναι πάντα η πρωτεύουσα στόχευση», η αποφασιστική μάχη είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό στον πόλεμο^{34 35}. Είναι φρόνιμο να τονίσουμε για άλλη μια

---

³¹ Mahnken, *Strategic Theory*, σελ. 73-74

³² Michael Sheehan, *The Evolution of Modern Warfare*, στο Baylis, Wirtz, Gray, Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World* (New York, NY: Oxford University Press, 2007), σελ. 47

³³ Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 161

³⁴ Azar Gat, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War* (New York, NY: Oxford University Press, 2001), σελ. 210

φορά, πως οι αντιλήψεις του Κλαούζεβιτς διαμορφώθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις προσωπικές εμπειρίες που αποκόμισε ο ίδιος όντας αντίπαλος του Ναπολέοντα. Συνεπώς η έννοια της αποφασιστικής μάχης όπως την εισάγει ο Πρώσος στρατηγός, βασίζεται στην ερμηνεία του επί των χαρακτηριστικών των μαχών όπως αυτές διεξάγονταν από τον Γάλλο αυτοκράτορα, μάχες οι οποίες ήταν τόσο μεγάλες από άποψη δυνάμεων και τόσο καταστρεπτικές ώστε οδηγούσαν αναπόφευκτα σε «μεγάλες επιτυχίες», όπως για παράδειγμα την άμεση συνθηκολόγηση ως απορρέουσα άμεση συνέπεια της καταστροφής των δυνάμεων του αντιπάλου.

Είναι εμφανές, συνεπώς, και σε βαθύτερη ανάλυση, πως δύο από τα θεμέλια στα οποία βασίζεται η θεωρία του Κλαούζεβιτς είναι η στρατηγική του εκμηδενισμού, και η άμεση προσέγγιση. Η στρατηγική της εκμηδένισης (*strategy of annihilation/Niederwerfungsstrategie*), όρος που αποδίδεται στον H. Delbruck, έχει ως απώτερο στόχο την απόλυτη καταστροφή του εχθρού, μέσω της επιδίωξης και πραγματοποίησης, μιας αποφασιστικής μάχης. Οι εκστρατείες του Ναπολέοντα αποτελούν το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα χρήσης της στρατηγικής της εκμηδένισης, καθώς μέσω αποφασιστικών μαχών προκαλούσε την καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων των αντιπάλων του, και τη συνεπακόλουθη σύναψη ειρήνης³⁶.

Όσον αφορά την άμεση προσέγγιση, ήδη από τα πρώτα έργα του Κλαούζεβιτς, είναι εμφανής η προτίμησή του σε αυτή. Το 1812 έγραφε, «(...) έχουμε πάντα την επιλογή μεταξύ της πιο θρασείας και της πιο προσεκτικής λύσης. Κάποιοι πιστεύουν πως η θεωρία του πολέμου νουθετεί για το τελευταίο (σ.σ. προσεκτική λύση). Αυτό το συμπέρασμα είναι λανθασμένο. (...) είναι η φύση του πολέμου τέτοια ώστε να συμβουλεύει προς την πιο αποφασιστική, την πιο θρασεία συμπεριφορά³⁷». Στη θεωρία, η άμεση προσέγγιση (*direct approach*), απαντά στην κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας κυρίως εναντίον του κέντρου βάρους, ή του αποφασιστικού σημείου, της πολεμικής προσπάθειας του αντιπάλου³⁸. Ο Κλαούζεβιτς υπερθεματίζει στο έργο του την αξία της άμεσης

---

³⁵ Michael Sheehan, *The Evolution of Modern Warfare*, σελ. 47

³⁶ Athanasios G. Platias & Constantinos Koliopoulos, *Thucydides on Strategy* (Athens: Eurasia Publications, 2006), σελ. 47-8

³⁷ Carl von Clausewitz (transl. by Hans W. Gatzke), *Principles of War* (1812), στο: <http://www.clausewitz.com/mobile/principlesofwar.htm#IIIa> (ημ. πρόσβασης: 16/ 10/ 2015)

³⁸ Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 19

προσέγγισης με συνεχείς αναφορές στην κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας στο κέντρο βάρους του αντιπάλου (σ.σ. τις ένοπλες δυνάμεις του), και έπειτα την κορύφωση αυτής της προσπάθειας με την συνεπακόλουθη εκμηδένισή, μέσω της καταστροφής τους σε μία μεγάλη, «αποφασιστική μάχη»³⁹.

Από τα ανωτέρω, μπορεί κανείς πολύ εύκολα να εξάγει το συμπέρασμα πως ο Κλαούζεβιτς ήταν ένθερμος υποστηρικτής του ολοκληρωτικού πολέμου (total war). Αυτό όμως είναι ένα λανθασμένο συμπέρασμα, αποτέλεσμα παρερμηνείας της γενικότερης θεωρίας του. Η μεθοδολογία που ακολούθησε ο Κλαούζεβιτς ήταν να διαχωρίσει τον θεωρητικά «απόλυτο» πόλεμο (absolute war) από τον πόλεμο όπως τον βιώνουμε στην πραγματικότητα (real war)⁴⁰. Με λίγα λόγια, παραθέτοντας τον πόλεμο στην «απόλυτη» μορφή του, επιχειρεί να προσεγγίσει το φαινόμενο στην πραγματική του εκδοχή, και να εξηγήσει όλους τους παράγοντες που τον εμποδίζουν να αγγίξει το «ιδεατό» που προτείνει η θεωρία⁴¹. Για αυτό το λόγο, ο Κλαούζεβιτς εισήγαγε με τη θεωρία του έννοιες όπως η «τριβή» (friction) και η «ομίχλη του πολέμου» (fog of war), για να εξηγήσει όλους εκείνους τους άπιαστους (intangibles), και μη, παράγοντες που εμποδίζουν τον πόλεμο να φτάσει την «απόλυτη» μορφή του, και τον καθιστούν μια απρόβλεπτη και ρευστή διαδικασία, που δεν καλουπώνεται σε κανόνες και προδιαγεγραμμένα σχέδια δράσης.

Το έργο του Κλαούζεβιτς θεωρείται το πλέον επιδραστικό στη διαμόρφωση της σύγχρονης δυτικής στρατηγικής σκέψης. Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, το «Περί Πολέμου» έγινε απαραίτητο ανάγνωσμα για τους στρατιωτικούς, και τα διδάγματά του Κλαούζεβιτς έγιναν «βορά» για παρερμηνείες, πολλές από τις οποίες αποδείχτηκαν επικίνδυνες στην πορεία, καθώς δημιούργησαν μια σχολή που ύμνησε τον επιθετικό

---

³⁹ Platias & Koliopoulos, *Thucydides on Strategy*, σελ. 49, 220

⁴⁰ Βεβαίως, ο Κλαούζεβιτς δεν αρνείται την ύπαρξη του «απόλυτου» πολέμου και στην πραγματικότητα. Όπως γράφει και ο ίδιος: «Αυτή είναι η συνήθης μορφή του (σ.σ. ατελής πόλεμος), και κανείς θα μπορούσε να αναρωτηθεί εάν υπάρχει κάποια αποδεκτή αλήθεια στη σύλληψή μας της ιδέας του απόλυτου χαρακτήρα του πολέμου, εάν δεν είχαμε οι ίδιοι αντικρύσει με τα ίδια μας τα μάτια τον πόλεμο να αγγίζει αυτή την απόλυτη τελειότητα. Έπειτα από το σύντομο προανάκρουσμα της Γαλλικής Επανάστασης, ο Βοναπάρτης τον έφτασε (σ.σ. τον πόλεμο) ταχύτατα και αδίστακτα σε αυτό το σημείο. Ο πόλεμος, στα χέρια του, διεξαγόταν χωρίς αναστολές μέχρι ο εχθρός να υποκύψει, και τα χτυπήματα πραγματοποιούνταν με την ίδια ενέργεια. Βεβαίως είναι τόσο φυσικό όσο και αναπόφευκτο το φαινόμενο αυτό να μας αναγκάζει να στραφούμε και πάλι στην αγνή μορφή του πολέμου με όλες τις αυστηρές του συνέπειες.» (*On War*, Book VIII, σελ. 224)

⁴¹ Mahnken, *Strategic Theory*, σελ. 71

πόλεμο και τις υποτιθέμενες αρετές του, αγνοώντας άλλα διδάγματα του Κλαούζεβιτς όπως η υπεροχή της άμυνας επί της επίθεσης, καταλήγοντας βίαια στην κτηνωδία του Α' και Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Μάλιστα ο Sir Basil Liddell Hart, έγραψε πως εξαιτίας της αφαιρετικής φύσης του έργου του, ο Πρώσος θεωρητικός, άθελά του κατέδειξε πως η μάχη είναι η μοναδική δραστηριότητα στον πόλεμο, μηδενίζοντας έτσι τη στρατηγική τέχνη και υποβιβάζοντας τη τέχνη του πολέμου σε μια μηχανική δράση εκτέλεσης μαζικών σφαγών⁴².

Μετά το 1945 και την έλευση των πυρηνικών όπλων, η ορθότητα και η σχετικότητα της θεωρίας του άρχισε να αμφισβητείται, όμως αδιαμφισβήτητα το έργο του Πρώσου στρατηγού παρουσιάζει μια διαχρονική αξία για όποιον μελετά τη στρατηγική και το φαινόμενο του πολέμου.

Ορισμός

Αφού εξετάσαμε τη θεωρητική διάσταση του φαινομένου της «αποφασιστικής μάχης», στο σημείο αυτό, θα επιχειρήσουμε να καταρτίσουμε έναν ικανοποιητικό ορισμό. Ακριβής επιστημονικός ορισμός για το τι πραγματικά είναι η «αποφασιστική μάχη» δεν υφίσταται, πέρα από το πλαίσιο στο οποίο το θέτει ο εισηγητής της έννοιας, ο Κλαούζεβιτς. Όπως παρατηρήσαμε και πριν, σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς, ο όρος αποφασιστική μάχη (Vernichtungsschlacht) απαντά σε εκείνες τις μεγάλες μάχες στις οποίες συμμετέχουν όλες οι στρατιωτικές δυνάμεις και που το αποτέλεσμα τους οδηγεί σε κάποια μεγάλη επιτυχία. Βεβαίως, όπως είδαμε, ως επιτυχία για τον Κλαούζεβιτς, νοείται η καταστροφή, τόσο φυσική όσο και ηθική, του εχθρού μέσω της μάχης.

Εντούτοις, θεωρούμε πως ο ορισμός που μας προσφέρει ο μεγάλος αυτός στρατηγιστής, δεν είναι πλήρης, αλλά χρησιμεύει ως μια βάση, ως μια «αφετηρία» για να μπορέσουμε να δομήσουμε πάνω του έναν πιο ολοκληρωμένο ορισμό, ο οποίος θα εξυπηρετήσει καλύτερα το σκοπό της παρούσας εργασίας.

---

⁴² Basil Liddell Hart, *Strategy* (London, England: Faber & Faber Ltd, 1967), σελ. 342

Για το λόγο αυτό θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε τον ορισμό μας, εξετάζοντας το φαινόμενο από δύο διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις: αυτή της ιστοριογραφίας, κατά πρώτον, και αυτή της στρατηγικής θεωρίας και ανάλυσης, κατά δεύτερον. Καθώς στην έρευνα μας παρατίθενται στοιχεία τα οποία προέρχονται τόσο από την ιστοριογραφία, όσο και από τη θεωρία, κρίνουμε απαραίτητο ο ορισμός μας να εγκολπώνεται στοιχεία και των δύο προσεγγίσεων, προκειμένου να είναι όσο το δυνατόν πιο πλήρης και περιεκτικότερος. Σκοπός μας είναι ο ορισμός που θα παραθέσουμε, να χρησιμεύσει ως ένα αποτελεσματικό θεωρητικό εργαλείο, που θα βοηθήσει τον αναγνώστη να κατανοήσει πρώτα, το φαινόμενο της «αποφασιστικής μάχης» επί της θεωρητικής του βάσεως, και δευτερευόντως να χρησιμοποιήσει αυτή τη γνώση, επικουρικά, για να διευκολυνθεί στην εξέταση του βασικού θέματος της εργασίας, δηλαδή το πώς το φαινόμενο και η έννοια της «αποφασιστικής μάχης» επηρέασε την εξέλιξη της δυτικής στρατηγικής σκέψης.

Υπάρχει άπειρη βιβλιογραφία, από πλευράς ιστοριογραφίας, για μάχες οι οποίες σημάδεψαν την ανθρωπότητα, αλλά η πραγματικότητα είναι ότι μόνο μερικές από αυτές κρίνονται ως πραγματικά αποφασιστικές. Αποτελεί κοινός τόπος -συμπέρασμα το οποίο εξάγεται από την εξέταση των πολυάριθμων πηγών- πως οι περισσότεροι συγγραφείς που επιχείρησαν να συγκεντρώσουν ορισμένες από τις πιο αποφασιστικές μάχες της ιστορίας, χρησιμοποίησαν περισσότερο υποκειμενικά παρά αντικειμενικά κριτήρια, για να υποστηρίξουν την έρευνα τους⁴³.

Επίσης θα πρέπει πριν εκκινήσουμε προς την αναζήτηση του ορισμού μας, να επιλύσουμε ένα ζήτημα «τεχνικού» ενδιαφέροντος. Στο σημείο αυτό θα κάνουμε μια χρήσιμη τομή στο φαινόμενο της «αποφασιστικής μάχης» και θα το διαχωρίσουμε σε τρεις ξεχωριστές κατηγορίες, που χρησιμεύουν και ως κριτήρια για να κατανοήσουμε ευκολότερα το λόγο που συγκεκριμένες μάχες κρίνονται ως αποφασιστικές από

---

⁴³ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο J.F.C. Fuller, ο οποίος στον πρόλογο του μνημειώδους έργου του «*Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο*», παραδέχεται πως για την επιλογή των μαχών «*βασίστηκε στην δική του κρίση*», αναγνωρίζοντας όμως πως πολλές ακόμα μάχες υπήρξαν σίγουρα αποφασιστικές, αλλά εμπόδια όπως η γλωσσικές δυσκολίες ή η έλλειψη πηγών αποτέλεσαν τροχοπέδη στην έρευνά τους και συνεπώς οδήγησαν στην παράλειψή τους. (από το: J.F.C. Fuller (μτφ. Κ. Κολιόπουλος), *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο*) (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008), Τόμος Α', σελ. 19

ιστοριογραφική σκοπιά. Ξεχωρίζουμε λοιπόν, μεταξύ: (α) *τακτικά* αποφασιστικής μάχης, (β) *επιχειρησιακά* αποφασιστικής μάχης, και (γ) *στρατηγικά* αποφασιστικής μάχης.

Καλό θα ήταν να καθορίσουμε πρώτα περί τίνος πρόκειται όταν ομιλούμε για στρατηγική, επιχειρησιακή τέχνη, και τακτική. Ως στρατηγική (στην προκειμένη περίπτωση «στρατιωτική στρατηγική») εννοούμε την χρήση των διαθέσιμων στρατιωτικών μέσων ενός κράτους προς την πλήρωση συγκεκριμένων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών⁴⁴. Ως επιχειρησιακή τέχνη, ορίζουμε τη χρήση μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων για την επίτευξη πολιτικών αντικειμενικών σκοπών στα πλαίσια μιας ευρύτερης εκστρατείας. Τέλος, η τακτική εξυπηρετεί στην επίτευξη αντικειμενικών σκοπών στα πλαίσια μιας μάχης⁴⁵. Παρατηρούμε μια σύνδεση μεταξύ των τριών αυτών επιπέδων, όπου η στρατηγική βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδο και η τακτική στο χαμηλότερο. Είναι εύλογο συμπέρασμα πως η επίτευξη σκοπών στο χαμηλότερο επίπεδο (τακτική) μπορεί να οδηγήσει σε επιτυχία και στα ανώτερα επίπεδα κυρίως λόγω της διάδρασης που τα χαρακτηρίζει, αλλά αυτό δεν είναι πάντα ο κανόνας και σίγουρα μια τακτική επιτυχία δεν προδικάζει μια στρατηγική επιτυχία.

Από τους ανωτέρω ορισμούς μπορούμε να αντιληφθούμε πλέον τη σημασία των εννοιών που εισαγάγαμε νωρίτερα, αυτές της *τακτικά*, *επιχειρησιακά* και *στρατηγικά* αποφασιστικής μάχης. Ως *στρατηγικά* αποφασιστική, λοιπόν, ορίζουμε μια μάχη της οποίας το αποτέλεσμα προσφέρει στο νικητή ένα αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα το οποίο έχει μακροπρόθεσμες προεκτάσεις, παράλληλα συνήθως με την πρόκληση πλήρους αδυναμίας συνέχισης του πολέμου από την πλευρά του αντιπάλου, και συμβάλλει άμεσα στο τερματισμό του πολέμου, καθορίζοντας τον τελικό νικητή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στρατηγικά αποφασιστικής μάχης μπορεί να θεωρηθεί η ναυμαχία στους Αιγός Ποταμούς το 405 π.Χ., όπου ο Σπαρτιατικός στόλος κατάφερε να διαλύσει τον αντίστοιχο Αθηναϊκό, καταστρέφοντας έτσι την κύρια πηγή ισχύος της Αθήνας, με αποτέλεσμα την πρόκληση μιας αδυναμίας συνέχισης του πολέμου από την πλευρά της και την συνακόλουθη παράδοση της, και το τερματισμό του Πελοποννησιακού Πολέμου.

---

⁴⁴ Καλό θα ήταν να έχουμε στο νου μας τις ρήσεις του Κλαούζεβιτς πως «ο πόλεμος είναι συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα» και πως «ο πόλεμος είναι μια πράξη ισχύος που στοχεύει στο να υποχρεώσουμε τον αντίπαλο να κάνει το θέλημά μας», όταν ομιλούμε για στρατιωτική στρατηγική και πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς.

⁴⁵ Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 44-5

Για να κατανοήσουμε ευκολότερα το τι ορίζουμε ως *επιχειρησιακά* αποφασιστική μάχη, θα παραθέσουμε την άποψη του Colin S. Gray, ο οποίος στο “*Defining and Achieving Decisive Victory*”, θεωρεί πως μια αποφασιστική νίκη σε επιχειρησιακό επίπεδο θα πρέπει να αναφέρεται σε μια νίκη που κρίνει το αποτέλεσμα μιας εκστρατείας, αλλά όχι απαραίτητα ενός πολέμου εν τω συνόλω του⁴⁶. Συνεπώς, παρατηρούμε πως μια *επιχειρησιακά* αποφασιστική μάχη επιφέρει ένα αποτέλεσμα το οποίο έχει μεσοπρόθεσμες προεκτάσεις, δηλαδή κρίνει το τελικό αποτέλεσμα μιας εκστρατείας, παρά ενός ολόκληρου πολέμου. Αυτό δεν σημαίνει πως μια επιτυχία σε επιχειρησιακό επίπεδο στα πλαίσια μιας εκστρατείας δεν μπορεί να έχει τέτοια βαρύτητα ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί και ως στρατηγική, σε κάθε περίπτωση όμως όταν ομιλούμε για *επιχειρησιακά* αποφασιστική μάχη εννοούμε τις μάχες που κρίνουν εκστρατείες. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα επιχειρησιακά αποφασιστικής μάχης μπορούμε να θεωρήσουμε τη Μάχη της Γαλλίας που διήρκησε από το Μάιο έως τον Ιούνιο του 1940⁴⁷, κατά την οποία οι Γερμανικές δυνάμεις κατάφεραν βασιζόμενες στο δόγμα του κεραυνοβόλου πολέμου (blitzkrieg), κατάφεραν σε πρώτη φάση (επιχείρηση *Fall Gelb*), να αποκόψουν τις συμμαχικές δυνάμεις στο Βέλγιο και να τις εκδιώξουν από την ηπειρωτική Ευρώπη προς τη θάλασσα, και σε δεύτερη φάση (επιχείρηση *Fall Rot*) να καταικήσουν το γαλλικό στρατό, να καταλάβουν το Παρίσι αναγκάζοντας τη Γαλλία στην αποδοχή ανακωχής και την εγκαθίδρυση της κατοχικής κυβέρνησης του Vichy. Μπορεί η Μάχη της Γαλλίας να είχε ως αποτέλεσμα την αποφασιστική νίκη της Γερμανίας, αλλά η νίκη αυτή αφορούσε τη συγκεκριμένη εκστρατεία, και δεν έκρινε το τελικό αποτέλεσμα του πολέμου, το οποίο βρήκε τη Γερμανία ως ηττημένη.

Τέλος, ως *τακτικά* αποφασιστική μάχη εννοούμε μια μάχη, η οποία διεξήχθη στα πλαίσια μιας ευρύτερης εκστρατείας ή επιχείρησης, και η οποία είχε ως αποτέλεσμα μια νίκη η οποία προήλθε είτε από την επίτευξη αντικειμενικού σκοπού συγκεκριμένου προς τη μάχη, όπως αυτός ορίστηκε από πρότερο στρατηγικό σχεδιασμό, είτε από την αδιαμφισβήτητη καταστροφή των δυνάμεων του αντιπάλου. Παρατηρούμε συνεπώς, πως

---

⁴⁶ Colin S. Gray, *Defining and Achieving Decisive Victory* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2002), σελ. 11

⁴⁷ Εδώ ερχόμαστε σε επαφή με τη διευρυμένη έννοια της μάχης, χαρακτηριστικό της εξέλιξης του φαινομένου του πολέμου κατά τον 20^ο αιώνα, την οποία και θα αναλύσουμε και θα σχολιάσουμε αργότερα στη μελέτη μας.

μια τακτικά αποφασιστική μάχη μπορεί να καταστεί μακροπρόθεσμα και στρατηγικά αποφασιστική μάχη, προϊόν της ιδιαίτερης διάδρασης μεταξύ των επιπέδων της στρατηγικής. Παράδειγμα τακτικά αποφασιστικής μάχης από πλευράς στρατηγικού σχεδιασμού μπορούν να θεωρηθούν οι επιχειρήσεις Albany και Boston της 101^{ης} και 82^{ης} αερομεταφερόμενης μεραρχίας του αμερικανικού στρατού στη Νορμανδία τα ξημερώματα της 6^{ης} Ιουνίου 1944, που προετοίμασαν το έδαφος για την επερχόμενη συμμαχική απόβαση. Ως παράδειγμα τακτικά αποφασιστικής μάχης από πλευράς πρόκλησης σημαντικών απωλειών, μπορούμε να θεωρήσουμε τη ναυμαχία στους Αιγός Ποταμούς που σχολιάσαμε νωρίτερα, καθώς η ολοκληρωτική καταστροφή του Αθηναϊκού στόλου, αποτέλεσε μια τακτικά αποφασιστική μάχη η οποία παράλληλα κρίθηκε ως στρατηγικά αποφασιστική καθώς έκρινε τελικά και το αποτέλεσμα του πολέμου.

Αφού κάναμε αυτό το χρήσιμο διαχωρισμό, είμαστε έτοιμοι να αναζητήσουμε έναν ιστορικό ορισμό για την έννοια της «αποφασιστικής μάχης». Ίσως ο πιο κλασικός ορισμός περί αποφασιστικής μάχης προέρχεται από το έργο του Sir Edward S. Creasy «Fifteen Decisive Battles of the World», το οποίο εκδόθηκε το 1851. Η μεθοδολογία που ακολούθησε ο Creasy στην προσπάθειά του να ξεχωρίσει ποιες μάχες πραγματικά αξίζουν να συμπεριληφθούν στην ερευνά του, στηρίχθηκε σε δύο κριτήρια: το πρώτο εξέταζε εάν το αποτέλεσμα της μάχης επηρέαζε τα συμφέροντα πολλών κρατών, ακόμα και εκείνων που δεν συμμετείχαν στη σύγκρουση. Το δεύτερο εξέταζε το κατά πόσο το αποτέλεσμα της μάχης δεν είχε πρόσκαιρη βαρύτητα, αλλά επηρέασε και επόμενες γενεές⁴⁸. Αξίζει να σημειώσουμε πως ο Creasy απορρίπτει το κριτήριο των απωλειών ως μη σημαντικό προς το καθορισμό της ιστορικής σημασίας μιας μάχης.

Μεταγενέστερα, και σε μια πιο σύγχρονη ιστορική καταγραφή, ο Paul Davis, στο βιβλίο του «100 Decisive Battles: From Ancient Times to the Present» (1999), χρησιμοποίησε τρία κριτήρια στην έρευνα του για να καθορίσει τις αποφασιστικές μάχες της ιστορίας. Τα κριτήρια αυτά ήταν: (1) το αποτέλεσμα της μάχης να έχει επιφέρει μια σημαντική κοινωνική ή πολιτική αλλαγή, (2) εάν η μάχη είχε λήξει με διαφορετικό αποτέλεσμα, θα είχε επιφέρει σημαντική κοινωνική ή πολιτική αλλαγή, και (3) η μάχη να

---

⁴⁸ Edward S. Creasy, *“Fifteen Decisive Battles of the World”* (New York: A.L. Burt Publishing, 1851), σελ. 7.

έχει εισαγάγει ένα νέο τύπο πολέμου, που προκάλεσε αλλαγή του μέχρι τότε ισχύοντος δόγματος⁴⁹. Παρατηρούμε δηλαδή πως υφίστανται ορισμένα κοινά αποδεκτά κριτήρια, και ορισμένα υποκειμενικά, όταν καλείται κανείς να κρίνει ποιες μάχες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως αποφασιστικές, όσον αφορά την ιστορική τους αξία.

Εξετάζοντας λοιπόν τις παραπάνω απόψεις που αφορούν την αποφασιστική μάχη, όπως αυτή είναι ιδωμένη από την ιστοριογραφία, καταλήγουμε στο εξής συμπέρασμα: πως ως αποφασιστική, ορίζεται μια μάχη η οποία ως άμεση συνέπεια το τελικού της αποτελέσματος, είχε την πρόκληση μιας σημαντικής κοινωνικής, πολιτικής ή στρατιωτικής αλλαγής που επηρέασε άμεσα, ή έμμεσα, ορισμένα έθνη και κράτη σε βάθος χρόνου.

Από τη σκοπιά της στρατηγικής θεωρίας, και βασιζόμενοι κυρίως στην θεωρία του Κλαούζεβιτς που παραθέσαμε νωρίτερα, ως αποφασιστική μάχη μπορούμε να ορίσουμε⁵⁰ μια στρατιωτική επιχείρηση ή τακτική εμπλοκή, η οποία έχει ως άμεσο αντικειμενικό σκοπό τον εκμηδενισμό των εχθρικών δυνάμεων, μέσω της φυσικής καταστροφής τους στο πεδίο της μάχης, ως μοναδικό τρόπο επίτευξης ανώτερων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών όπως η σύναψη ειρήνης και ο τερματισμός του πολέμου. Κεντρικές αρχές σε μια τέτοιου τύπου επιχείρηση είναι η ανάληψη και η διατήρηση της πρωτοβουλίας μέσω της επίθεσης, η συγκέντρωση υψηλής ισχύος και η δέσμευσή της σε αποφασιστικά σημεία στην αντίπαλη διάταξη, και η υψηλή ταχύτητα δράσης και εκτέλεσης της επιχείρησης. Πρόκειται για μια στρατηγική που αποδίδει ιδιαίτερο βάρος στην άμεση προσέγγιση, η οποία προϋποθέτει την κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας στο κέντρο βάρους του αντιπάλου, δηλαδή κυρίως προς στον κύριο όγκο των στρατιωτικών του δυνάμεων.

Αντιλαμβανόμαστε συνεπώς, πως η αποφασιστική μάχη στη στρατηγική θεωρία δεν αποτελεί κάτι το χειροπιαστό, αλλά περισσότερο συλλαμβάνεται ως μια συγκεκριμένη επιχειρησιακή συμπεριφορά, και κυρίως νοοτροπία, η οποία βασίζεται κατά πολύ στη θέληση, και κατ' επέκταση στη δυνατότητα -με όρους στρατιωτικής

---

⁴⁹ Paul K. Davis, *"100 Decisive Battles: From Ancient Times to the Present"* (Santa Barbara, CA: ABC-CLIO Press, 1999), σελ. xi.

⁵⁰ Το συγκεκριμένο χωρίο αποτελεί απόπειρα του γράφοντος για την απόδοση ενός ορισμού της έννοιας της αποφασιστικής μάχης. Οποιαδήποτε παράλειψη ή ανεπάρκεια επαφίεται αποκλειστικά στον ίδιο.

ισχύος-, του ενός μέρους να εκβιάσει σύντομα, αδιαμφισβήτητα αποτελέσματα έναντι του αντιπάλου του, μέσω της ανάληψης επιθετικών πρωτοβουλιών παράλληλα με την εφαρμογή υψηλής ισχύος.

Δόκιμο συμπέρασμα από τα ανωτέρω είναι, πως η απόφαση για την αναζήτηση αποφασιστικής μάχης πηγάζει όχι μόνο από τη θέληση των εμπολέμων μερών για μια γρήγορη κατάληξη και συνεπακόλουθη επιστροφή στην κανονικότητα, αλλά απαντά κυρίως σε συγκεκριμένες στρατηγικές ανάγκες που προκύπτουν από τον αντικειμενικό πολιτικό σκοπό που επιχειρεί να εξυπηρετήσει η εκάστοτε στρατιωτική επιχείρηση (π.χ. η γρήγορη νίκη σε συγκεκριμένο μέτωπο όπως στο σχέδιο Schlieffen).

Σίγουρα υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες και απόψεις για το περιεχόμενο της έννοιας της αποφασιστικής μάχης. Ωστόσο, ο ορισμός που προτείναμε παραπάνω, καταρτίστηκε ούτως ώστε να εξυπηρετήσει εργαλειακά το σκοπό της μελέτης μας, δηλαδή το να κατανοήσουμε καλύτερα την επιρροή που άσκησε η αποφασιστική μάχη, τόσο ως έννοια όσο και ως φαινόμενο, στη διαμόρφωση της δυτικής στρατηγικής σκέψης, και πως αυτή παγιώθηκε στη δυτική αντίληψη περί πολέμου. Καλό θα είναι να φέρνουμε στο νου μας αυτόν τον ορισμό κάθε φορά που θα αναφερόμαστε σε αποφασιστική μάχη στη συνέχεια.

Αφού οικοδομήσαμε μια ισχυρή θεωρητική βάση και κατανοήσαμε τις βαθύτερες θεωρητικές προεκτάσεις του φαινομένου της αποφασιστικής μάχης, στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις ρίζες της στην ιστορία και να αναλύσουμε τους λόγους για τους οποίους καθιερώθηκε ως ένας αποδεκτός, και πάνω από όλα ως ένας αποτελεσματικός τρόπος διεξαγωγής του πολέμου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η γέννηση της αποφασιστικής μάχης

Στο προηγούμενο κεφάλαιο προσπαθήσαμε να θέσουμε μια θεωρητική βάση προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το περιεχόμενο της αποφασιστικής μάχης τόσο ως θεωρητική έννοια, τόσο και ως πρακτικό φαινόμενο που συναντάται στη διεξαγωγή του πολέμου. Στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ιστορικά την γέννηση της και να εξηγήσουμε κάτω υπό ποιες συνθήκες εμφανίστηκε, πως και για ποιους σκοπούς καθιερώθηκε και διεξαγόταν, και τέλος πως και γιατί από μια χρονική περίοδο και μετά μετεξελίχθηκε και αποκρυσταλλώθηκε εν τέλει στη δυτική στρατηγική σκέψη και πρακτική με τη μορφή την οποία και την αντιλαμβανόμαστε σήμερα.

Η μεγαλειώδης μάχη, η σύγκρουση μεταξύ «όλων των δυνάμεων» όπως θα έλεγε ο Κλαούζεβιτς, που έχει ως αποτέλεσμα είτε την αποφασιστική νίκη ή την πλήρη ήττα και το τερματισμό των εχθροπραξιών με ένα ισχυρή σύγκρουση στρατιωτικής ισχύος, εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα του Ζ' αιώνα π.Χ., και σύμφωνα με τον Victor Davis Hanson, «γέννησε» τον δυτικό τρόπο πολέμου⁵¹. Οι αρχαίοι Έλληνες επεδίωξαν πρώτοι συνειδητά την κατά μέτωπο σύγκρουση ως μια κοινή συναινέσει λύση για την επίλυση των εκάστοτε προστριβών.

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή που δίνει ο Μαρδόνιος για τον τρόπο πολέμου μεταξύ των Ελλήνων, όταν συμβούλευε τον Πέρση βασιλιά πριν οι Πέρσες σχεδιάσουν την πρώτη εισβολή τους στην Ελλάδα:

« Τι είναι αυτό που φοβόμαστε τόσο σε αυτούς; Σίγουρα όχι τους αριθμούς τους. Σίγουρα όχι την μεγαλειότητα του πλούτου τους. Γνωρίζουμε τον τρόπο διεξαγωγή των μαχών τους, ξέρουμε πόσο αδύναμοι είναι... Ακόμα όμως, όπως με πληροφορούν, αυτοί οι Έλληνες είναι πρόθυμοι να διεξάγουν πόλεμο ο ένας ενάντια στον άλλο με τον πιο αδιανόητο τρόπο (...) Μόλις ένας πόλεμος κηρυχθεί, βρίσκουν το πιο άσφαλο και επίπεδο

---

⁵¹ Victor Davis Hanson, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου: η Αποφασιστική Μάχη στην Κλασική Ελλάδα* (Αθήνα: Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2003), σελ. 46-7

έδαφος και εκεί συγκεντρώνονται όλοι και πολεμούν. Το αποτέλεσμα είναι ακόμα και οι νικητές να αποχωρούν με υψηλές απώλειες. Δεν αναφέρομαι καν στους ηττημένους γιατί εκείνοι εξολοθρεύονται εξ' ολοκλήρου.⁵²». Ο Πέρσης στρατηγός υπερβάλλει όσον αφορά τις απώλειες και τη συχνότητα των πολέμων μεταξύ των Ελλήνων, εντούτοις είναι εμφανής η απορία που προκαλεί σε αυτόν τον εξωτερικό παρατηρητή η ετοιμότητα που επιδεικνύουν οι Έλληνες να λύσουν τις διαφορές τους μέσω του πολέμου, και πιο συγκεκριμένα μέσα από μια μάχη με τόσο απλοϊκά χαρακτηριστικά όσο αυτά της εκ παρατάξεως μάχης⁵³ που θα περιγράψουμε αμέσως.

Ο συνήθης, λοιπόν, τρόπος μάχης μεταξύ δύο ελληνικών πόλεων-κρατών ήταν ο παρακάτω. Σε μια επίπεδη πεδιάδα, δύο πυκνές παρατάξεις βαριά θωρακισμένων οπλιτών εξοπλισμένων με μεγάλες ασπίδες και δόρατα, παρατάσσονταν η μια απέναντι στην άλλη. Η σύγκρουση που ακολουθούσε ήταν εξαιρετικά βίαιη αλλά και σύντομη, και σύντομα η μάχη αναγόταν σε έναν αγώνα πίεσης, όπου ασπίδες, χέρια και σώματα, πείζαν προς τα εμπρός, προσπαθώντας να διασπάσουν βίαια την αντίπαλη διάταξη⁵⁴.

Η αποφασιστική μάχη έκανε την εμφάνισή της σχεδόν ταυτόχρονα με την ανάδυση μια νέας μεσαιάς τάξης αποτελούμενης από μικροϊδιοκτήτες, και καλλιεργητές, εκτάσεων γης. Αυτή η νέα τάξη πολιτών ψήφιζε για το εάν θα διεξάγει τη μάχη, και αποτελούσε το βασικό στρατιωτικό σώμα της πόλης, τους οπλίτες, συνθέτοντας την οπλική φάλαγγα⁵⁵. Μόνο ελεύθεροι άνθρωποι που απολάμβαναν τα αγαθά της ανεξαρτησίας τους ήταν πρόθυμοι να υποστούν τέτοιες βίαιες συγκρούσεις, καθώς μόνο η άμεση σύγκρουση, ως παράδοξο, αποτελούσε την πιο συμφέρουσα και σύντομη λύση σε μια αιμιμαχία μεταξύ πόλεων-κρατών⁵⁶. Ο Αριστοτέλης μάλιστα ισχυρίζεται πως ο οπλικός τρόπος μάχης είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη μετάβαση από την αριστοκρατία των ιππέων στη δημοκρατία των μικρομεσαίων γαιοκτημόνων⁵⁷.

---

⁵² Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*, 7.9.2., όπως παρατίθεται στο: Doyme Dawson, *The Origins of Western Warfare: Militarism and Morality in the Ancient World* (Oxford, UK: Westview Press, 1996) σελ. 47

⁵³ Ibid

⁵⁴ Victor Davis Hanson, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου*, σελ. 61

⁵⁵ Victor Davis Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks* (London, GB: Cassell, 1999), σελ. 48

⁵⁶ Victor Davis Hanson, *Σφαγή και Πολιτισμός* (Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος, 2001), σελ. 155

⁵⁷ Victor Davis Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks*, σελ. 57

Η ψυχολογική αναταραχή που προκαλούσε στους γαιοκτήμονες οπλίτες η εικόνα των ξένων εισβολέων να καταπατούν την πατρογονική τους γη, ήταν αρκετή να τους κάνει να ενδώσουν στην πρόκληση του εισβολέα και να αναμετρηθούν σε μια εκ παρατάξεως μάχη⁵⁸. Η αγροτική φύση της οικονομίας της Αρχαίας Ελλάδας ανέδειξε την ανάγκη για την αποφασιστική μάχη, καθώς οι πόλεμοι διεξάγονταν την ίδια εποχή όπου η αγροτική παραγωγή άκμαζε, δηλαδή το καλοκαίρι, οπότε κρίσιμο ήταν οι διαφορές να επιλύονταν με μια ισχυρή, σύντομη και αποφασιστική σύγκρουση που θα επέτρεπε στους αγρότες-οπλίτες να επιστρέψουν έγκαιρα στις σοδειές τους με το πέρας της⁵⁹.

Η μάχη δεν διαρκούσε παραπάνω από μια ή δυο ώρες, όπου θαρραλέοι αγρότες-πολίτες, μεταμορφωμένοι πλέον σε ερασιτέχνες οπλίτες, μάχονταν σκληρά, όχι απαραίτητα για την υπεράσπιση των σοδειών τους, αλλά μάλλον για να υπερασπιστούν την τιμητική ιδιότητα του πολίτη που κατείχαν, και που ήταν συνδεδεμένη με την ιδιοκτησία τους· αυτός ο επιθετικός τρόπος μάχης ήταν ο μόνος ικανοποιητικός καθώς μόνο μέσα από μια τέτοια ωμή επίδειξη δύναμης μπορούσαν να αποδείξουν πως αξίζαν την ιδιότητα του πολίτη⁶⁰.

Η αποφασιστική μάχη λοιπόν αποτελούσε τον ταχύτερο, φθηνότερο και πιο αποφασιστικό τρόπο για την υπεράσπιση της γης μέσω της συγκέντρωσης της μεγαλύτερης δυνατής και καλύτερη εξοπλισμένης ομάδας αγροτών⁶¹ ενάντια στον αντίπαλο.

Φέρνοντας στο νου μας τη ναπολεόντεια αποφασιστική μάχη, σκεπτόμαστε αυτόματα την φονικότητα της και τον υψηλό αριθμό ανθρωπίνων απωλειών εκατέρωθεν. Όμως η αποφασιστική μάχη στην Κλασική Αρχαία Ελλάδα χαρακτηριζόταν από σχετικά χαμηλό αριθμό απωλειών· πολύ πιο κάτω από το 15-20% της αρχικής δύναμης έχανε τη ζωή του, ποσοστό ανεκτό εφόσον η μάχη ήταν πραγματικά αποφασιστική και σήμαινε συνάμα την αρχή και τη λήξη του πολέμου⁶². Τα σχετικά χαμηλά ποσοστά απωλειών οφείλονταν κυρίως στις βαριές πανοπλίες και κράνη που έφεραν οι οπλίτες τα

---

⁵⁸ Victor Davis Hanson, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου*, σελ. 67

⁵⁹ Doyné Dawson, *The Origins of Western Warfare*, σελ. 51

⁶⁰ *Ibid*, σελ. 50

⁶¹ Victor Davis Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks*, σελ. 49

⁶² Victor Davis Hanson, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου*, σελ. 70-71

οποία και εμπόδιζαν συνήθως τα φονικά χτυπήματα, και δευτερευόντως στον αποκλεισμό άλλων όπλων από το πεδίο της μάχης όπως το ιππικό και οι ακροβολιστές⁶³.

Παρατηρούμε συνεπώς, πως η αποφασιστική μάχη στην αυθεντική της μορφή, όπως την διεξήγαγαν οι ελληνικές πόλεις-κράτη μέχρι και τα τέλη του Ε' αιώνα π.Χ., αποτελούσε μια ρεαλιστική επιλογή επίλυσης διαφορών, που διεξαγόταν μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια, και η οποία γινόταν μεταξύ πολιτών που δημοκρατικά αποφάσιζαν για το εάν θα δώσουν την εκάστοτε μάχη, χωρίς υπέρογκες αμυντικές δαπάνες και υψηλές απώλειες ζώων, η οποία ήταν σύντομη και δεν παρατεινόταν σε σημείο που να διέκοπτε κάθε οικονομική δραστηριότητα.

Προς το τέλος του Ε' αιώνα π.Χ., δύο σημαντικά γεγονότα ανέτρεψαν αυτό τον τύπο πολέμου, προκαλώντας θεμελιώδεις αλλαγές στον τρόπο διεξαγωγής των μαχών, και οδήγησαν σε αφύσικα υψηλές και καταστροφικές απώλειες, τόσο στρατιωτών αλλά και πολιτών όπως και ανεπανόρθωτες οικονομικές ζημίες. Τα δύο αυτά γεγονότα σηματοδοτούν και την έναρξη μιας δεύτερης φάσης εξέλιξης στο δυτικό τρόπο πολέμου, και αποτελούν προάγγελους του σύγχρονου δυτικού τρόπου πολέμου⁶⁴. Το πρώτο γεγονός ήταν οι περσικές εισβολές των αρχών του Ε' αιώνα, όπου οι ελληνικές οπλιτικές φάλαγγες αντιμετώπισαν τις ξενικές ανατολίτικες στρατιές σε πραγματικά αποφασιστικές μάχες που έκριναν όχι την καλοκαιρινή σοδειά, αλλά είχαν ως διακύβευμα την επιβίωση του ίδιου του ελληνόφωνου κόσμου. Το δεύτερο γεγονός ήταν το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού Πολέμου, όπου η παλαιά μορφή της αποφασιστικής μάχης ξεχάστηκε, και ο συνειδητά περιορισμένος πόλεμος μετατράπηκε σε ολοκληρωτικό, που μπορούσε να διαρκέσει δεκαετίες, να διεξάγεται όχι σε μια πεδιάδα αλλά σε ένα τεράστιο θέατρο επιχειρήσεων, και ενέπλεκε όχι μόνο τους στρατιώτες αλλά και τους απλούς πολίτες⁶⁵.

Με την έλευση των μαζικών πολεμικών συγκρούσεων της αρχαιότητας όπως οι Περσικοί Πόλεμοι και ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, και πολύ αργότερα, αλλά και ειδικότερα, με την διεξαγωγή των Ναπολεόντειων Πολέμων, η αποφασιστική μάχη θα συνδεθεί με έννοιες και σκοπούς όπως η εκμηδένιση του εχθρού, η πρόκληση μεγάλων απωλειών, και η υπέρμετρη εφαρμογή στρατιωτικής ισχύος στο πεδίο της μάχης.

---

⁶³ Victor Davis Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks*, σελ. 55

⁶⁴ Ibid

⁶⁵ Victor Davis Hanson, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου*, σελ. 71-73

---

*Η Γαλλική Επανάσταση και η επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής
πολέμου: η «χρυσή εποχή» της αποφασιστικής μάχης*

Το 1789 αποτελεί ημερομηνία ορόσημο για την ευρωπαϊκή ιστορία καθώς σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Ευρώπης. Οι αλλαγές που επέφερε η Γαλλική Επανάσταση του 1789 έμελλε να κλονίσουν συθέμελα τις σαθρές, πλέον, βάσεις του Παλαιού Καθεστώτος (Ancien Regime)⁶⁶ και να δημιουργήσουν ένα χείμαρρο επαναστατικών πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών που απειλούσε να κατακλύσει όλη την Ευρώπη.

Η Γαλλική Επανάσταση απελευθέρωσε ισχυρότατες φυγόκεντρες δυνάμεις που ο κόσμος δεν είχε γνωρίσει μέχρι τότε. Η σημαντικότερη από αυτές, ο εθνικισμός, φρόντισε να θέσει το λαό στο κέντρο των εξελίξεων και να του δώσει δύναμη πέρα από τα συνηθισμένα πρότυπα της εποχής, καταστρέφοντας τα περιοριστικά δεσμά που είχαν θέσει οι μοναρχίες. Πλέον ο λαός διεκδικεί τη συμμετοχή του στο κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι, πιέζει για την εθνική ολοκλήρωση και ανεξαρτησία, και εφόσον ο πόλεμος αποτελεί μια κατ' εξοχήν κοινωνική και πολιτική διαδικασία, απαιτεί τη συμμετοχή του σε αυτόν, ανάγοντας τον σε μια εθνική υπόθεση.

Προφητικά λοιπόν το 1772, ο κόμης de Guibert, ασκώντας κριτική στο μέχρι τότε τρόπο διεξαγωγής πολέμου κατά τα πρότυπα του Παλαιού Καθεστώτος, έγραφε για την ανάγκη μιας ριζικής αλλαγής στο στρατιωτικό γίγνεσθαι, που στο κέντρο της θα είχε ένα στρατό, ο οποίος συγκροτούμενος από τον ίδιο το λαό και διαπνεόμενος από λαϊκές αρετές και εθνικά ιδεώδη, θα ήταν ανώτερος από τους μέχρι τότε αυστηρά επαγγελματικούς και αναποτελεσματικούς στρατούς. Συγκεκριμένα έγραφε ο de Guibert:

«Αρχίζουμε τις εκστρατείες μας με στρατούς, οι οποίοι ούτε στρατολογούνται ούτε πληρώνονται σωστά. Είτε κερδίσουν είτε χάσουν, και οι δύο πλευρές στο τέλος είναι εξίσου

---

⁶⁶ Με τον όρο «Παλιό Καθεστώς» (Ancien Regime) εννοούμε πρωτίστως και ειδικότερα, το μοναρχικό και αριστοκρατικό κοινωνικό και πολιτικό σύστημα που ίσχυε στο Βασίλειο της Γαλλίας από τον 15^ο αιώνα μέχρι και τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, και που είχε εγκαθιδρυθεί από τις δυναστείες των Βαλουά και των Βουρβόνων. Δευτερευόντως και γενικότερα, ο όρος «Παλιό Καθεστώς» χρησιμοποιείται για να περιγράψουμε την αντίστοιχη φεουδαρχική πολιτική και κοινωνική οργάνωση που επικρατούσε στην Ευρώπη την ίδια εποχή.

καταβεβλημένες. Το δημόσιο χρέος αυξάνεται, η πίστωση βουλιάζει, τα χρήματα εξαντλούνται. Οι στόλοι δεν μπορούν να βρουν άλλους ναύτες, οι στρατοί δεν μπορούν να βρουν άλλους στρατιώτες. Οι υπουργοί των εμπλεκόμενων χωρών θεωρούν ότι ήρθε η ώρα για διαπραγματεύσεις. Γίνεται ειρήνη. Μερικές αποικίες ή επαρχίες αλλάζουν κάτοχο. Συχνά η αιτία της σύγκρουσης παραμένει άλυτη και κάθε πλευρά μένει απαθής μέσα στα συντρίμια της και ασχολείται με την αποπληρωμή των χρεών της και το ακόνισμα των όπλων της.

Ας υποθέσουμε όμως ότι εμφανίζεται στην Ευρώπη ένας λαός με μεγάλες ικανότητες, πολλούς πόρους και καλή διακυβέρνηση. Ένας λαός στον οποίο οι αυστηρές αρετές και μια εθνική πολιτοφυλακή συνενώνονταν σε μια καθιερωμένη πολιτική επέκτασης. Ένας λαός ο οποίος δεν λησμονούσε τον στόχο του, ήξερε πώς να διεξάγει φθηνά πόλεμο και να συντηρείται από τις νίκες του και ο οποίος δεν αναγκαζόταν να παραδίδει τα όπλα του λόγω οικονομικής ανάγκης. Θα βλέπαμε τότε αυτό τον λαό να υποτάσσει τους γείτονές του και να ανατρέπει τα αδύναμα συντάγματα τους, όπως ακριβώς ο βόρειος άνεμος λυγίζει τις καλαμιές.⁶⁷»

Ήδη οι πρώτοι κανονιοβολισμοί στο Valmy το 1792, συνομολογούσαν στην αρχή μιας αληθινής επανάστασης στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, απομακρύνοντας τον από τις περιορισμένες παραμέτρους της πρότερης εποχής και αγγίζοντας έναν άνευ προηγουμένου ολοκληρωτισμό, μετατρέποντας έτσι τον σε ένα εργαλείο τόσο αποτελεσματικό και συνάμα τόσο καταστρεπτικό, αφήνοντας μια ανεξίτηλη κληρονομιά στη δυτική στρατηγική σκέψη.

Όμως για να καταδείξουμε τον αντίκτυπο που είχε η επανάσταση στον πόλεμο που επήλθε ως συνέπεια της Γαλλικής Επανάστασης, σκόπιμο κρίνεται στο σημείο αυτό να αντιπαραβάλλουμε τον τρόπο διεξαγωγής πολέμου κατά την εποχή του Παλαιού Καθεστώτος.

---

⁶⁷ Comte de Guiber, *essai generale de tactique* (Λιέγη, 1775), Τόμος I, σελ. Xiii, όπως παρατίθεται στο: Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000), σελ. 137-8

Με την συνθήκη Ειρήνης της Βεσφαλίας το 1648, μαζί με μια νέα πολιτική τάξη, αυτής του Παλαιού Καθεστώτος, καθιερώθηκε και ένας συγκεκριμένος τύπος πολέμου που ικανοποιούσε τις στοχεύσεις αυτής της νέας πολιτικής πραγματικότητας στην Ευρώπη των μοναρχιών και των αριστοκρατών. Κοντολογίς, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την εποχή από το 1648 έως και το 1789, όποτε και η καθεστηκυία τάξη του Παλαιού Καθεστώτος διεργάγη, ως την εποχή των «περιορισμένων πολέμων». Ο χαρακτηρισμός αυτός αποδίδεται διότι οι πόλεμοι της εποχής αυτής ήταν περιορισμένοι τόσο στην έκταση όσο και στους σκοπούς τους.

Οι περιορισμοί αυτοί στη διεξαγωγή του πολέμου ήταν εύλογοι αν αναλογιστούμε πως η ανώτατη αρχή ήταν η προστασία της μοναρχίας σαν μορφή διακυβέρνησης και ο σεβασμός των μοναρχών και της κυριαρχίας τους στα κράτη τους. Μέχρι και πριν το 1789 οι στρατοί ήταν καθαρά επαγγελματικοί και πολεμούσαν ελλείψει οιασδήποτε ιδεολογικής ζέσης, εξυπηρετώντας αυστηρά τις στοχεύσεις του εκάστοτε ηγεμόνα. Οι στοχεύσεις αυτές ήταν ασφαλώς περιορισμένες, στα πλαίσια άσκησης μιας Realpolitik, προκειμένου να μη διαταραχθεί το status quo. Αυτή η κατάσταση ασφαλώς είχε ως συνέπειες οι περισσότεροι πόλεμοι να διεξάγονται χωρίς αποφασιστικότητα⁶⁸.

Άλλος ένας σημαντικός παράγοντας που οδηγούσε σε περιορισμένους πολέμους ήταν η περιοριστική κοινωνική δομή όπου οι απλοί πολίτες, και κυρίως η μεσαία τάξη, έβρισκαν τους εαυτούς τους αποκλεισμένους από την πολιτική, και κατ' επέκταση από τη στρατιωτική δραστηριότητα. Οι στρατοί ήταν μικροί αλλά αμιγώς επαγγελματικοί, με σύνθεση η οποία ενσωμάτωνε την ελίτ και τους μη έχοντες, αλλά απέκλειε την ολοένα αυξανόμενη μεσαία τάξη. Η κινητοποίηση μαζικών στρατών εκ του λαού, όπως θα γινόταν με την έλευση της Γαλλικής Επανάστασης, συγκρούσαν με το ίδιο το *raison d'être* των απολυταρχικών μοναρχιών του Παλαιού Καθεστώτος. Εξάλλου, "*l'état c'est moi!*" (μτφρ. «Το κράτος είμαι εγώ!») αναφώνησε ο Λουδοβίκος ΙΔ' της Γαλλίας, με την φράση αυτή να χαρακτηρίζει απόλυτα την άρρηκτη σχέση μονάρχη και κράτους μέχρι την αναθεωρητική επανάσταση του 1789. Οι πόλεμοι ήταν πόλεμοι των μοναρχών, και ο

⁶⁸ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 97

ρόλος του απλού πολίτη περιοριζόταν στο να πληρώνει τους φόρους του και να αφήνεται ελεύθερος από το κράτος ώστε να παράγει τα χρήματα με τα οποία θα μπορούσε να καλύψει τις οικονομικές υποχρεώσεις του προς το κράτος⁶⁹.

Συνεπώς για να επιτευχθούν οι στόχοι της απόλυτης μοναρχίας περί πολιτικής ειρήνης μεταξύ των μοναρχιών όπως επίτασσε η συνθήκη της Βεσφαλίας, παράλληλα με διάφορες φιλοσοφικές και πρακτικές προεκτάσεις περί διατήρησης και σεβασμού της ανθρώπινης ζωής, η στρατιωτική στρατηγική επί Παλαιού Καθεστώτος έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην αξία των *ελιγμών* (*manoeuvres*) και της *αποτροπής*⁷⁰ για να επιτύχει τις πολιτικές στοχεύσεις της⁷¹. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο Delbruck, ο περιορισμένος πόλεμος του 18^{ου} αιώνα ήταν φυσικό επακόλουθο των συγκεκριμένων συγκυριών της περιόδου⁷².

Το ισχύον στρατηγικό δόγμα ήταν η επίτευξη μιας αποφασιστικής νίκης ακόμα και χωρίς, ει δυνατόν, την εκμηδένιση του αντιπάλου, αλλά μέσω της επίτευξης μιας υψηλού επιπέδου αδιαμφισβήτητης κυριαρχίας στο πεδίο της μάχης που θα ανάγκαζε τον αντίπαλο να συμμορφωθεί σύντομα και να παραχωρήσει τη νίκη. Η εξέλιξη της μάχης ήταν σχεδόν γραμμική παρά την προχωρημένη τεχνολογία της εποχής. Οι αντίπαλοι στρατοί έκαναν ελιγμούς μέχρι να βρουν την κατάλληλη θέση να δώσουν τη μάχη, και κατά τη διάρκεια της μάχης η συνήθης τακτική ήταν οι δύο αντίπαλες διατάξεις να πλησιάζουν σταθερά η μια την άλλη μέχρι να βρεθούνε στην κατάλληλη απόσταση για να ανοίξουν πυρ⁷³. «Μην ανοίξετε πυρ μέχρι να δείτε το ασπράδι των ματιών τους», είναι μια χαρακτηριστική ατάκα της εποχής, που περιγράφει ακριβώς τον γραμμικό τρόπο διεξαγωγής της μάχης⁷⁴. Βεβαίως υπήρχαν και εξαιρέσεις στον κανόνα

---

⁶⁹ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 135

⁷⁰ Αποτροπή ονομάζουμε τη διατήρηση του status quo με την απειλή χρήσης βίας. Σύμφυτες έννοιες με την έννοια της αποτροπής είναι η έννοια του *σχετικού κόστους* (μεγαλύτερο κόστος παρά κέρδος σε μια προσπάθεια αλλαγής του status quo), και η έννοια της *αξιοπιστίας της απειλής* (ο απειλούμενος να γνωρίζει πως υπάρχουν και τα μέσα αλλά και η θέληση εκπλήρωσης της απειλής). (από: *Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 21-7)

⁷¹ Peter Wilson, *Warfare in the Old Regime 1648-1789*, στο: Jeremy Black (ed.), *European Warfare 1453-1815: Problems in Focus* (New York, NY: Palgrave MacMillan, 1999), σελ. 68-9

⁷² Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 211

⁷³ Ibid, σελ. 93

⁷⁴ Η ατάκα αποδίδεται στον Israel Putnam στη διάρκεια της μάχης του Bunker Hill στις 17 Ιουνίου 1775 στα πλαίσια του Αμερικανικού Αγώνα για την Ανεξαρτησία.

της μάχης, όπως η «λοξή» διάταξη (oblique order) που χρησιμοποιούσε ο Φρειδερίκος ο Μέγας⁷⁵.

Κατανοούμε συνεπώς ότι λόγω της γραμμικής εξέλιξης που παρουσίαζαν οι μάχες, και εξαιτίας της περιορισμένης τακτικής που οδηγούσε σε μια ευρεία ανταλλαγή ομοβροντιών, η έμφαση δινόταν στην αύξηση της δύναμης πυρός των στρατευμάτων. Η εποχή του Παλαιού Καθεστώτος χαρακτηριζόταν από την απουσία μεγάλων μαχών, λόγω των ιδίων των περιορισμένων σκοπών των πολέμων. Αντ' αυτού η πλειοψηφία των μαχών αποτελούσε απλούς περιορισμένους ακροβολισμούς.

Θα ήταν όμως σημαντικό λάθος να δεχθούμε ασυζητητί πως ο τρόπος πολέμου του Παλαιού Καθεστώτος χαρακτηριζόταν από μια παντελή αποστροφή για την αποφασιστική μάχη και πως ο κανόνας ήταν πως οι μάχες ήταν αναίμακτες. Αντ' αυτού, γράφει ο Brodie, οι στρατιωτικοί διοικητές της εποχής – συγκεκριμένα του 18^{ου} αιώνα – απέρριπταν τις παρατεταμένες αιματηρές μάχες και τις σφαγές μεταξύ αμφικλινών πλευρών, καθότι δεν ήταν αποφασιστικές⁷⁶. Οι μάχες ήταν πραγματικά καταστροφικές όπως και αργότερα, και οι επαγγελματίες στρατιώτες δύσκολα μπορούσαν να αντικατασταθούν, με αποτέλεσμα οι διοικητές να επιδείκνυαν μεγάλο δισταγμό να εμπλακούν σε μια μάχη με αμφίβολο αποτέλεσμα. Όπως χαρακτηριστικά δήλωνε ο Φρειδερίκος ο Μέγας: *«ο πόλεμος κρίνεται μόνο από τις μάχες και δεν τελειώνει παρά μόνο από αυτές. Επομένως πρέπει να διεξάγονται, αλλά αυτό να γίνεται την κατάλληλη στιγμή και με όλα τα πλεονεκτήματα στη δική σου πλευρά...»*⁷⁷.

Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η εποχή του Παλαιού Καθεστώτος, παρότι χαρακτηριζόταν κυρίως από περιορισμένους πολέμους περιορισμένων σκοπών, αποτέλεσε το πεδίο δοκιμής και ωρίμανσης των τεχνολογικών και τακτικών καινοτομιών που θα εισάγονταν αργότερα με το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης. Τα θεμέλια της επερχόμενης στρατιωτικής επανάστασης τέθηκαν κατά τη διάρκεια των χρόνων προ

---

⁷⁵ Η λοξή διάταξη είναι μια στρατιωτική τακτική σύμφωνα με την οποία ο επιτιθέμενος στρατός εστιάζει τις δυνάμεις του σε μια συντονισμένη επίθεση στο ένα πλευρό του αντιπάλου. Ο διοικητής συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος της δύναμής του σε ένα πλευρό και χρησιμοποιεί τις υπόλοιπες δυνάμεις του για να κρατήσει καθηλωμένη τη διάταξη του εχθρού. Αυτή η τακτική επιτρέπει σε στρατούς με ασθενέστερες ή ίσες δυνάμεις να επιτύχουν μια τοπική υπεροχή σε αριθμούς και στη συνέχεια να προσπαθήσουν να καταικήσουν τις υπόλοιπες εχθρικές δυνάμεις διαδοχικά.

⁷⁶ Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1959), σελ. 30

⁷⁷ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 131-32

του 1789, και οδήγησαν με μαθηματική ακρίβεια προς την εισαγωγή ενός νέου τύπου πολέμου. Εντούτοις η κοινωνικοπολιτική κατάσταση, και οι επιταγές του status quo, εμπόδιζαν την εκδήλωση της επανάστασης στον τρόπο διεξαγωγής πολέμου.

Ήδη οι Γάλλοι, οι Αυστριακοί και οι Πρώσοι είχαν πρωτοπορήσει με την εισαγωγή ενός νέου τύπου οργάνωσης των στρατευμάτων στο πεδίο της μάχης που υπαγόρευε τη σύγκλιση στηλών τεσσάρων ή πέντε βραχειών γραμμών, σε πυκνή διάταξη για την εκτέλεση συγκεντρωμένων επιθέσεων έναντι συγκεκριμένων σημείων στην αντίπαλη διάταξη⁷⁸.

Τα χρόνια πριν το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης εμφανίστηκαν τρεις καινοτόμες ιδέες που θα έθεταν τα θεμέλια για το νέο τύπο πολέμου που θα διεξήγαγε στην εντέλεια ο Ναπολέοντας αρκετά χρόνια αργότερα. Όπως είπαμε και πριν ο Κόμης de Guiber, στο “Essai general de tactique”, εκτός από τον οραματισμό του για ένα νέο ισχυρό στρατό εκ των πολιτών, εισήγαγε και ορισμένες καινοτόμες προτάσεις που αφορούσαν την τακτική στο πεδίο της μάχης, και οι οποίες θα αποτελούσαν κύρια χαρακτηριστικά του Ναπολεόντειου τρόπου μάχης. Έγραφε λοιπόν ο de Guibert, για την ανάγκη τακτικής ευελιξίας και μιας αέναης κινητικότητας στο πεδίο της μάχης, που θα εκδηλωνόταν μέσα από ελιγμούς υπερφαλάγγισης με τους οποίους ο εχθρός θα περικυκλωνόταν και θα παγιδευόταν⁷⁹.

Παράλληλα, ο Maurice de Saxe στο έργο του “Mes revieres”, τόνισε την αξία της άμεσης προσβολής (shock), και όχι μόνο της δύναμης του πυρός, όπως συνηθίζονταν να αναδεικνύεται μέχρι τότε. Πρότεινε ένα συνδυασμό στοχευμένων ομοβροντιών ενάντια συγκεκριμένων σημείων παράλληλα με επιθέσεις shock με τη χρήση ξιφολογχών⁸⁰.

Τέλος, μια από τις μεγαλύτερες καινοτομίες, η οποία και θα αναδείκνυε την επαναστατική Γαλλία σε κυρίαρχο στο πεδίο της μάχης, ήταν οι καινοτόμες μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Jean Baptiste de Gribeauval στο γαλλικό πυροβολικό. Καθιέρωσε την ρύθμιση και τυποποίηση των όπλων του πυροβολικού, διευκολύνοντας έτσι την αντικατάστασή τους, τη βελτίωση των γομώσεων γεγονός που αύξησε την

---

⁷⁸ Peter Wilson, *Warfare in the Old Regime*, σελ. 94

⁷⁹ Jeremy Black, *Revolutionary and Napoleonic Warfare* στο Jeremy Black (ed.), *European Warfare 1453-1815: Problems in Focus* (New York, NY: Palgrave MacMillan, 1999), σελ. 226

⁸⁰ Ibid, σελ. 227

εμβέλεια τους, και εισήγαγε και άλλες καινοτομίες όπως η σκοπευτική διόπτρα που αύξησε την ακρίβεια της βολής και οι ελαφρύτεροι κιλλίβαντες που κατέστησαν τα πυροβόλα πιο ευέλικτα εντός και εκτός του πεδίου της μάχης⁸¹. Το πυροβολικό θα μπορούσε πλέον να έχει μια σταθερή ροή ισχύος με μια ταχεία και τακτική προβολή πυρών συγκεντρωμένη σε ορισμένο σημείο για να προκληθεί ρήγμα στη διάταξη μάχης του εχθρού.

Αυτές λοιπόν οι ιδιαίτερες προτάσεις θα αποτελούσαν τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου, επαναστατικού τρόπου πολέμου που θα απελευθέρωνε η Γαλλική Επανάσταση και θα τελειοποιούσε ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης: στρατός εκ των πολιτών, ευελιξία και χρήση κυκλωτικών ελιγμών, συνδυασμός shock και δύναμης πυρός, και πρωταρχικός ρόλος της δύναμης πυρός του πυροβολικού στο πεδίο της μάχης.

Η απουσία της Γαλλίας από τους πολέμους της περιόδου 1763-1791, εξασφάλισε την τελειοποίηση των αλλαγών αυτών, και φρόντισε ούτως ώστε η εφαρμογή τους για πρώτη φορά στο πεδίο της μάχης να προκαλέσουν την ανάλογη έκπληξη και να επιφέρει τις ανάλογες επιτυχίες.

---

⁸¹ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 117

Η Γαλλική Επανάσταση κατάφερε να κλονίσει τα θεμέλια του Παλαιού Καθεστώτος και εγκαθίδρυσε μια νέα αναθεωρητική κοινωνική και πολιτική τάξη. Η φλόγα της επανάστασης όμως κινδύνευε να εξαπλωθεί και απειλούσε να κάψει και την υπόλοιπη Ευρώπη των μοναρχικών δυνάμεων του status quo.

Όταν οι ευρωπαϊκές μοναρχίες κήρυξαν τον πόλεμο στην επαναστατική Γαλλία, απελευθέρωσαν άθελά τους δυνάμεις όπως ο εθνικισμός, που οδήγησαν με τη σειρά τους σε μια επανάσταση στον πόλεμο όπως η Ευρώπη τον γνώριζε μέχρι τότε.

Με τον κανονιοβολισμό του Valmy το 1792, δόθηκε το έναυσμα για μια νέα εποχή, αποτελώντας τον προάγγελο του νέου, επαναστατικού τρόπου πολέμου. Το Valmy ήταν ο επικήδειος του Παλαιού Καθεστώτος, και παράλληλα η κοιτίδα της νέας Δημοκρατίας, που στην κεφαλή της θα είχε τους λαούς και όχι τους βασιλείς⁸².

Ένα χρόνο μετά, στις 23 Αυγούστου 1793, η Συμβατική Εθνοσυνέλευση θα διατάξει τη διαρκή στρατιωτική επίταξη όλων των Γάλλων για την άμυνα της χώρας «από σήμερα και ωστόσο οι εχθροί μας εκδιωχθούν από τα εδάφη της Δημοκρατίας(...)». Με το νόμο για τη γενική επιστράτευση του 1793 ήρθε το τέλος του περιορισμένου πολέμου, και ο ολοκληρωτικός και απεριόριστος πόλεμος έγινε πραγματικότητα. Όλος ο πληθυσμός συμμετείχε πλέον στην πολεμική προσπάθεια, καταργώντας έτσι και τη διάκριση μεταξύ επαγγελματικού στρατού και πολιτοφυλακής.

Πρωτεργάτης του επαναστατικού γαλλικού στρατού που συνδύαζε τον επαγγελματισμό των στρατών του Παλαιού Καθεστώτος με τον ενθουσιασμό του έθνους στα όπλα, ήταν ο Lazare Carnot. Ο Carnot πίστευε πως ο πόλεμος είναι μια βίαια κατάσταση και πρέπει να διεξάγεται στα άκρα, εξολοθρεύοντας τους εχθρούς μέχρι εσχάτων⁸³.

---

⁸² J.F.C. Fuller (μτφ. Κ. Κολιόπουλος), *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008), Τόμος Β', σελ. 76

⁸³ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 147-8

Ο πόλεμος προσελάμβανε νέα χαρακτηριστικά· πλήρης κινητοποίηση, πρωτοβουλία και αποφασιστικότητα⁸⁴. Ο ρομαντισμός και ο εθνικισμός αποτελούσαν το καύσιμο στη μηχανή του επαναστατικού Γαλλικού στρατού, και η επιδίωξη της νίκης της επανάστασης έγινε αυτοσκοπός. Πρόκειται για μια ιστορική αλλαγή στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου. Ο πόλεμος πλέον αποτελεί εθνική υπόθεση, οδηγείται από εθνικιστικά ένστικτα, και διεξάγεται με όρους επιβίωσης· η επιβίωση αυτή μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο μέσω της αποφασιστικής καταστροφής των δυνάμεων του εχθρού μέσω μιας μεγαλειώδους μάχης που θα λειτουργήσει τελεολογικά προς την επίτευξη του ανώτερου ιερού σκοπού της προστασίας της πατρίδας και τη διατήρηση της ελευθερίας της.

Κανείς άλλος δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί καλύτερα τα νέα αυτά χαρακτηριστικά, και να τα χρησιμοποιήσει στην εντέλεια, όπως ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης. Ο Κορσικανός έφερε μια πραγματική επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, καθώς έχοντας στη διάθεσή του ένα «έθνος στα όπλα», κατάφερε να με τους τεράστιους αριθμούς που είχε στη διάθεσή του να συνθλίψει τους εχθρούς του και να επιβάλει νέους όρους στο πολιτικό παιχνίδι της Ευρώπης.

Στα χέρια του Ναπολέοντα, ο εθνικισμός μετατράπηκε σε αληθινό εργαλείο διεξαγωγής πολέμου, καθώς ο επαναστατικός ενθουσιασμός των στρατευμάτων του, του επέτρεψε να υιοθετήσει μια άκρως επιθετική στάση στο τακτικό επίπεδο. Πλέον επικρατούσε η άποψη πως το ηθικό κατανικάει την υπεροχή φυσικής ισχύος⁸⁵, και ο Ναπολέοντας μετέτρεψε το ηθικό του στρατεύματος του σε πολλαπλασιαστική στρατιωτικής ισχύος.

Καθώς όμως το ηθικό και οι αριθμοί δεν σήμαιναν τίποτα χωρίς αποτελεσματικότητα, ο Ναπολέοντας εισήγαγε τρεις σημαντικές καινοτομίες που συνέβαλαν στην επιτυχία του στρατεύματός του. Η πρώτη αφορούσε τον ανεφοδιασμό του στρατού, όπου πλέον θα γινόταν διασπαθίζοντας τις κατακτημένες περιοχές, προσφέροντας έτσι μεγαλύτερη ευελιξία και ευχέρεια κινήσεων, καθώς πλέον δεν ήταν απαραίτητες οι μεγάλες και δυσκίνητες ουρές ανεφοδιασμού. Δεύτερη καινοτομία ήταν ο

---

⁸⁴ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 202

⁸⁵ Jeremy Black, *Revolutionary and Napoleonic Warfare*, σελ. 229

ταχύτερος ρυθμός βαδίσματος που επέβαλε ο Βοναπάρτης στους στρατιώτες του, αυξάνοντας έτσι την κινητικότητα του στρατού και διευκολύνοντας την εκτέλεση τακτικών ελιγμών στο πεδίο της μάχης⁸⁶. Τέλος, για να αξιοποιήσει τον ενθουσιασμό αλλά και για να καλύψει την έλλειψη στρατιωτικής εκπαίδευσης και εμπειρίας των στρατιωτών του, και παράλληλα για να αξιοποιήσει στο έπακρο την μάζα και τη συντριπτική αριθμητική του υπεροχή, ο Ναπολέοντας διέταξε το στράτευμά του, και κυρίως το πεζικό, να προελαύνει σε ανεξάρτητες επιτιθέμενες μεραρχίες που εάν χρειαζόταν θα ενώνονταν για να μεταφέρουν ένα ισχυρό χτύπημα σε ενιαίο μέτωπο. Αυτό έδινε πιο μεγάλη ελαστικότητα και ελευθερία κινήσεων από τις παραδοσιακές γραμμικές παρατάξεις, και εξασφάλιζε μια δόση αιφνιδιασμού, ελεύθερης ροής και αυξημένου επιθετικού shock στη μάχη. Παράλληλα η έμφαση στη χρήση του ισχυρού γαλλικού πυροβολικού, με τη συγκέντρωση της ισχύος πυρός του σε συγκεκριμένα σημεία, έδινε ένα ανυπέρβλητο προβάδισμα στην προσπάθεια του Ναπολέοντα να διασπάσει και να κατανικήσει το αντίπαλο στράτευμα.

Οι νέες οργανωτικές δομές του γαλλικού στρατού με το διαχωρισμό σε σώματα στρατού, μεραρχίες και τάγματα, σε συνδυασμό με τη νέα οργάνωση της επιμελητείας, ήταν απαραίτητα για τη χαρακτηριστικά γρήγορη και επιθετική στρατηγική και τακτική που χρησιμοποιούσε ο Ναπολέοντας.

Διαφαίνεται συνεπώς, πως πρωταρχικές έννοιες στο Ναπολέοντειο τρόπο πολέμου ήταν η ταχύτητα μαζί με την κινητικότητα και την ευελιξία, η πρωτοβουλία κινήσεων αλλά και η υπεροχή δυνάμεων σε αποφασιστικό σημείο. Κεντρική έννοια ήταν η επιθετική πρωτοβουλία, στην οποία ο Ναπολέοντας βάσιζε την τακτική του. Θεωρούσε πως θα πρέπει να επιτίθεται κανείς με τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση δυνάμεων και να επιτυγχάνει καίρια χτυπήματα σε συγκεκριμένα σημεία της αντίπαλης διάταξης προκειμένου να τη διασπάσει. Παρότι εκτιμούσε τη χρησιμότητα των κυκλωτικών ελιγμών και των ελιγμών στα νώτα του εχθρού με στόχο τη διάσπαση των γραμμών επικοινωνίας και ανεφοδιασμού του, εντούτοις πίστευε πως είναι αμφιβόλου επιτυχίας κινήσεις και πρόκρινε την άμεση επίθεση από κεντρικό σημείο προκειμένου να πλήξει

---

⁸⁶ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 130

συγκεκριμένα αποφασιστικά σημεία στην αντίπαλη διάταξη⁸⁷. Οι ελιγμοί σε επιχειρησιακό επίπεδο, παράλληλα με την επίτευξη άλλων σκοπών όπως η κατοχή και ο έλεγχος περιοχών, θεωρούνταν ως μέσα για την επίτευξη συγκριτικής υπεροχής στην τελική αποφασιστική μάχη, η οποία και θεωρείτο το λαμπρό αποκορύφωμα ολόκληρης της εκστρατείας⁸⁸.

Έτσι, ο Ναπολέοντας συγκέντρωνε τις δυνάμεις του σε ένα ενιαίο μέτωπο, και εκμεταλλευόμενος την ευελιξία και την αριθμητική υπεροχή του Γαλλικού στρατού, αναζητούσε την αποφασιστική μάχη με στόχο την άμεση συντριβή του εχθρού, γρήγορα και με χρήση απόλυτης ισχύος προτού συνεχίσει με την επιδίωξη του επόμενου στόχου του⁸⁹. Όταν οι εχθροί του ήταν λιγότεροι αριθμητικά επεδίωκε την περικύκλωσή τους μέσω κυκλωτικών ελιγμών (envelopment), όταν δε, οι εχθροί του ήταν ανώτεροι αριθμητικά, επιχειρούσε να τους διαχωρίσει προκειμένου να τους κατανικήσει ξεχωριστά κάνοντας χρήση των εσωτερικών γραμμών. Σημαντικό ρόλο έπαιζε η εκτενής χρήση του πυροβολικού με συγκεντρωμένα πυρά για τη διάρρηξη της αντίπαλης διάταξης, ενώ οργάνωνε το πεζικό του σε μια «μικτή διάταξη» (ordre mixte), ενσωματώνοντας ακροβολιστές στις τάξεις του, που θα προκαλούσαν επιπλέον απώλειες και σύγχυση στην αντίπαλη διάταξη.

Συνοπτικά θα παραθέσουμε δύο από τις πιο χαρακτηριστικές μάχες της Ναπολεόντειας περιόδου, οι οποίες έμελλε να αποτελέσουν και το πρότυπο της ναπολεόντειας αποφασιστικής μάχης. Η πρώτη μεγάλη αποφασιστική μάχη, και σημαντικότερη παρακαταθήκη του Ναπολέοντα καθώς αποτέλεσε ένα «εγχειρίδιο» για το πώς θα πρέπει να διεξάγεται μια αποφασιστική μάχη, ήταν εκείνη στο Austerlitz, στις 2 Δεκεμβρίου 1805. Έχοντας στη διάθεση του δύναμη περίπου 75.000 στρατιωτών, αντιμετώπισε τις ανώτερες αριθμητικά, συνδυασμένες δυνάμεις Αυστριακών και Ρώσων που αριθμούσαν περίπου 85.000 άνδρες. Ενώσω διαφαινόταν πως ηττάτο καθώς δεχόταν συντονισμένη επίθεση στο δεξί πλευρό του στρατεύματός του, ο Ναπολέοντας ανέλαβε την επιθετική πρωτοβουλία και χτύπησε μέσω μιας αιφνιδιαστικής αντεπίθεσης το αδύναμο πλευρό της Ρωσικής διάταξης, και εξαπολύοντας επιθέσεις κατά μάζες σε αυτό

---

⁸⁷ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 205

⁸⁸ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 154

⁸⁹ Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age*, σελ. 31-32

το αποφασιστικό σημείο κατάφερε να το διασπάσει και να κατανικήσει τους αντιπάλους του. Η επόμενη χαρακτηριστική μάχη ήταν εκείνη στην Jena, στις 14 Οκτωβρίου 1806 εναντίον των δυνάμεων της Πρωσίας. Ο Ναπολέοντας διέταξε το πυροβολικό του να συγκεντρώσει τα πυρά του κατά συγκεκριμένων σημείων, και σε συνδυασμό με την ανάπτυξη ακροβολιστών, κατάφερε να δημιουργήσει ρήγματα στην διάταξη και εκμεταλλευόμενος τα, κατάφερε μέσω διαδοχικών επιθέσεων να διασπάσει το αντίπαλο στράτευμα και να το καταστρέψει ολοσχερώς, γεγονός που οδήγησε στην κατοχή της Πρωσίας από την Γαλλία.

Πίσω από αυτή την ανηλεή επιδίωξη της αποφασιστικής μάχης, βρισκόταν ο χαρακτήρας του Βοναπάρτη. Ο Κορσικανός, ως άλλος Μέγας Αλέξανδρος, αναζητούσε τη δόξα μέσα από αποφασιστικά και αδιαμφισβήτητα αποτελέσματα, και ο μόνος τρόπος για να επιτευχθούν ήταν η μάχη⁹⁰. Ήταν έντονη η επιθυμία του να εμπλακεί και να νικήσει. Συνεπώς, επεδίωκε και πίεζε για να δώσει μάχες ακόμα και με αβέβαιη κατάληξη, βασιζόμενος στην ιδιοφυΐα του, στη ποιότητα του στρατού του και στην αποφασιστικότητα των κατωτέρων του διοικητών⁹¹.

Βεβαίως η αναζήτηση της αποφασιστικής μάχης δεν γινόταν προς τέρψη των βαθύτερων εγωιστικών κινήτρων του Αυτοκράτορα, αλλά ήταν ένα αποτελεσματικό μέσο για την επίτευξη πολιτικών αντικειμενικών σκοπών. Έτσι, ο Ναπολέοντας επεδίωκε πάντα, σχεδόν επιτακτικά και μάλλον ευλαβικά, την αποφασιστική μάχη στην οποία θα κορυφωνόταν η πολεμική προσπάθεια, καταστρέφοντας ολοσχερώς το αντίπαλο στράτευμα μέσω της απόλυτης συγκέντρωσης ισχύος στο πεδίο της μάχης. Μόνο μέσω της αποφασιστικής μάχης ήταν δυνατή η επίτευξη των πολιτικών σκοπών, όπως ήταν για παράδειγμα η άνευ όρων συνθηκολόγηση του εχθρού. Όπως χαρακτηριστικά έγραφε ο Ζομινί: « (ο Ναπολέοντας) έμοιαζε πεπεισμένος πως το πρωτεύον μέσο για να επιφέρει λαμπρά αποτελέσματα ήταν να επικεντρωθεί, πάνω απ'όλα, στο να διαμελίσει και να καταστρέψει τον αντίπαλο στρατό, όντας σίγουρος πως τα κράτη και οι επαρχίες

---

⁹⁰ Jeremy Black, *Revolutionary and Napoleonic Warfare*, σελ. 235

⁹¹ Ibid, σελ. 237

πέφτουν από μόνα τους όταν δεν έχουν πλέον οργανωμένες δυνάμεις για να τα υπερασπιστούνε.⁹²»

Σε αυτό το σημείο, φρόνιμο είναι να φέρουμε στο νου μας τον ορισμό περί αποφασιστικής μάχης τον οποίο δώσαμε στην αρχή της εργασίας μας. Ορίσαμε λοιπόν ως αποφασιστική μάχη «μια στρατιωτική επιχείρηση ή τακτική εμπλοκή, η οποία έχει ως άμεσο αντικειμενικό σκοπό τον εκμηδενισμό των εχθρικών δυνάμεων, μέσω της φυσικής καταστροφής τους στο πεδίο της μάχης, ως μοναδικό τρόπο επίτευξης ανώτερων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών όπως η σύναψη ειρήνης και ο τερματισμός του πολέμου». Παρατηρούμε συνεπώς πως το περιεχόμενο του ορισμού μας είναι επηρεασμένο από την «ναπολεόντεια» αποφασιστική μάχη. Θεωρούμε πως με αυτή τη μορφή αποκρυσταλλώθηκε στο μυαλό των επιγόνων του Ναπολέοντα η έννοια της αποφασιστικής μάχης, με την επιδίωξη της σύντομης και απόλυτης καταστροφής των αντιπάλων δυνάμεων να γίνεται αυτοσκοπός. Με λίγα λόγια, οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι αποτέλεσαν τη «χρυσή εποχή» της αποφασιστικής μάχης, αφήνοντας ως κληρονομιά τους ένα απλοϊκό δόγμα διεξαγωγής επιθετικού πολέμου με την αποφασιστική μάχη ως το αποκορύφωμά του· ένας τρόπος πολέμου ο οποίος διέγειρε ζωντανά την φαντασία με τη δόξα που προσέφερε, αλλά ζοφερά υπενθύμιζε πως για κάθε Jena και Auerstadt υπάρχει και ένα Βατερλώ.

Ο επαναστατικός τρόπος πολέμου του Ναπολέοντα τάρραξε συθέμελα τις κλασσικές μεθόδους διεξαγωγής πολέμου, καθώς δέσμευσε περισσότερους υλικούς και ανθρώπινους πόρους από ποτέ και τους χρησιμοποίησε για να αναθεωρήσει τη μέχρι τότε καθεστηκυία τάξη. Η επανάσταση κατέστρεψε τις δομές του Παλαιού Καθεστώτος σε πολιτικό, κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο και δημιούργησε νέες τάσεις όπως το μοντέλο της κινητοποίησης του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού για την υποστήριξη μιας πολεμικής προσπάθειας. Οι μοναρχίες του Παλαιού Καθεστώτος προσαρμόστηκαν σε αυτό το νέο τύπο πολέμου, και καταφέρνοντας να ελέγξουν την οικονομική ανάπτυξή και τη δημογραφική τους έξαρση, μπόρεσαν να νικήσουν τον Ναπολέοντα και να εγκαθιδρύσουν μια νέα ισορροπία δυνάμεων με το Συνέδριο της

---

⁹² Weigley, *The American Way of War*, σελ. 82

Βιέννης του 1815⁹³. Η επαναστατική Γαλλία είχε ηττηθεί, όμως οι επαναστατικές ιδέες και οι αλλαγές που γέννησε η επανάσταση του 1789 συνέχιζαν να ενυπάρχουν και να επηρεάζουν το ευρωπαϊκό κοινωνικό, πολιτικό, πνευματικό και στρατιωτικό γίγνεσθαι.

---

⁹³ Jeremy Black, *Revolutionary and Napoleonic Warfare*, σελ. 243-44

Η ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλώ το 1815 έφερε το τέλος της «χρυσής εποχής» της ναπολεόντειας αποφασιστικής μάχης. Ο Αυτοκράτορας προδόθηκε από την υπέρμετρη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του και στην αποτελεσματικότητα της διεξαγωγής της αποφασιστικής μάχης. Το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων έφερε το τέλος μιας δεκαετίας πολεμικών συγκρούσεων στην Ευρώπη, και μαζί με αυτό έθεσε και ένα προσωρινό τέλος στην παράδοση της αποφασιστικής μάχης όπως αυτή καθιερώθηκε μεταξύ του 1806 και του 1815.

Το Συνέδριο της Βιέννης εγκαθίδρυσε ένα νέο ηπειρωτικό σύστημα ισορροπίας δυνάμεων που εξασφάλιζε το σεβασμό της κρατικής κυριαρχίας, επέβαλε τη μη ανάμειξη στα εσωτερικά των κρατών και απέτρεπε τις συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στο όνομα της διατήρησης του status quo. Μπορούμε να δεχθούμε συνεπώς πως στην Ευρώπη είχαμε την έναρξη μιας περιόδου σχετικής ειρήνης χωρίς συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, όπως την ταραγμένη δεκαετία των Ναπολεόντειων Πολέμων. Στα πλαίσια της Realpolitik της εποχής, παρατηρούμε την επιστροφή των περιορισμένων πολέμων για περιορισμένους σκοπούς όπως η καταπολέμηση τοπικών εξεγέρσεων.

Όσον αφορά στα στρατιωτικά ζητήματα, υπήρξε μια προσπάθεια για επιστροφή στο status quo ante, με την επαναφορά των στρατών όσο το δυνατόν πιο κοντά στο μοντέλο του 18^{ου} αιώνα των επαγγελματικών στρατών μακράς θητείας, και την απομάκρυνση του απλού πληθυσμού από το στράτευμα και την αποσύνδεσή του από τις στρατιωτικές υποθέσεις⁹⁴.

Στο μεσοδιάστημα από το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων μέχρι και τον Κριμαϊκό Πόλεμο, η σχετική ειρήνη που επέβαλλε το Συνέδριο της Βιέννης, δημιούργησε προϋποθέσεις σταθερότητας που ευνόησαν την ανάπτυξη της βιομηχανίας και εισήγαγαν νέες τεχνολογικές εξελίξεις που θα επηρέαζαν άμεσα τη μορφή των πολεμικών αναμετρήσεων του μέλλοντος. Η ανάπτυξη της ατμομηχανής οδήγησε σε μια

---

⁹⁴ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 170

επανάσταση στον τομέα των χερσαίων και θαλασσίων μεταφορών, και εισήγαγε νεοτερισμούς όπως το ατμόπλοιο και ο σιδηρόδρομος. Η εισαγωγή του σιδηροδρόμου θα αποτελέσει σημείο αναφοράς για τη διεξαγωγή του πολέμου καθώς έλυσε πρακτικά ζητήματα επιμελητείας όπως η ταχεία και μαζική μεταφορά στρατιωτών σε απομακρυσμένα μέτωπα σε εξαιρετική φυσική κατάσταση –καθώς πλέον μειώθηκαν οι αποστάσεις που παλιά καλύπτονταν με πεζοπορίες ημερών-, η αντικατάσταση και η μεταφορά των τραυματιών σε νοσοκομειακές μονάδες και η παροχή σταθερού ανεφοδιασμού και προμηθειών. Πλέον, ήρθαν οι διοικητικοί και λογιστικοί περιορισμοί που παρεμπόδιζαν τη μετακίνηση μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων. Καίριο ζήτημα αποτελούσε πλέον ο αριθμός των ανδρών που ήταν κατάλληλοι για υπηρεσία, καθώς και η διοικητική μέριμνα και οι οικονομικοί περιορισμοί που αφορούσαν τα έξοδα της στρατολόγησης, εξάρτυσης και της εκπαίδευσης του στρατεύματος.

Έτσι η επανάσταση στις μεταφορές και το ολοένα και αυξανόμενο μέγεθος των στρατών έθεσε τις βάσεις για μια διοικητική επανάσταση, της οποίας ηγέτιδα και κινητήριο δύναμη υπήρξε η Πρωσία που υπό τον Von Moltke αναμόρφωσε τις ένοπλες δυνάμεις της και εισήγαγε καινοτομίες όπως το Γενικό Επιτελείο, που βελτίωσαν την αποτελεσματικότητα των διοικητικών δομών του στρατού και εξασφάλιζαν την εύρυθμη οργάνωσή και λειτουργία του, αυξάνοντας έτσι την αποτελεσματικότητά του⁹⁵.

Η σχετική ειρήνη που επέβαλε το Συνέδριο του 1815 θα διαταραχθεί από το ξέσπασμα του Κριμαϊκού Πολέμου το 1853, που θα διεξαχθεί μεταξύ της τσαρικής Ρωσίας και των συμμαχικών δυνάμεων Βρετανίας, Γαλλίας, Οθωμανικής αυτοκρατορίας και Πεδεμοντίου. Ο Κριμαϊκός Πόλεμος του 1853-1856 συνιστά μία παρέκκλιση από τους περιορισμένους πολέμους των προηγούμενων ετών, καθώς αποτελεί τον πρώτο «ολοκληρωτικό» πόλεμο, με τα κριτήρια της σύγχρονης εποχής, αποτελώντας αληθινό προάγγελο των σύγχρονων πολέμων καθώς ενέπλεξε και τον άμαχο πληθυσμό στην πολεμική διαδικασία. Ήταν επίσης ο πρώτος πραγματικά σύγχρονος πόλεμος, καθώς διεξήχθη υπό συνθήκες πλήρους εκβιομηχάνισης με τη χρήση νέων τεχνολογιών όπως σύγχρονα τουφέκια, πολεμικά ατμόπλοια, εκτενή χρήση σιδηροδρόμων, νέες μορφές επιμελητείας και επικοινωνιών (όπως ο τηλεγράφος), σημαντικές καινοτομίες στην

---

⁹⁵ Ibid, σελ. 174-181

στρατιωτική ιατρική και στην περίθαλψη των τραυματιών, ενώ αποκλήθηκε και ως ο «φωτογραφικός πόλεμος» καθώς ήταν ο πρώτος που διεξαγόταν υπό την κάλυψη πολεμικών ανταποκριτών και φωτογράφων που μετέδιδαν τα γεγονότα απ' ευθείας από το πεδίο της μάχης⁹⁶. Η εφεύρεση του τηλέγραφου ήταν μια άκρως σημαντική εξέλιξη, καθώς επέτρεψε στους λαούς της Ευρώπης να έρθουν σε άμεση επαφή και να εξοικειωθούν με το στρατιωτικό γίγνεσθαι. Ο πόλεμος πλέον δεν αποτελούσε ένα απομακρυσμένο γεγονός, αλλά επηρέαζε την καθημερινότητα του αστικού πληθυσμού.

Από το 1815 και μέχρι το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, η ραγδαία εξέλιξη της οπλικής τεχνολογίας οδήγησε σε αναθεώρηση και αναδιαμόρφωση της τακτικής. Ο πόλεμος της Κριμαίας, μαζί με αρκετούς άλλους διακρατικούς και αποικιακούς πολέμους του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα, αποτέλεσαν το πεδίο εισαγωγής και δοκιμής νέων τεχνολογικών καινοτομιών.

Κατά αυτή την περίοδο σημειώθηκε αλματώδης πρόοδος στην τεχνολογία, ειδικά στον τομέα των πυροβόλων όπλων. Τη δεκαετία του 1840 κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά εμπροσθογεμή μουσκέτα με ραβδωτή κάννη και μηχανισμό εκπυρσοκρότησης με καψούλι εκρηκτικού μίγματος, γεγονός που αύξησε δραματικά την εμβέλεια και την ακρίβεια βολής, ενώ παράλληλα διατήρησε το ποσοστό βολών του ταχύτερου, παλαιού τύπου μουσκέτου⁹⁷. Οι Πρώσοι καινοτόμησαν κατασκευάζοντας το «τουφέκι με βελόνα», του πρώτου οπισθογεμούς όπλου ραβδωτής κάνης, που παρότι δεν διέθετε την εμβέλεια του αντίστοιχου εμπροσθογεμούς, εντούτοις ο ρυθμός βολής του ήταν τριπλάσιος και επιπροσθέτως επέτρεπε στο χειριστή του να πυροβολεί ξαπλωμένος, δίνοντας του ασύγκριτο πλεονέκτημα κάλυψης στο πεδίο της μάχης. Την δεκαετία του 1880, η εφεύρεση νέων ισχυρών εκρηκτικών, που αύξαναν την εμβέλεια βολής, παράλληλα με την εισαγωγή των φυσιγγιοθηκών και των μεταλλικών φυσιγγίων, που διευκόλυναν και αύξαναν την ταχύτητα του γεμίσματος προετοίμασε το έδαφος για την εμφάνιση των αυτόματων πυροβόλων που πλέον μπορούσαν να βάλουν εκατοντάδες σφαίρες ανά λεπτό, περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αυτές οι εξελίξεις κατέστησαν σιγά σιγά προφανές πως η υιοθέτηση άμεσων επιθετικών στρατηγικών, όπως εκείνες των

---

⁹⁶ Κώστας Υφαντής, *Εισαγωγή στη Στρατηγική: Εννέα Μαθήματα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2010), σελ. 120-126

⁹⁷ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 182

Ναπολεόντειων χρόνων, γινόταν ολοένα και δυσκολότερη, καθώς ο οχυρωμένος αμυνόμενος απολάμβανε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τον ακάλυπτο και εκτεθειμένο επιτιθέμενο. Παρόλα αυτά, ανάγκη της μεταβολής της τακτικής του πεζικού εξαιτίας της γενικευμένης χρήσης των επαναληπτικών τυφεκίων και η συνεπακόλουθη σημαντικότερη μεταβολή που προκάλεσε στον τρόπο διεξαγωγής του χειρσαίου πολέμου, άργησε να εκτιμηθεί⁹⁸.

Το πυροβολικό δεν θα μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστο από τις τεχνολογικές εξελίξεις, και μεταξύ του 1815 και 1914 γνώρισε ρηξικέλευθες αλλαγές που το κατέστησαν το πιο ισχυρό και καταστρεπτικό όπλο στο πεδίο της μάχης. Περί το 1860 εμπροσθογεμών κανονιών ραβδωτής κάνης με ευρεία εμβέλεια ήταν διαδεδομένη, ωστόσο η πραγματική καινοτομία εισήχθη το 1866, πάλι από τους Πρώσους, και συγκεκριμένα από τον Friedrich Krupp, που κατασκεύασε τα πρώτα οπισθογεμιά ατσάλινα κανόνια, τα οποία κρίθηκαν ιδιαίτερος αποφασιστικά κατά τη δεκαετία του 1870⁹⁹. Περαιτέρω εξελίξεις, ταυτόσημες με εκείνες που περιγράψαμε παραπάνω για τα πυροβόλα όπλα, οδήγησαν στην ισχυροποίηση της δύναμης πυρός του πυροβολικού, καθώς αυξήθηκε δραματικά η εμβέλεια τους, η ακρίβεια τους και ο ρυθμός βολών τους. Πλέον το πυροβολικό μπορούσε να προβάλλει πυρά ισχυρότατης έντασης τα οποία μηδένιζαν το σχετικό πλεονέκτημα της άμυνας έναντι της επίθεσης, καθώς ένας σταθερός ρυθμός ομοβροντιών και βομβαρδισμών μπορούσε να καταστρέψει ολοσχερώς τα οχυρωματικά έργα και τις αμυντικές θέσεις του εχθρού. Πλέον το πυροβολικό αποτελούσε το κυρίως όπλο και ήταν παράγοντας απόφασης στο πεδίο, ενώ το πεζικό έχασε την πρωτοκαθεδρία του, καθώς το πυροβολικό κέρδιζε το έδαφος και το πεζικό το κρατούσε¹⁰⁰.

Ο Αμερικανικός Εμφύλιος του 1861-1865 θα αποτελέσει πεδίο δοκιμής του νέου καταστρεπτικού τύπου πολέμου που έμελλε να συνταράξει την Γηραιά Ήπειρο σχεδόν πενήντα χρόνια αργότερα. Η μελέτη του, προσφέρει σπουδαία μαθήματα και ενδείξεις για την εξέλιξη και την αλλαγή στον τρόπο διεξαγωγής πολέμου· τα πεδία του Gettysburg και του Antietam θα ζωγραφίσουν μια ζοφερή εικόνα- ωμή υπενθύμιση για

---

⁹⁸ Κώστας Υφαντής, *Εισαγωγή στη Στρατηγική*, σελ. 128

⁹⁹ Ibid, σελ. 183

¹⁰⁰ Ibid, σελ. 185

την φονική ισχύ της νέας οπλικής τεχνολογίας και το πώς αυτή επηρεάζει άρδην την τακτική, ενώ η εικόνα του αστικού κέντρου της Ατλάντα να φλέγεται μας υπενθυμίζει πώς ο πόλεμος πλέον είναι ολοκληρωτικός και επηρεάζει και τη καθημερινή ζωή των απλών πολιτών.

Η σύγκρουση μεταξύ αμερικανικού Βορρά και Νότου θα επαναφέρει στο προσκήνιο, για πρώτη φορά μετά από το 1815, την αποφασιστική μάχη. Αυτό αποτελεί λογική συνέπεια καθώς οι αξιωματικοί που εκπαιδούνταν στην στρατιωτική ακαδημία του West Point διδάσκονταν το έργο του Jomini, και αναγνώριζαν τη σημασία της Ναπολεόντειας αποφασιστικής μάχης· η φυσική και ηθική εκμηδένιση του εχθρού μέσα από την τελική μάχη διέγειρε την φαντασία των Αμερικανών στρατιωτικών και επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο θα διεξαγόταν και ο Εμφύλιος πόλεμος¹⁰¹. Ο Νότιος στρατηγός R.E. Lee χρησιμοποίησε ενσυνείδητα τη στρατηγική της εκμηδένισης μέσω μιας άμεσης προσέγγισης¹⁰², επιχειρώντας να δώσει την ναπολεόντειου τύπου αποφασιστική μάχη μέσα από την οποία θα διέλυε τις ένοπλες δυνάμεις του Βορρά και θα εξασφάλιζε τον πολιτικό σκοπό της Συνομοσπονδίας.

Από την άλλη πλευρά, η στρατηγική που υιοθέτησε ο Βόρειος στρατηγός U.S. Grant ήταν ναπολεόντεια στη φύση της, καθώς η κατάσταση υπαγόρευε την καταστροφή των δύο κυρίων Νοτίων στρατιών μέσω της επιδίωξης αποφασιστικών και υιοθετώντας την αρχή της συγκέντρωσης ισχύος¹⁰³. Η ροπή του Εμφυλίου Πολέμου προς τον ολοκληρωτικό πόλεμο συντελέστηκε με την στρατηγική του Βορείου στρατηγού W. T. Sherman να μεταφέρει τον τρόπο και την καταστροφή του πολέμου στον πληθυσμό του Νότου, μέσα από την καταστροφή των οικονομικών και βιομηχανικών υποδομών και των αστικών κέντρων του, ακολουθώντας έτσι μια στρατηγική φθοράς συνδυασμένη με μια έμμεση προσέγγιση που στόχευε στην απόλυτη νίκη μέσω της επίθεσης κυρίως απέναντι στο μυαλό του αντιπάλου¹⁰⁴.

Όπως ειπώθηκε προ ολίγου, ο Αμερικανικός Εμφύλιος αποτέλεσε ένα πρώιμο πεδίο δοκιμής στο οποίο και αποδείχθηκε το πώς η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρέασε τη

---

¹⁰¹ Russel F. Weigley, *The American Way of War*, σελ. 91

¹⁰² Athanasios G. Platias & Constantinos Koliopoulos, *Thucydides on Strategy*, σελ. 221

¹⁰³ Russel F. Weigley, *The American Way of War*, σελ. 142

¹⁰⁴ Ibid, σελ. 149-151

στρατηγική και άλλαξε την τακτική. Μιλήσαμε για την άμεση στρατηγική εκμηδενισμού που υιοθέτησε ο Lee και που είχε ως κορύφωση την αποφασιστική μάχη· η εισαγωγή των επαναληπτικών τουφεκιών τύπου Springfield με αυξημένη εμβέλεια και τα νέα πολυβόλα όπλα με αυξημένο ρυθμό βολής απέδειξαν πως το επιτιθέμενο πεζικό ήταν πλέον περισσότερο εκτεθειμένο στα φονικά πυρά των καλά οχυρωμένων αμυνόμενων και μαζί με την καταστρεπτική ισχύ των κανονιών απέδειξαν πως ο επιτιθέμενος θα μπορούσε να καταφέρει αποφασιστικά αποτελέσματα μόνο μέσω αριθμητικής υπεροχής και όντας προετοιμασμένος να δεχθεί δυσανάλογες απώλειες¹⁰⁵. Η υπεροχή της άμυνας και η ουσιαστική αχρήστευση των μετωπικών επιθέσεων αποδείχθηκε περίτρανα κατά την «επίθεση του Pickett» την τρίτη μέρα της μάχης του Gettysburg, όπου 15.000 άνδρες της Συνομοσπονδίας έχασαν τη ζωή τους προσπαθώντας με διαδοχικές μετωπικές επιθέσεις να υπερνικήσουν την οχυρωμένη αντίπαλη άμυνα· εν τέλει οι απώλειες του επιτιθέμενου ήταν τόσο δυσανάλογες που ακόμα και αν είχε καταφέρει να διασπάσει την αντίπαλη άμυνα, οι εναπομείναντες ήταν τόσο λίγοι και καταβεβλημένοι που αποτελούσαν εύκολη βορά για τα εχθρικά τουφέκια¹⁰⁶.

Συνεπώς αποκαλύφθηκε σιγά σιγά πως η καταστρεπτική ισχύς των νέων όπλων, ως εκ παραδόξου, μπορούσε να μηδενίσει τα μέχρι τότε πλεονεκτήματα που είχε η επίθεση και να αλλάξει τους συσχετισμούς δυνάμεων υπέρ της άμυνας. Οι εμπειρίες ωστόσο, του Αμερικανικού Εμφυλίου και άλλων διακρατικών και αποικιακών πολέμων όπως αυτοί των Μπόερς (1899-1902) και ο Ρώσο-Ιαπωνικός πόλεμος του 1904-1905, και τα σκληρά μαθήματα τα οποία προσέφεραν όσον αφορά την αλληλένδετη σχέση τεχνολογίας-τακτικής αλλά και τη μεταβολή των συσχετισμών υπέρ της άμυνας, δεν έγιναν εγκαίρως αντιληπτά και δεν εκτιμήθηκαν ορθά από τα επιτελεία των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων. Όλοι αυτοί οι πόλεμοι συνηγορούσαν πως ο αμυνόμενος, όντας καλυπτόμενος σε καλά προετοιμασμένες θέσεις και εφοδιασμένος με τα πλέον σύγχρονα όπλα, μπορούσε να προκαλέσει αφόρητες απώλειες στον επιτιθέμενο¹⁰⁷. Πλέον νικητής μπορούσε να αναδειχθεί εκείνος οποίος θα είχε τέτοια αριθμητική υπεροχή ώστε να

---

¹⁰⁵ Ibid, σελ. 90-91

¹⁰⁶ Ibid, σελ. 117

¹⁰⁷ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 186

μπορέσει να απορροφήσει τον αναπόφευκτα υψηλό αριθμό απωλειών και να καταφέρει να υπερνικήσει τη δύναμη πυρός και τους αριθμούς του αντιπάλου του.

Παρά το γεγονός ότι η εποχή του Ναπολέοντα τελείωσε σχεδόν μισό αιώνα πριν, εντούτοις τη δεκαετία του 1870 ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου που είχε εισάγει ο Κορσικανός Αυτοκράτορας ήταν ακόμη ζωντανός. Η αναζήτηση της νίκης μέσα από την αποφασιστική μάχη και η επιδίωξη της τελευταίας άρχισε να επανέρχεται και πάλι στο προσκήνιο καθώς οι συσχετισμοί δυνάμεων άλλαζαν στην Ευρώπη και τα διλήματα ασφαλείας πολλαπλασιάζονταν. Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλύσουμε τους λόγους για τους οποίους οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, και κυρίως η Γερμανία και η Γαλλία, επέλεξαν να υιοθετήσουν μια επιθετική στρατηγική επιδιώκοντας την αποφασιστική νίκη, και πως αυτή η τάση που ευνοούσε την επίθεση οδήγησε στο ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914.

Το «γερμανικό δίλλημα» και η γερμανική στρατηγική πριν το 1914

Οι αποφασιστικές και γρήγορες νίκες της Πρωσίας εναντίον της Αυστρίας το 1866 και της Γαλλίας το 1870-71, έλυσαν το ζήτημα της Γερμανικής ενοποίησης και οδήγησαν στην σύσταση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας. Η ανάδυση ενός τόσο ισχυρού πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά παίκτη στο κέντρο της Ευρωπαϊκής ηπείρου οδήγησε σε μια αλλαγή στην ισορροπία ισχύος και δημιούργησε τριγμούς στο σύστημα που είχε δημιουργήσει το Συνέδριο της Βιέννης το 1815.

Για τη νεότευκτη Γερμανική Αυτοκρατορία η κεντρική της θέση ανάμεσα στην εχθρικά διακείμενη Γαλλία και την αχανή Ρωσία, δημιούργησε ένα στρατηγικό και τακτικό δίλλημα. Όταν η Γαλλία και η Ρωσία σύνηψαν το 1891 τη «Φιλική Συνεννόηση» (entente) ήταν πλέον ξεκάθαρο πως ο πόλεμος ήταν ζήτημα χρόνου. Πλέον το Γερμανικό Γενικό Επιτελείο αναζητούσε τρόπους για το πώς η Γερμανία θα μπορούσε να διαχειριστεί μια πιθανή επίθεση σε δύο μέτωπα και πως θα μπορέσει να νικήσει τους εχθρούς της.

Ο Von Moltke ως Αρχηγός του Γερμανικού Επιτελείου, λίγο πριν την απόσυρσή του το 1888, πίστευε πως η μοναδική βιώσιμη λύση ήταν ένας προληπτικός πόλεμος ενάντια της Γαλλίας για μια γρήγορη και αποφασιστική νίκη όπως το 1870¹⁰⁸. Ο ίδιος δε, είχε προφητεύσει πως εάν ξεσπάσει κάποιος πόλεμος, δεν θα μπορούσε κανείς να προβλέψει πόσο θα κρατήσει ή πως θα τελειώσει, καθώς οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης ήταν πλέον τόσο εξοπλισμένες όσο ποτέ άλλοτε και καμία δεν θα ήταν τόσο ισχυρή μπορούσε να καταικήσει την άλλη σε μια μόνο ή δύο σύντομες εκστρατείες¹⁰⁹. Η παρατήρηση του Von Moltke ήταν σύμφυτη με το γενικότερο πνεύμα της εποχής, καθώς τα υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και η πρόοδος της βιομηχανίας έκαναν πολλούς να θεωρούν πως ένας παρατεταμένος πόλεμος θα ήταν καταστρεπτικός για την οικονομία, καθώς η ανεπτυγμένη οικονομία δεν θα άντεχε τη μακρά διακοπή και τις δαπάνες¹¹⁰. Ο οικονομικός πόλεμος προκρίνεται ως η έσχατη λύση στην οποία και θα κατέφευγε κανείς μόνο εφόσον ο εχθρός δεν ποείται από την ήττα στο πεδίο της μάχης¹¹¹. Συνεπώς η ταχεία έκβαση ενός πιθανού πολέμου ήταν επιτακτική στη θεώρηση των δημιουργών της στρατηγικής.

Στο ίδιο κλίμα διαμορφώθηκαν και οι αντιλήψεις περί πολέμου στη Βρετανία, καθώς οι ιθύνοντες αποδέχονταν την απειλή μιας επερχόμενης οικονομικής καταστροφής σε περίπτωση παράτασης του πολέμου και εξήραν την ανάγκη, πρωταρχικά για αποτροπή, και δευτερευόντως για ένα σύντομο τερματισμό ενός πιθανού πολέμου.

Η επανάσταση στον πόλεμο που είχε φέρει το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης το 1789, με την πολιτικοποίηση των μαζών, την άνοδο του εθνικισμού, την αστικοποίηση, τη μαζική παιδεία και την ανάδυση του μοντέρνου έθνους-κράτους, συνομολογούσε πως ο πόλεμος αναπόφευκτα καθίστατο ολοκληρωτικός στη φύση του.

Παρά την εξέλιξη της οπλικής τεχνολογίας και την ενίσχυση υπέρ της άμυνας που έφερε, η ναπολεόντεια εμπειρία ήταν τόσο ισχυρή ούτως ώστε να διατηρείται ακόμα η αντίληψη πως μόνο ο πόλεμος όπως τον διεξήγαγε ο Ναπολέοντας -επιθετικός και με έμφαση στην επιθετική πρωτοβουλία- αντικατόπτριζε πραγματικά τη φύση του πολέμου

---

¹⁰⁸ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 326-327

¹⁰⁹ Ibid, σελ. 331

¹¹⁰ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1999), σελ. 137

¹¹¹ Ibid, σελ. 138

και αποτελούσε την υπέρτατη έκφρασή του. Το θράσος και η πρωτοβουλία με επιθετικές κινήσεις σε τακτικό επίπεδο με η πειστική επιδίωξη της αποφασιστικής μάχης είχαν καταστεί πλέον διαχρονικά χαρακτηριστικά.

Όντας μαθητής του Clausewitz, ο Von Moltke ήταν πεπεισμένος πώς η νίκη ήταν το μοναδικό στοιχείο ικανό από μόνο του να κρίνει την έκβαση ενός πολέμου: *«Η νίκη μέσω μιας ένοπλης αναμέτρησης (decision by arms) είναι η πιο σημαντική στιγμή στον πόλεμο. (...) μόνο η καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, ως νόμος, αποφασίζει.¹¹²»*. Η αποφασιστική μάχη ήταν το μέσο και ο εκμηδενισμός των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων ήταν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Για τον Moltke οι ένοπλες δυνάμεις αποτελούν το μοναδικό μέσο αντίστασης του αντιπάλου, οπότε η εκμηδένισή τους συμβολίζει και την καθυπόταξη του εχθρού.

Από την άλλη πλευρά, η άνοδος του εθνικισμού και η πρωτοφανής εθνική υπερηφάνεια, η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη και το αίσθημα ιστορικής και πολιτιστικής αποστολής που είχε να επιτελέσει το γερμανικό έθνος οδήγησαν στη γέννηση της γερμανικής «Weltpolitik». Αυτό θα σημάνει το τέλος της Realpolitik του Otto von Bismarck και την έναρξη της προσπάθειας της Γερμανίας για πρόσκτηση ολοένα και μεγαλύτερου μερίσματος στη διεθνή κατανομή ισχύος, μέσω μιας ενεργής και επιθετικής εξωτερικής πολιτικής που είχε ως στόχο την αλλαγή του υφιστάμενου status quo μέσω της επέκτασης του γερμανικού πολεμικού ναυτικού και την απόκτηση υπερπόντιων αποικιών. Η Γερμανία χρειαζόταν μια επιθετική δυνατότητα, ικανή για να της κερδίσει πολέμους στην ηπειρωτική Ευρώπη και για να κάμψει τις πολιτικές συνέπειες της ναυτικής ανισορροπίας στη θάλασσα¹¹³.

Ο επιθετικός αναθεωρητισμός της Γερμανίας καθιστούσε την τελική σύγκρουση ολοένα πιο αναπόφευκτη. Έτσι την απάντηση στο δίλλημα μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας την έδωσε ο Αρχηγός του Γερμανικού Γενικού Επιτελείου, κόμης von Schlieffen, καταρτίζοντας το ιστορικό «Σχέδιο Schlieffen». Το σχέδιο πρότεινε, καθώς οι γαλλικές αμυντικές θέσεις κατά μήκος των συνόρων με τη Γερμανία ήταν ισχυρές, μια ευρεία κίνηση υπερφαλάγγισης μέσω του Βελγίου, προκειμένου να αιφνιδιάσουν τους Γάλλους

¹¹² Lawrence Freedman, *Strategy*, σελ. 104

¹¹³ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914* (Ithaca, New York, NY: Cornell University Press, 1984), σελ. 20

και να τους καταστρέψουν ολοσχερώς παγιδεύοντάς τους έναντι των ιδίων των αμυντικών γραμμών τους. Αυτή η σύντομη και αποφασιστική νίκη επί της Γαλλίας θα επέτρεπε τη μεταφορά του κυρίως όγκου των γερμανικών δυνάμεων προς το ανατολικό μέτωπο όπου θα αντιμετώπιζε τον υπεράριθμο αλλά και βραδυκίνητο ρωσικό στρατό¹¹⁴. Η προτίμηση του Schlieffen για την υιοθέτηση στρατηγικής εκμηδένισης υπό τη μορφή επίθεσης έναντι της εχθρικής πτέρυγας, έγινε πάνω σε βάση μιας ρεαλιστικής αποτίμησης του συσχετισμού δυνάμεων και της αριθμητικής κατωτερότητας της Γερμανίας.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως το σχέδιο βασιζόταν σε δύο εκτιμήσεις που αποτελούσαν και αλληλένδετα ρίσκα: πρώτον, πως η Ρωσία με την έναρξη του πολέμου θα καθυστερούσε να κινητοποιηθεί ανοίγοντας έτσι ένα χρονικό παράθυρο στο οποίο θα μπορούσε η Γερμανία να ανασυνταχθεί, αφού πρώτα, και εδώ βρίσκεται η δεύτερη εκτίμηση, θα κατάφερνε μια ταχύτατη και αποφασιστική νίκη κατά της Γαλλίας. Το μεγαλύτερο επιχειρησιακό ρίσκο είναι πως εισβάλλοντας στο Βέλγιο προκειμένου να πραγματοποιήσει το φιλόδοξο σχέδιο, η Γερμανία θα θυσιάζε την ουδετερότητα της Μεγάλης Βρετανίας. Συνεπώς από τη μια στιγμή στην άλλη και εφόσον όλα τα αρχικά σχέδια αποτύγχαναν, η Γερμανία θα μπορούσε να βρεθεί παγιδευμένη σε έναν παρατεταμένο πόλεμο εναντίον τριών εχθρών. Όπερ και εγένετο.

Ο Schlieffen πίστευε πως ο σύγχρονος πόλεμος θα έπρεπε να είναι σύντομος και αποφασιστικός καθώς η παράτασή του θα έφερνε την κοινωνικοοικονομική κατάρρευση¹¹⁵. Πρωταρχική μέριμνα θα πρέπει να είναι η αποφυγή παρατεταμένου πολέμου, μέσω μιας γρήγορης νίκης σε πόλεμο εκμηδενισμού. Για τον Schlieffen ο πόλεμος εκμηδενισμού ήταν η πιο κατάλληλη επιλογή σε σχέση με ένα πόλεμο φθοράς καθώς δεν απαιτούσε εξίσου υψηλές δαπάνες, και εξάλλου η Γερμανία παρουσίαζε μια αριθμητική κατωτερότητα έναντι της Γαλλίας, που καθιστούσε τον πόλεμο φθοράς ακατάλληλο, και που θα αντισταθμιζόταν μόνο μέσα από την ανάληψη της επιθετικής πρωτοβουλίας¹¹⁶.

---

¹¹⁴ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 188

¹¹⁵ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 368

¹¹⁶ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 139

Η εξελιγμένη τεχνολογία και η μαζικότητα που παρουσίαζε πλέον ο πόλεμος συνηγορούσαν κατά μιας γρήγορης έκβασης. Η πρόβλεψη του Ivan Bloch στο «*La guerre future*» το 1898, πως εξαιτίας της τεχνολογίας ο πόλεμος έχει χάσει την αποφασιστικότητα του και έχει μετεξελιχθεί σε «πόλεμο χαρακωμάτων» και «παρατεταμένων μαχών χωρίς αποφασιστική νίκη»¹¹⁷, αποτελεί μια γλαφυρή απεικόνιση για τη μορφή που θα έχει ο πόλεμος το 1914. Η νέα τεχνολογία όπως είπαμε και πριν, κατέστησε σιγά σιγά απαγορευτική μια άμεση επιθετική στρατηγική με προσπάθειες διάσπασης του εχθρικού μετώπου.

Εντούτοις, ο στρατάρχης von der Goltz, ενώ αναγνώριζε πως η τεχνολογία δυσχέραινε την επίθεση, θεωρούσε πως μόνο η επίθεση κινητοποιούσε καθοριστικές ψυχικές και ηθικές δυνάμεις απαραίτητες για τη νίκη, και πως «διεξαγωγή πολέμου σημαίνει επίθεση»¹¹⁸.

Ο γερμανικός στρατός θα εισέλθει στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με μια αντίληψη περί πολέμου στενά συνδεδεμένη με αυτή που διαμορφώθηκε κατά την εποχή των εθνικών πολέμων, βασιζόμενη στο Ναπολεόντειο μοντέλο και επηρεασμένη από το πνεύμα του ρομαντισμού και του εθνικισμού, καθώς και των πρότερων επιτυχιών της Πρωσικής κληρονομιάς του όπως οι σύντομες επιθετικές νίκες του 1866 και του 1870¹¹⁹. Ο στόχος ήταν η απόλυτη καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του εχθρού σε μια μεγάλη αποφασιστική μάχη εκμηδενισμού, με κύρια χαρακτηριστικά τη συγκέντρωση δυνάμεων, την κινητικότητα και την επιθετικότητα¹²⁰. Σύντομα οι πρώτες εμπειρίες στα πεδία των μαχών, θα αποδείξουν πως ο πόλεμος είναι πλέον πολύ διαφορετικός και περίπλοκος από μια απλή μάχη που εξάρει τις επιθετικές αρετές των εμπλεκόμενων μερών.

---

¹¹⁷ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 186

¹¹⁸ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 143

¹¹⁹ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ. 16-17, 24

¹²⁰ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 381

Με την ταπεινωτική ήττα στον πόλεμο του 1870, και την επιβολή των όρων τερματισμού του πολέμου από τους Πρώσους, η Γαλλία περιέπεσε σε μια κατάσταση ολικής αδυναμίας. Η καταστροφή των γαλλικών ενόπλων δυνάμεων από τις αντίστοιχες πρωσικές και η επιχειρησιακή ανωτερότητα των τελευταίων, έστρεψε τους Γάλλους αξιωματικούς προς τη μελέτη του έργου του Carl von Clausewitz προκειμένου να κατανοήσουν το «μυστικό» της επιτυχίας των αντιπάλων τους.

Η ερμηνεία του έργου του Clausewitz οδήγησε σταδιακά και μετά από διακυμάνσεις μεταξύ αμυντικής και επιθετικής στρατηγικής, στην υιοθέτηση ενός αμιγώς επιθετικού δόγματος από τη πλευρά της Γαλλίας. Το δόγμα αυτό βασίστηκε σε μια κλαουζεβίκεια ερμηνεία όπου, σύμφωνα με τους Γάλλους εμπνευστές του, ο στόχος του πολέμου είναι η καταστροφή του αντιπάλου σε μια μεγάλη Ναπολεόντεια μάχη, με υψηλή συγκέντρωση δυνάμεων, επιθετική πρωτοβουλία και ανελλιπή καταδίωξη του εχθρού¹²¹. Σε αυτό το σημείο, κρίσιμο είναι να επισημάνουμε άλλη μια φορά την κριτική του Liddell Hart πάνω στην επίδραση του έργου του Clausewitz. Ο Liddell Hart πίστευε πως η παρερμηνεία, ή ακόμα καλύτερα στην γαλλική περίπτωση η προκατειλημμένη ερμηνεία, του έργου του Clausewitz ευθύνεται για τις ακραίες αιματοχυσίες του Α' Παγκοσμίου, και ως ένα βαθμό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς υποκίνησε έμμεσα τους εκάστοτε αρμόδιους στρατηγούς να αναζητήσουν την αποφασιστική μάχη με την πρώτη ευκαιρία ανεξαρτήτως των συνθηκών, αντί να περιμένουν για την κατάλληλη στιγμή, όπως θα δούμε παρακάτω¹²².

Η υιοθέτηση ενός επιθετικού δόγματος, οφείλεται κατά πολύ στην έλξη που αισθάνονταν οι Γάλλοι προς την πρωσική πολεμική τακτική προσέγγιση, της οποίας θεωρούσαν πως βάση αποτελούσε ο τρόπος πολέμου του Ναπολέοντα. Μάλιστα, απέδιδαν την ταπεινωτική ήττα του 1870 στην παθητικότητα της υπεράσπισης, και στην έλλειψη λήψης πρωτοβουλίας κατά το κλασικό ναπολεόντειο στυλ¹²³. Για τους Γάλλους επρόκειτο και για μια προσπάθεια αναβίωσης της ένδοξης στρατιωτικής τους ιστορίας, αυτής την οποία τους κληροδότησε ο Βοναπάρτης. Έτσι, η πρωτοβουλία και η

¹²¹ Ibid, σελ. 392

¹²² Basil Liddell Hart, *Strategy*, σελ. 342-344

¹²³ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 188

επιθετικότητα άρχισαν να θεωρούνται ως εθνικά χαρίσματα και ως τα χαρακτηριστικά του γαλλικού εθνικού στυλ στον πόλεμο¹²⁴. Συνεπώς, οι ήττες από την Πρωσία το 1866 και το 1870 λειτούργησαν ως «αφύπνιση» για τους Γάλλους, οι οποίοι και ιδιοποιήθηκαν τη γερμανική στρατιωτική σκέψη με το πρόσχημα ότι οι αρχές της πηγάζουν από τις ίδιες τις ιδέες και τα έργα του Ναπολέοντα¹²⁵.

Από το 1875 έως το 1886, η Γαλλία θα καταρτίσει αμυντικά σχέδια και αναγνωρίζοντας την αδυναμία της απέναντι στη Γερμανία¹²⁶, θα περάσει ενσυνείδητα στην άμυνα. Όμως η υιοθέτηση της Weltpolitik από τη Γερμανία και η προοπτική μιας συμμαχίας με τη Ρωσία προς ανακοπή των επεκτατικών σχεδίων της πρώτης, ώθησε τη Γαλλία να στραφεί προς μια πιο ενεργητική, επιθετική στρατηγική.

Τη δεκαετία του 1890, και έπειτα από μια περίοδο αδυναμίας και υιοθέτησης αμυντικών στρατηγικών, και παρά τις τεχνολογικές αλλαγές που πλέον ευνοούσαν τον αμυνόμενο, το Γαλλικό Γενικό Επιτελείο επαναφέρει τη Ναπολεόντεια αντίληψη περί πολέμου, βασιζόμενοι σε δήθεν ανώτερες πνευματικές και ηθικές αξίες που χαρακτηρίζουν το γαλλικό έθνος έναντι των αντιπάλων του¹²⁷. Ήδη ο κανονισμός δράσης του πεζικού του 1884 ανέφερε την αρχή της «αποφασιστικής επίθεσης», χωρίς έμφαση στις απώλειες. Η νέο-Ναπολεόντεια θεωρία, όπως θα μπορούσαμε να την χαρακτηρίσουμε, επηρέασε ένα μεγάλο αριθμό υψηλών ιστάμενων αξιωματούχων του γαλλικού στρατού και οδήγησε στην υιοθέτηση μιας άκρως επιθετικής στρατηγικής που πρόκρινε την αποφασιστική μάχη ως το ανώτατο σημείο του πολέμου. Όπως είχε δηλώσει χαρακτηριστικά και ο αρχιστράτηγος των συμμαχικών δυνάμεων κατά τον Α' Π.Π., Ferdinand Foch, «η αποφασιστική επίθεση, αυτή είναι το υπέρτατο επιχείρημα της σύγχρονης μάχης.»¹²⁸.

Παρά την πρόοδο της οπλικής τεχνολογίας αρκετοί, αναμεσά τους και ο Frederic Culmann, απέτυχαν να αναγνωρίσουν την αξία της άμυνας έναντι της μετωπικής επίθεσης. Αντ' αυτού, ο Culmann πίστευε πως εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου

---

¹²⁴ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 393

¹²⁵ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 145

¹²⁶ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ. 22

¹²⁷ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 397

¹²⁸ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 147

απαιτείται πλέον ανώτερο ηθικό από τον επιτιθέμενο προκειμένου να επιτύχει η επίθεση, και πως μόνο το δόγμα του “offensive a outrance”, της μαζικής επίθεσης, ήταν ικανό να εμφυσήσει το αντίστοιχο πνεύμα στο στράτευμα¹²⁹. Απέρριπτε τη στρατηγική εναλλαγής μεταξύ επίθεσης-άμυνας ως αναποτελεσματική καθώς θα κατέληγε εν τέλει σε παρατεταμένη άμυνα.

Οι αντιλήψεις του Culmann όπως και πολλών άλλων, φέρεται να ήταν επηρεασμένες από τη θεωρία που είχε αναπτύξει ο συνταγματάρχης Ardnan du Picq, ο οποίος υποστήριζε πως η επιτυχία στη μάχη είναι θέμα ηθικού, καθώς ο ανθρώπινος παράγοντας κρίνει την έκβαση της. Η επίθεση ανεβάζει το ηθικό του επιτιθέμενου και καταβαρυνώνει το ηθικό του αμυνόμενου που τρέπεται αργά ή γρήγορα σε φυγή¹³⁰. Ένας από τους λόγους που ο γαλλικός στρατός επέλεξε την επίθεση έναντι της άμυνας, πρέπει να ήταν η υπέρμετρη εμπιστοσύνη στο γαλλικό *elan* (μτφρ. ζήλος ή ηθικό), και την υποτιθέμενη ανωτερότητα του έναντι της ηθικής και πνευματικής θέλησης των αντιπάλων στρατευμάτων. Για τον Foch, ακόμα και οι ισχυρότερες αμυντικές θέσεις μπορούσαν να καμφθούν και να καταληφθούν μέσω μαζικών επιθέσεων υπό ηρωική ηγεσία, η οποία θα μπορούσε να αναπτύξει σταδιακά μια υπεροχή πυρών¹³¹.

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε περίπου και ο στρατηγός de Grandmaison ο οποίος παρότι εισήγαγε τακτικές όπως η προέλαση σε μικρές διατάξεις με χρήση φυσικής κάλυψης και παράλληλα με πυρά κάλυψης από το πυροβολικό, εντούτοις αναγνώριζε πως μόνο μια μετωπική επίθεση μπορούσε να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα «με τη βία ως μονόδρομο», χωρίς προσοχή στις απώλειες και χωρίς οικονομία στις ανθρώπινες ζωές¹³². Συμπλήρωνε πως η επίθεση τονώνει την αυτοπεποίθηση και την ευκινησία του στρατεύματος και εγγυάται πλεονέκτημα αιφνιδιασμού, μηδενίζοντας τη δυνατότητα του εχθρού για ελιγμούς καθώς τον καθηλώνει και τον αναγκάζει σε άμυνα.

Μια ακόμα άποψη υπέρ της χρησιμότητας, καθώς και της κρισιμότητας της επίθεσης, εξέφρασε και ο στρατηγός Jean-Alphonse Colin, ο οποίος πίστευε, συμφυείς με το πνεύμα της εποχής, πως η επίθεση είναι ο φυσικός τρόπος δράσης στον πόλεμο, ενώ

---

¹²⁹ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 409

¹³⁰ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 173

¹³¹ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 189

¹³² Louis de Grandmaison, *Dressage de l'infanterie en vue du combat offensive* (Paris: 1908)

τόνιζε πως κάποιος ο οποίος επιθυμεί την ηγεσία ενός στρατού θα έπρεπε να κλίνει από φυσικού του προς την επίθεση¹³³.

Η απειλή του πολέμου πριν το 1914 ενίσχυσε το αίσθημα κοινής μοίρας, ηθικής ανωτερότητας και της ανάγκης για γρήγορη και αποτελεσματική δράση, ανάμεσα στους Γάλλους και ιδίως στους νέους μορφωμένους. Προκειμένου να επιτευχθεί μια σύντομη αποφασιστική νίκη σε περίπτωση που ο πόλεμος ξεσπούσε, η Γαλλία ενέτεινε τις προετοιμασίες και αύξησε το στρατό της αναλογικά με τον πληθυσμό της.

Το 1913, ο αρχιστράτηγος των Γαλλικών ενόπλων δυνάμεων, μαζί με το Γαλλικό Γενικό επιτελείο, προώθησαν την αλλαγή του στρατηγικού δόγματος της Γαλλίας από επίθεση-άμυνα και κωδικοποίησαν ένα νέο επιθετικό δόγμα. Όπως διαφαίνεται και από το νέο επιχειρησιακό κανονισμό, το νέο δόγμα έδινε έμφαση στη σημασία της αποφασιστικής μάχης και στον φυσικό, αλλά και ηθικό, εκμηδενισμό των αντιπάλων ενόπλων δυνάμεων. Πιο συγκεκριμένα το πρώτο κεφάλαιο αναφέρει πως: «*οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στοχεύουν στην καταστροφή των οργανωμένων δυνάμεων του εχθρού. Η αποφασιστική μάχη (...), η καταστροφή των στρατιών του, είναι η μοναδική μέθοδος για να σπάσουμε το ηθικό του αντιπάλου (...) οι μάχες είναι, περισσότερο από κάθε άλλο, ηθικές πάλες*¹³⁴.»

Σύμφωνα με τον Jack Snyder, η επιλογή της Γαλλίας να υιοθετήσει ένα αμιγώς επιθετικό δόγμα ήταν η λιγότερο ορθολογική, καθώς η τεχνολογία, η γεωγραφία, ακόμα και η ανάγκη συγχρονισμού προσπαθειών με την Ρωσία η οποία θα είχε αργή κινητοποίηση, έπρεπε να είχαν ωθήσει τους ιθύνοντες στην υιοθέτηση μιας αμυντικής στάσης¹³⁵.

Στα πλαίσια του νέου επιθετικού στρατηγικού δόγματος, καταρτίστηκε το «Σχέδιο 17», το οποίο προέβλεπε μια προληπτική επίθεση με όλα τα διαθέσιμα μέσα, στη Λωραίνη κατά των Γερμανών, και έπειτα μέσω Βελγίου στην γερμανική ενδοχώρα. Ο

---

¹³³ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 147

¹³⁴ *Ministere de la Guerre, Conduite des grandes unités : service des armées en campagne*, (Paris: 1914), p. 7,8, 20-21

¹³⁵ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ. 16

στόχος ήταν να διευθετηθεί μία και καλή το δίλλημα ασφαλείας που έθετε η Γερμανία, με ένα μεγάλο, τελικό και αποφασιστικό πόλεμο¹³⁶.

Η αποφασιστική μάχη στην εποχή του ολοκληρωτικού πολέμου

Όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος το 1914, οι αντιμαχόμενοι ξεχύθηκαν στα πεδία των μαχών ευελπιστώντας να καταφέρουν σύντομες και απόλυτες νίκες. Ήταν πλέον τόσο παγιωμένη σε όλες τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις η αντίληψη πως μόνο η επίθεση μπορεί να επιφέρει την απόφαση στον πόλεμο, σε σημείο να αγνοούν τη μετάλλαξη που είχε υποστεί ο ίδιος ο πόλεμος τις τελευταίες δεκαετίες και καθιστούσε τις αντιλήψεις τους πεπαλαιωμένες και ασύμβατες με τη νέα εποχή πολέμου που θα εγκαινίαζε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Η ίδια η φύση της αποφασιστικής μάχης όπως τη διεξήγαγε ο Ναπολέοντας και όπως την παρουσίασαν ο Ζομινί και ο Κλαούζεβιτς, και που τόσο εξήραν τα Γενικά Επιτελεία των ευρωπαϊκών στρατών, είχε αλλάξει ριζικά εξαιτίας ορισμένων παραγόντων. Πρώτον, η επανάσταση στις μεταφορές με τη διάχυση της τεχνολογίας των σιδηροδρόμων, αύξησε δραματικά τα μεγέθη των στρατών, και σε συνδυασμό με τη διοικητική επανάσταση, οδήγησε στη δημιουργία ξεχωριστών σωμάτων στρατού που κάλυπταν πλέον ολόκληρα θέατρα επιχειρήσεων. Ήταν συνεπώς αδύνατο για το σύγχρονο πόλεμο να κορυφωθεί σε μια και μόνο αποφασιστική μάχη στην οποία θα καταστρεφόταν ολοσχερώς ο κύριος όγκος των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, και που θα οδηγούσε σχεδόν αξιωματικά στην παράδοση του αντιπάλου.

Δεύτερος και πιο σημαντικός παράγοντας που οδήγησε σε μετάλλαξη την κλασική ναπολεόντεια αποφασιστική μάχη, ήταν η πρόοδος της τεχνολογίας των οπλικών συστημάτων, στην οποία αναφερθήκαμε λεπτομερώς νωρίτερα. Το αυξημένο εύρος βολής και τα αυξημένα ποσοστά ευστοχίας αλλά και ρυθμού πυρός των τουφεκίων και του πυροβολικού, επέκτειναν το χώρο της μάχης, όχι μόνο ως προς το εύρος, αλλά και σε βάθος¹³⁷. Αυτό το αυξημένο εμβαδόν του πεδίου της μάχης, σε συνδυασμό με

---

¹³⁶ Azar Gat, *A History of Military Thought*, σελ. 649

¹³⁷ Martin Van Creveld, *Η Μεταμόρφωση του Πολέμου* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2007), σελ.231

τους πολυάριθμους, σύγχρονους στρατούς, κατέστησαν σχεδόν αδύνατη μια αποφασιστική συγκέντρωση ισχύος, ικανή να αποδώσει το τελειωτικό χτύπημα στον αντίπαλο σε μια και μόνο μάχη.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε πως συντελέστηκε μια διεύρυνση της έννοιας της «μάχης», τόσο σε μέσα όσο και σε σκοπούς. Ο ολοκληρωτισμός που πλέον χαρακτήριζε τον πόλεμο, με την απόλυτη κινητοποίηση των εμπολέμων μερών, κατέστησε πραγματικά αδύνατο το τερματισμό του πολέμου μέσα από μια και μοναδική μάχη. Σε αντίθεση με τη Ναπολεόντεια παράδοση, αυτή η νέα μορφή μάχης, αποσυνδεόταν από την αποφασιστική μάχη των πρότερων χρόνων και επεκτεινόταν σε τέτοιο βαθμό ώστε πλέον απαντούσε σε μακροσκελές επιχειρήσεις σε αχανή θέατρα επιχειρήσεων, που διαρκούσαν βδομάδες ακόμα και μήνες, όπως θα καταδείκνυε η αιματηρή μάχη του Verdun το 1916¹³⁸.

Η αποτυχία των Γενικών Επιτελείων να προβλέψουν αυτή τη μετάλλαξη στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, δεν οφείλεται σε έλλειψη χειροπιαστών ενδείξεων και αποδείξεων που συνομολογούσαν προς αυτή· κάθε πολεμική αναμέτρηση μεταξύ 1866 και 1914 αποτελούσε προάγγελο των αλλαγών αυτών, αλλά ελάχιστοι εκτίμησαν τα διδάγματά τους και δεν κατάφεραν να επηρεάσουν την ισχυρή ροπή των ευρωπαϊκών δυνάμεων προς την επίθεση¹³⁹. Η λανθασμένη υιοθέτηση ανάρμοστων επιθετικών δογμάτων από τις κύριες ευρωπαϊκές δυνάμεις, παρά τις αντίθετες ενδείξεις και στρατηγικές επιταγές της εποχής, οφείλεται στις θεσμικές και γνωστικές προκαταλήψεις των ιθυνόντων παράλληλα με την ύπαρξη δογματικών υπεραπλουστεύσεων περί χρησιμότητας μιας επιθετικής στρατηγικής¹⁴⁰. Όπως είδαμε ανωτέρω, η στρατιωτική παράδοση τόσο της Γερμανίας, βασιζόμενη στις γρήγορες νίκες του 1866-1870, όσο και της Γαλλίας, στηριζόμενη στην ναπολεόντεια εμπειρία και προβάλλοντας μια δήθεν ηθική ανωτερότητα στο πεδίο της μάχης, οδήγησαν σε μια δογματική υπεραπλούστευση της επιθετικής στρατηγικής, καταλήγοντας σε υπερβολικές εκτιμήσεις σχετικά με τα αποτελέσματα που μπορούσε να επιτύχει η υιοθέτηση μιας τέτοιας στρατηγικής.

---

¹³⁸ Platias & Koliopoulos, *Thucydides on Strategy*, σελ. 223

¹³⁹ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ. 20-21

¹⁴⁰ Ibid, σελ. 17-18

Συνεπώς μπορούμε να δεχθούμε πως εφόσον διευρύνθηκε η έννοια της μάχης, έτσι μεταλλάχθηκε και η ίδια η έννοια της αποφασιστικής μάχης. Από τον πόλεμο ελιγμών φτάνουμε στον πόλεμο των χαρακωμάτων, δηλαδή σε ένα πόλεμο θέσεων, που χαρακτηριζόταν από αναποφασιστικότητα και ακινησία καθώς καμία πλευρά δεν ήταν διατεθειμένη να παραχωρήσει έστω και μια σπιθαμή εδάφους που με τόσες θυσίες κέρδισε. Παρατηρούμε εδώ πως η υιοθέτηση της αμιγώς επιθετικής στρατηγικής του εκμηδενισμού από όλες τις πλευρές οδήγησε στο τακτικό και στρατηγικό αδιέξοδο. Ο στόχος της σύντομης λήξης του πολέμου μέσα από μια αποφασιστική μάχη, από ένα αποφασιστικό χτύπημα, όχι μόνο απέτυχε αλλά ανέδειξε και την φαυλότητα των επιχειρημάτων περί ταχείας έκβασης του πολέμου στην εποχή των μαζικών στρατών και της βιομηχανικής ανάπτυξης.

Στα τέλη του 1915 είχε καταστεί σαφές πως ο ναπολεόντειος τρόπος πολέμου μέσω της εκμηδένισης, είχε αποτύχει, και οι αρχές του δεν ίσχυαν πια. Η αποτυχία της στρατηγικής της εκμηδένισης οδήγησε στην αλλαγή των αντικειμενικών σκοπών των εμπλεκόμενων μερών. Οι υψηλές απώλειες και το τακτικό αδιέξοδο μετά τη μάχη του Μάρνη το 1914, κατέδειξαν το προφανές: η οπλική τεχνολογία με την εισαγωγή του επαναληπτικού τουφεκίου, είχε καταστήσει την άμυνα πιο ισχυρή από την επίθεση και τα περιχαρακώματα ήταν πλέον απαραίτητα για την επιβίωση τόσο του αμυνόμενου όσο και του επιτιθέμενου¹⁴¹, επιβεβαιώνοντας την προφητεία του Bloch. Η στατική φύση του πολέμου των χαρακωμάτων εκμηδένισε πολλές από τις επιθετικές αρετές της νέας οπλικής τεχνολογίας (π.χ. του πυροβόλου), και οδήγησε στην εμφάνιση νέων όπλων που θεωρήθηκε πως θα μπορούσαν να σπάσουν το τακτικό αδιέξοδο. Όπλα όπως τα χημικά αέρια που χρησιμοποίησαν οι Γερμανοί για πρώτη φορά στην Ypres, έδωσαν ένα σχετικό πλεονέκτημα μέχρι να βρεθούν τα κατάλληλα αντίμετρα (π.χ. αντιασφυξιογόνες μάσκες) και να μηδενίσουν και πάλι τις διαφορές. Η εισαγωγή των τεθωρακισμένων αρμάτων μάχης έγινε αργά στον πόλεμο και παρά την περιορισμένη χρήση τους, μπορούν να θεωρηθούν ως ένας από τους βασικούς λόγους που τερματίστηκε ο πόλεμος των χαρακωμάτων και επέστρεψε ο πόλεμος κινήσεων και ελιγμών ο οποίος και οδήγησε στη σταδιακή ήττα της Γερμανίας.

---

¹⁴¹ J.F.C. Fuller, *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο*, Τόμος Β', σελ. 470.

Καθώς πλέον η αποφασιστική μάχη της εκμηδένισης μέσω τακτικών ελιγμών δεν ήταν δυνατή, οι αντίπαλες δυνάμεις προέβησαν σε έναν πόλεμο φθοράς, υιοθετώντας τη *στρατηγική της εξουθένωσης*¹⁴². Σύμφωνα με τον Luttwak, ως «πόλεμος φθοράς» ορίζεται η διεξαγωγή του πολέμου με βιομηχανικές μεθόδους, καθώς ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως μια διάταξη στόχων με τη γενικευμένη καταστροφή τους μέσω της δέσμευσης ανώτερης δύναμης πυρός και υλικής δύναμης, να αποτελεί τον τελικό σκοπό¹⁴³. Τον όρο *στρατηγική της εξουθένωσης* (*Ermattungsstrategie*) εισήγαγε ο H. Delbruck, με κεντρική έννοια σε αυτή τη στρατηγική να αποτελεί η πρόκληση οικονομικής ζημίας στον εχθρό, είτε μέσω μάχης είτε μέσω μιας πλειάδας άλλων μέσων όπως ο ναυτικός αποκλεισμός κτλ¹⁴⁴.

Με λίγα λόγια οι εμπόλεμοι επιχειρούσαν πλέον επιθέσεις, χωρίς να αναμένεται κάποια σημαντική τακτική επιτυχία, προκειμένου να αναγκάσουν ο ένας τον άλλον να σπαταλήσει γρηγορότερα τους πόρους του¹⁴⁵. Σε καμία περίπτωση όμως η υιοθέτηση της στρατηγικής της εξουθένωσης και της φθοράς δεν σήμαινε παρέκκλιση από την αναζήτηση της αποφασιστικής νίκης στον πόλεμο· τα μέσα άλλαξαν αλλά όχι και οι σκοποί.

Η αλλαγή των στρατηγικών και των αντικειμενικών σκοπών, και η παράταση της σύγκρουσης οδήγησε στη μετάβαση στον ολοκληρωτικό πόλεμο. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Κονδύλη, αυτή η μετάβαση συντελέστηκε καθώς η στρατηγική της εκμηδένισης δεν εφαρμόστηκε με συνέπεια μέχρις τέλους από τα Γενικά Επιτελεία. Η μεταβολή του πολέμου σε μια αδιάκοπη μάχη ανάλωσης πολεμικού υλικού, η οποία απαιτούσε τη συμμετοχή ακόμη και του μη στρατευμένου πληθυσμού, καθιστά αδύνατη τη μεγάλη αποφασιστική μάχη με στόχο την εκμηδένιση. Μια τέτοια είδους μάχη είναι δυνατή μόνο όταν τα μέσα είναι απαγορευτικά για ένα μακρό «ολοκληρωτικό» πόλεμο.

---

¹⁴² Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 200

¹⁴³ Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001), σελ. 113-114

¹⁴⁴ Platias & Koliopoulos, *Thucydides on Strategy*, σελ. 47, 224

¹⁴⁵ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 200

Η ολοκληρωτική κινητοποίηση γεννά υλικές και ανθρώπινες δυνάμεις που δεν δύνανται να εκμηδενιστούν σε μια και μόνο μάχη¹⁴⁶.

Κατά τα χρόνια του Μεσοπολέμου, οι καινοτομίες που εισήχθησαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως τα τεθωρακισμένα άρματα μάχης και η χρήση της αεροπορίας για πολεμικούς σκοπούς, οδήγησαν σε μια μηχανοποίηση του πολέμου, και συνεπώς σε μια ακόμη αλλαγή στον τρόπο διεξαγωγής του. Οι εξελίξεις αυτές είχαν σκοπό να επαναφέρουν την αποφασιστικότητα που προσέφερε ο πόλεμος ελιγμών και να αποτρέψουν ένα νέο πόλεμο χαρακωμάτων και γενικευμένης ακινησίας. Έτσι, στις ταραγμένες δεκαετίες ανάμεσα στους δύο Παγκόσμιους Πολέμους, εμφανίστηκαν δύο νέα δόγματα πολέμου τα οποία είχαν ως σκοπό την επίτευξη μιας σύντομης και αποφασιστικής νίκης μέσω της δέσμευσης υψηλής στρατιωτικής ισχύος, εκμεταλλευόμενα τα σύγχρονα μέσα διεξαγωγής του πολέμου. Επρόκειτο για το δόγμα της «μάχης σε βάθος» του σοβιετικού στρατάρχη Tukhachevsky, και του «κεραυνοβόλου πολέμου» (Blitzkrieg) που ανέπτυξε ο J.F.C Fuller, και υιοθέτησε ο γερμανικός στρατός.

Το δόγμα της «μάχης σε βάθος», που εισήγαγε ο στρατάρχης Tukhachevsky και υιοθέτησε αργότερα ο σοβιετικός στρατός, προέβλεπε αεροπορικές προσβολές σε συνδυασμό με ρίψεις αλεξιπτωτιστών, με παράλληλη προέλαση σχηματισμών τεθωρακισμένων σε όλο το εύρος του μετώπου, που είχαν ως στόχο την ολική παράλυση του αντιπάλου και την εξουδετέρωση όποιας προσπάθειας αντίστασης, μέσω της καταστροφής των κέντρων διοίκησης του και της διακοπής ροής εφεδρειών. Για να είναι επιτυχημένη αυτή η τακτική, θα πρέπει η αεροπορική ισχύς να συγκεντρώνεται σε τόπο και χρόνο και να χρησιμοποιείται έναντι συγκεκριμένων στόχων υψηλής σημασίας για την έκβαση της επιχείρησης¹⁴⁷.

Η εμπειρία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανάγκασε τον Hitler να επιζητήσει τη γρήγορη νίκη και την αποφυγή ενός παρόμοιου ολοκληρωτικού πολέμου. Η αποφασιστική μάχη εκμηδενίσεως επανήλθε και πάλι στο προσκήνιο με την υιοθέτηση του Blitzkrieg, δηλαδή του δόγματος του «κεραυνοβόλου πολέμου», που έδινε έμφαση στην επιθετική πρωτοβουλία και τη συγκέντρωση δυνάμεων σε συγκεκριμένα σημεία για

---

¹⁴⁶ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 157-158

¹⁴⁷ Κώστας Υφαντής, *Εισαγωγή στη Στρατηγική*, σελ. 141

τη δημιουργία ρήγματος στην εχθρική άμυνα. Το Blitzkrieg αποτελούσε την ύστατη προσπάθεια για την επίτευξη μιας αποφασιστικής νίκης μέσω διεξαγωγής ενός πολέμου εκμηδενίσεως με τη δέσμευση όλων των διαθέσιμων όπλων (πεζικό, τεθωρακισμένα, αεροπορία). Με λίγα λόγια το Blitzkrieg είχε ως στόχο τη διεξαγωγή μιας σειράς συντόμων πολέμων με περιορισμένο σκοπό, χωρίς την αύξηση της πολεμικής παραγωγής όπου το ανθρώπινο δυναμικό και η οικονομία θα προσαρμοζόταν στις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε εχθρού¹⁴⁸.

Σε τακτικό επίπεδο, το Blitzkrieg απαντούσε στη διεξαγωγή ενός πολέμου ελιγμών, όπου μεραρχίες Panzer, αποτελούμενες από στήλες ταχέων αρμάτων μάχης υποστηριζόμενα από πεζικό, πυροβολικό και μηχανικό (συνδυασμένα όπλα), επιτίθενται και διασπούν συγκεκριμένα σημεία του μετώπου και προχωρούν προς την καταστροφή των εχθρικών αρχηγείων και κέντρων ελέγχου, σε μια παραλλαγή του «Σχεδίου 1919» που είχε αναπτύξει ο J.F.C. Fuller¹⁴⁹. Παράλληλα με τη δράση των συνδυασμένων όπλων, σημαντική στη διεξαγωγή του Blitzkrieg ήταν η δράση της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας η οποία επιφορτιζόταν με την παροχή άμεσης αεροπορικής υποστήριξης στο έργο των μεραρχιών Panzer. Η επιτυχής πραγματοποίηση της επίθεσης προκαλούσε το λεγόμενο “Blitzkrieg effect”: την διάσπαση ολόκληρης της υποστηρικτικής δομής της αντίπαλης άμυνας και την κατάρρευσή της¹⁵⁰, με αποτέλεσμα την σύντομη παράδοση του αντιπάλου. Όμως παρά τις αποφασιστικές επιτυχίες του Blitzkrieg στην Πολωνία, τις Κάτω Χώρες και τη Γαλλία, η ορμή του γερμανικού στρατού ανακόπηκε και η προσπάθεια για την επίτευξη μιας σύντομης καθοριστικής νίκης απέναντι στη Ρωσία αποδείχθηκε άκαρπη με αποτέλεσμα την παράταση της πολεμικής προσπάθειας. Η είσοδος των ΗΠΑ στον πόλεμο στην Ευρώπη, σήμανε και την αρχή του τέλους. Όπως συνέβη και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Γερμανία δεν διέθετε τα μέσα ώστε να συντηρήσει έναν παρατεταμένο πόλεμο σε δύο μέτωπα έναντι αντιπάλων της κλάσεως της Σοβιετικής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών¹⁵¹, που διέθεταν τους υλικούς και ανθρώπινους πόρους να συντηρήσουν την πολεμική τους προσπάθεια. Για ακόμη μια

---

¹⁴⁸ Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του Πολέμου*, σελ. 153

¹⁴⁹ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη*, σελ. 212

¹⁵⁰ Edward N. Luttwak, *Strategy*, σελ. 132

¹⁵¹ Michael Howard, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ. 233

φορά το εκκρεμές έγειρε από τη στρατηγική της εκμηδένισης στη στρατηγική της εξουθένωσης.

Παρατηρούμε συνεπώς, δύο στάδια εξέλιξης που αφορούν και τον Α' αλλά και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το πρώτο αφορά στην αποτυχία της εφαρμογής της στρατηγικής της εκμηδένισης και την επίτευξη απόλυτης νίκης μέσω αποφασιστικής μάχης. Το δεύτερο απαντά στο επακόλουθο αδιέξοδο που δημιουργούσε η αποτυχία της στρατηγικής του εκμηδενισμού, και η συνέχιση του πολέμου με την διεξαγωγή πολέμου φθοράς και την υιοθέτηση της στρατηγικής της εξουθένωσης που ως αποτέλεσμα είχε την μετάβαση από τον περιορισμένο στον ολοκληρωτικό πόλεμο.

Η μετάβαση από πόλεμο εκμηδένισης σε ολοκληρωτικό πόλεμο φθοράς, απαντά στη θεωρία του Κλαούζεβιτς, και πιο συγκεκριμένα στο γεγονός ότι σε ένα πόλεμο οι αντίπαλοι επιβάλλουν ο ένας στον άλλο τον νόμο του, και η ανταποδοτικότητα στις πράξεις εξωθεί τα μέρη σε ακραίες συμπεριφορές¹⁵². Και στους δύο Παγκόσμιους Πολέμους η Γερμανία δεν διέθετε την αριθμητική και υλική ανωτερότητα προκειμένου να διαχειριστεί έναν παρατεταμένο πόλεμο, εξ' ου και η προτίμηση του Γερμανικού Επιτελείου σε στρατηγικές που πρόκριναν τη γρήγορη και αποφασιστική νίκη μέσω επιθετικών πρωτοβουλιών και επιθετικού αιφνιδιασμού. Η αποτυχία των στρατηγικών αυτών οδήγησαν στην παράταση του πολέμου και στην ήττα της Γερμανίας, καθώς οι ισχυρότεροι, σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό, εχθροί της κατάφεραν να την συμπαρασύρουν σε δύο παρατεταμένους ολοκληρωτικούς πολέμους, κάτι το οποίο δεν μπορούσε να διαχειριστεί αποτελεσματικά καθώς η οικονομία της ήταν απροετοίμαστη για ένα τέτοιο σενάριο εξαιτίας της ακράδαντης πίστεως που έτρεφαν τα Γενικά Επιτελεία σε μια σίγουρη γρήγορη νίκη μέσω ενός αποφασιστικού πολέμου εκμηδένισης.

---

¹⁵² *On War, Book I*, σελ. 15: “war is an act of force, and there is no logical limit to the application of that force. Each side therefore, compels its opponent to follow suit; a reciprocal action is started which must lead, in theory, to extremes.”

Η ρίψη των πρώτων ατομικών βομβών το 1945, στη Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι, ήταν σημαντική για δύο λόγους. Σε πρώτη ανάγνωση κατέδειξε πως ο άνθρωπος πλέον έχει στη διάθεση του ένα όπλο με τόση φονική καταστρεπτική ισχύ, που τον καθιστά ικανό όχι μόνο να εκμηδενίσει μια ολόκληρη χώρα, αλλά και να μηδενίσει την ίδια την ιστορία, αφανίζοντας την ίδια την ανθρωπότητα με το πάτημα ενός μόνο κουμπιού. Συνεπακόλουθα, σηματοδότησε και την έναρξη μιας μακράς περιόδου όπου οι συγκρούσεις μεταξύ δυτικών δυνάμεων, όπως αυτές είχαν κυριαρχήσει στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, έπαψαν να λαμβάνουν μέρος. Ο Ψυχρός Πόλεμος, επέβαλε ένα καθεστώς επίπλαστης ειρήνης μεταξύ των ισχυρών δυνάμεων, υπό την απειλή μιας γενικευμένης σύρραξης και ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος.

Εντούτοις, το κέντρο βάρους των πολεμικών προσπαθειών μεταφέρθηκε σε περιορισμένους πολέμους σε απομακρυσμένα πεδία (π.χ. Βιετνάμ, Αφγανιστάν) μεταξύ δυτικών, υπό την ευρεία έννοια, δυνάμεων –δηλαδή δυνάμεων που έχουν κληρονομήσει το δυτικό τρόπο πολέμου- και άλλων δυνάμεων που δεν μετέχουν στον ίδιο τρόπο πολέμου, προς εξυπηρέτηση των στόχων της Realpolitik στα πλαίσια του συναγωνισμού Δύσης και Ανατολής, και την αποφυγή μιας μετωπικής πολεμικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο ισχυρότερων δυνάμεων εκ των δύο μπλόκ, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ.

Μπορούμε όμως να μιλήσουμε για το τέλος της αποφασιστικής μάχης; Η διεύρυνση της έννοιας της μάχης και η έλευση των πυρηνικών μπορεί να κατέστησαν την στρατηγική της εξουθένωσης μια πιο συμφέρουσα επιλογή, με αποτέλεσμα ο πόλεμος να περάσει, σύμφωνα με τον Edward Luttwak, σε μία «μέτα-ηρωϊκή» (post-heroic) εποχή¹⁵³, εντούτοις όμως ο εκμηδενισμός του εχθρού και η μεγάλη αποφασιστική νίκη ήταν πάντα το ζητούμενο όταν επρόκειτο για συγκρούσεις μεταξύ ισχυρών δυτικών πυρηνικών δυνάμεων και υποδεέστερων, μη-πυρηνικών δυνάμεων με μεγάλο χάσμα δυνατοτήτων μεταξύ τους. Ένα απόλυτα χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ο Πρώτος Πόλεμος του Κόλπου το 1990-1991, όπου η πολυεθνική συμμαχία υπό την ηγεσία των ΗΠΑ,

---

¹⁵³ Platias & Koliopoulos, *Thucydides on Strategy*, σελ. 228

χρησιμοποίησε όλα τα διαθέσιμα μέσα και κατήγαγε μια αποφασιστική νίκη, καταστρέφοντας ολοσχερώς τα Ιρακινά στρατεύματα μέσω της εφαρμογής μιας στρατηγικής που αποτελούσε μίξη μεταξύ εξουθένωσης, και κυρίως εκμηδένισης.

Μπορεί πολύ πιθανότατα να έχουμε γίνει μάρτυρες του τέλους του πολέμου μεταξύ δυτικών δυνάμεων, αλλά καθώς ο πόλεμος αποτελεί ακόμη ένα ορθολογικό εργαλείο συνέχισης της πολιτικής για πολλές δυτικές ή μη δυνάμεις, η αποφασιστική μάχη θα συνεχίσει να αποτελεί μια βιώσιμη επιλογή για τις ισχυρότερες δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ, που αναζητούν την αδιαμφισβήτητη και αποφασιστική κυριαρχία στο πεδίο της μάχης για την επίτευξη των ανώτερων πολιτικών στοχεύσεών τους.

Συμπεράσματα

Στο Πρώτο Μέρος της παρούσας έρευνας, αναλύοντας τα έργα των Ζομινί και Κλαούζεβιτς, καταρτίσαμε μια θεωρητική βάση για την έννοια της αποφασιστικής μάχης προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το περιεχόμενο της και να εντρυφήσουμε βαθύτερα στις θεωρητικές προεκτάσεις της. Έπειτα επιχειρήσαμε να δημιουργήσουμε έναν ικανοποιητικό ορισμό για την αποφασιστική μάχη, προκειμένου αυτός να χρησιμεύσει ως εργαλείο που θα διευκολύνει στην κατανόηση του αντικειμένου της εργασίας. Δανειζόμενοι στοιχεία τόσο από τη θεωρία όσο και την ιστοριογραφία, ορίσαμε την αποφασιστική μάχη ως «μια στρατιωτική επιχείρηση ή τακτική εμπλοκή, η οποία έχει ως άμεσο αντικειμενικό σκοπό τον εκμηδενισμό των εχθρικών δυνάμεων, μέσω της φυσικής καταστροφής τους στο πεδίο της μάχης, ως μοναδικό τρόπο επίτευξης ανώτερων πολιτικών αντικειμενικών σκοπών όπως η σύναψη ειρήνης και ο τερματισμός του πολέμου.»

Στο Δεύτερο Μέρος καταπιαστήκαμε με την εξέταση της βασικής υπόθεσης της εργασίας, σύμφωνα με την οποία η αποφασιστική μάχη επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της δυτικής στρατηγικής σκέψης και διαμόρφωσε εν πολλοίς το δυτικό τρόπο πολέμου όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Στο Πρώτο Κεφάλαιο του Δεύτερου Μέρους, επιχειρήθηκε μια ιστορική αναδρομή στις ρίζες της αποφασιστικής μάχης, όπου και αναλύσαμε τη γέννηση του φαινομένου από τις οπλικές μάχες μεταξύ των πόλεων-κρατών της Αρχαίας Ελλάδας του Ζ' αιώνα π.Χ. Παρατηρεί κανείς πως η ανάδειξη της αποφασιστικής μάχης είναι ταυτόσημη με την ανάδυση μιας νέας τάξης πολιτών, της μεσαιάς τάξης που αποτελείτο κυρίως από μικροκαλλιεργητές, οι οποίοι αποφάσιζαν, για πρώτη φορά στα χρονικά, εάν θα διεξάγουν ή όχι πόλεμο. Συνεπώς, η γέννηση της δημοκρατίας έφερε και τη γέννηση της αποφασιστικής μάχης, καθώς πλέον οι πολίτες αποφάσιζαν εάν θα φορούσαν τις πανοπλίες τους και θα γίνονταν οπλίτες, προκειμένου να υπερασπιστούν την τιμή της πόλης τους, της ιδιοκτησίας τους και της ιδιότητας τους ως πολίτες.

Συνεχίζοντας, συζητήσαμε για την επανάσταση στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, την οποία και προκάλεσε η Γαλλική Επανάσταση του 1789. Οι κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που έφερε η επανάσταση, και ιδίως η άνοδος του εθνικισμού και η δημιουργία ενός λαϊκού στρατού εκ των απλών πολιτών διέλυσαν τον τρόπο πολέμου που είχε καθιερωθεί με το Παλαιό Καθεστώς και δημιούργησαν ένα νέο είδος πολέμου που θα σημάδευε για τα επόμενα χρόνια τη δυτική στρατηγική σκέψη. Ο λαμπρότερος εκφραστής αυτού του επαναστατικού είδους πολέμου ήταν ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης ο οποίος θα αναγεννήσει την αποφασιστική μάχη και θα την οδηγήσει σε μια «χρυσή εποχή», δίνοντας της όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία της προσδώσαμε κατά την εξέταση της θεωρίας στο Πρώτο Μέρος.

Με το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων και έπειτα από το Συνέδριο της Βιέννης το 1815, παρατηρείται μια επιστροφή στους περιορισμένους πολέμους, με αποτέλεσμα η αποφασιστική μάχη να αρχίσει να φθίνει. Η αναγέννηση της αποφασιστικής μάχης επήλθε κατά τον Αμερικανικό Εμφύλιο, κυρίως μέσα από τη στρατηγική του στρατηγού Lee να επιδιώξει και να δώσει την αποφασιστική μάχη εκμηδενισμού όπως τη διεξήγαγε ο Ναπολέοντας. Την ίδια περίοδο όμως, η ραγδαία ανάπτυξη της οπλικής τεχνολογίας και της τεχνολογίας στον τομέα των μεταφορών και των επικοινωνιών (σιδηρόδρομος κλπ.) επέφερε αρκετές αλλαγές στον τρόπο διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων. Ο αμυνόμενος πλέον, με τη βοήθεια της σύγχρονης δύναμης πυρός, είχε πλεονέκτημα έναντι του επιτιθέμενου και μπορούσε να του προκαλέσει δυσβάσταχτες απώλειες. Ο Αμερικανικός Εμφύλιος έδωσε ένα σκληρό μάθημα σε όσους αποζητούσαν την αποφασιστική μάχη, καθώς πλέον ο επιτιθέμενος έπρεπε να ήταν διατεθειμένος να υποστεί δυσανάλογες απώλειες προκειμένου να υπερνικήσει τον εχθρό του.

Εντούτοις, τα διδάγματα που προσέφερε ο Αμερικανικός Εμφύλιος, αλλά και αρκετοί διακρατικοί και αποικιακοί πόλεμοι μέχρι και το 1914, αγνοήθηκαν συνειδητά από τα Γενικά Επιτελεία των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Αντ' αυτού, οι πόλεμοι του 1866 και 1870 μεταξύ Πρωσίας και Αυστρίας και Πρωσίας και Γαλλίας αντίστοιχα, με τις αποφασιστικές και σύντομες νίκες της Πρωσίας, συνεπήραν τη σκέψη των

ιθυνόντων στρατιωτικών και οδήγησαν στην υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών με απώτερο στόχο την σύντομη και αποφασιστική νίκη μέσω της εκμηδένισης του εχθρού.

Το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, βρήκε τα Γενικά Επιτελεία των ευρωπαϊκών δυνάμεων να επιδιώκουν την αποφασιστική νίκη με κάθε μέσο (π.χ. Σχέδιο Schlieffen στη Γερμανία, Σχέδιο 17 στη Γαλλία). Σύντομα η αποτυχία της εφαρμογής των στρατηγικών σχεδίων, και η αποτυχία επίτευξης αποφασιστικής νίκης μέσω μιας αποφασιστικής μάχης εκμηδενισμού, οδήγησε σε τακτικό αδιέξοδο και ακολούθως στη μετάβαση από μια στρατηγική εκμηδενισμού, στην υιοθέτηση μιας στρατηγικής εξουθένωσης και φθοράς, γεγονός που ανήγαγε τον πόλεμο σε ολοκληρωτικό, καθώς πλέον εμπλέκονταν σε αυτό τόσο οι στρατιωτικές δυνάμεις όσο και ο άμαχος πληθυσμός, ο οποίος εργαζόταν στα μετόπισθεν για να στηρίξει την οικονομία του πολέμου. Το ίδιο μοτίβο ακολούθησε και η πορεία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου· από την επιδίωξη της σύντομης και αποφασιστικής νίκης (π.χ. Blitzkrieg) στον παρατεταμένο ολοκληρωτικό πόλεμο.

Η επίδραση της αποφασιστικής μάχης στην εξέλιξη της σύγχρονης δυτικής στρατηγικής σκέψης, λοιπόν, ήταν ισχυρότατη καθώς δημιούργησε ένα σύνολο αντιλήψεων που πρόκριναν πως μόνο μέσω της επίθεσης με όλα τα διαθέσιμα μέσα, και με στόχο την απόλυτη καταστροφή του εχθρού μπορεί να επιτευχθεί σύντομα, απόλυτα και άμεσα ο εκάστοτε ανώτερος πολιτικός σκοπός. Η δόξα της ναπολεόντειας αποφασιστικής μάχης, και η υπέρμετρη πίστη σε δήθεν ανώτερες αξίες όπως το εθνικό ηθικό και η στρατιωτική ανωτερότητα, οδήγησαν τους στρατιωτικούς σχεδιαστές στο να αγνοήσουν την επίδραση της τεχνολογικής προόδου, της αναπόφευκτης διεύρυνσης της έννοιας της μάχης και άλλων παραμέτρων που καθιστούν τον πόλεμο ένα μακράν πιο περίπλοκο φαινόμενο από το παρελθόν.

Μολαταύτα, οι υπεραπλουστεύσεις, οι προκαταλήψεις και η δημιουργία ενός επιθετικού δόγματος που χαρακτηρίζεται από μια επιθετική αρετή, η οποία εκφράζεται μόνο μέσα από την αποφασιστική μάχη και τον εκμηδενισμό του εχθρού, οδήγησαν στο αιματοκύλισμα των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, καθώς η σύντομη και αποφασιστική νίκη δεν επήλθε ποτέ, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στο άλλο άκρο, αυτό του ολοκληρωτικού πολέμου, όπου πλέον ο εκμηδενισμός των ενόπλων δυνάμεων του

εχθρού στο πεδίο της μάχης δεν είναι αρκετός, καθώς ολόκληρη η κοινωνία εμπλέκεται, επηρεάζει και επηρεάζεται από τον ίδιο τον πόλεμο.

Η έλευση των πυρηνικών και ο τρόμος του πυρηνικού ολοκαυτώματος, φαίνεται να έχει ωθήσει στην υιοθέτηση κυρίως στρατηγικών εξουθένωσης και στην επιστροφή των περιορισμένων συγκρούσεων, όμως η αποφασιστική μάχη αποτελεί ακόμα βασική επιδίωξη των ισχυρών έναντι συγκριτικά αδύναμων δυνάμεων, καθώς η σύντομη και αποφασιστική νίκη είναι η πιο επιθυμητή έκβαση σε πολέμους περιορισμένων σκοπών, αλλά όχι και περιορισμένων μέσων, μεταξύ πυρηνικών, και συμβατικών δυνάμεων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Β' εκδ. (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008)
- Κονδύλης, Παναγιώτης, *Θεωρία του Πολέμου* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1999)
- Υφαντής, Κώστας, *Εισαγωγή στη Στρατηγική: Εννέα Μαθήματα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2010)

Έργα μεταφρασμένα στα ελληνικά

- Σάι, Τζόν, *Ζομινί*, στο Peter Paret (επιμ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004)
- Davis Hanson, Victor, *Ο δυτικός τρόπος πολέμου: η Αποφασιστική Μάχη στην Κλασική Ελλάδα* (Αθήνα: Εκδόσεις Κων. Τουρίκη, 2003)
- Davis Hanson, Victor, *Σφαγή και Πολιτισμός* (Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος, 2001)
- Fuller, J.F.C. (μτφ. Κ. Κολιόπουλος), *Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο»* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008), Τόμος Α' & Β'
- Howard, Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000)
- Paret, Peter, *Κλαούζεβιτς*, στο Peter Paret (επιμ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004)
- Van Creveld, Martin, *Η Μεταμόρφωση του Πολέμου* (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2007)

Ξενόγλωσση

- Black, Jeremy, *Revolutionary and Napoleonic Warfare* στο Jeremy Black (ed.), *European Warfare 1453-1815: Problems in Focus* (New York, NY: Palgrave MacMillan, 1999)

- Brodie, Bernard, *Strategy in the Missile Age* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1959)
- von Clausewitz, Carl (transl. by Michael Howard and Peter Paret), *On War* (New York, NY: Oxford University Press, 2007)
- von Clausewitz, Carl (transl. by Hans W. Gatzke), *Principles of War* (1812), στο: <http://www.clausewitz.com/mobile/principlesofwar.htm#IIIa> (ημ. πρόσβασης: 16/10/2015)
- Creasy, Edward S., “*Fifteen Decisive Battles of the World*” (New York: A.L. Burt Publishing, 1851)
- Davis Hanson, Victor, *The Wars of the Ancient Greeks* (London, GB: Cassell, 1999)
- Davis, Paul K., “*100 Decisive Battles: From Ancient Times to the Present*” (Santa Barbara, CA: ABC-CLIO Press, 1999)
- Dawson, Doayne, *The Origins of Western Warfare: Militarism and Morality in the Ancient World* (Oxford, UK: Westview Press, 1996)
- Freedman, Lawrence, *Strategy: A History* (New York, NY: Oxford University Press, 2013)
- Gat, Azar, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War* (New York, NY: Oxford University Press, 2001)
- de Grandmaison, Louis, *Dressage de l’infanterie en vue du combat offensive* (Paris: 1908)
- Gray, Colin S., *Defining and Achieving Decisive Victory* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2002)
- de Jomini, Antoine-Henri, *The Art of War* (Rockville, MD: Arc Manor, 2007)
- Liddell Hart, Basil, *Strategy* (London, England: Faber & Faber Ltd, 1967)
- Luttwak, Edward N., *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001)
- Mahnken, Thomas, *Strategic Theory*, στο Baylis, Wirtz, Gray, Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World* (New York, NY: Oxford University Press, 2007)

- Ministère de la Guerre, *Conduite des grandes unités : service des armées en campagne*, (Paris: 1914)
- Platias, Athanasios G. & Koliopoulos, Constantinos, *Thucydides on Strategy* (Athens: Eurasia Publications, 2006)
- Sheehan, Michael, *The Evolution of Modern Warfare*, στο Baylis, Wirtz, Gray, Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World* (New York, NY: Oxford University Press, 2007)
- Snyder, Jack, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914* (Ithaca, New York, NY: Cornell University Press, 1984)
- Weigley, Russel F., *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1977)
- Wilson, Peter, *Warfare in the Old Regime 1648-1789*, στο: Jeremy Black (ed.), *European Warfare 1453-1815: Problems in Focus* (New York, NY: Palgrave MacMillan, 1999)